

XV. évfolyam, 168. szám

2015. október

Irodalmi Jelen

Böszörményi Zoltán:
És mindenütt a pénz

Gerőcs Péter: Sötétkamra

Vörös István: A friss félelem

Cselenyák Imre: Arany

Selyem Zsuzsa: Hamis frank

Markó Béla:
Költészet az Égei-tengeren

Márton László:
Műfordítói levelek
Schilling Árpádhoz

Bachban a mestert,
Schubertben a lúzert szerette
– Kirilla Teréz beszélgetése
Kocsis Zoltán karmesterrel

Janus Pannonius
Költészeti Nagydíj 2015

JANUS
PANNONIUS
KÖLTÉSZETI
NAGYDÍJ

2015

2015. augusztus 29., szombat, 19 óra

„a költészeti Nobel-díj”
The New York Times
2014. aug. 21.

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az Occident Média Kft.

Főszerkesztő: Böszörményi Zoltán

Főszerkesztő-helyettes: Bege Magdolna

Főmunkatársak: Szócs Géza, Makkai Ádám (Budapest)

Munkatársak: Laik Eszter (próza), Varga Melinda (vers),

Boldog Zoltán (kritika, interjú),

Szócs Tekla (fotó)

Olvasószerkesztő: Hudy Árpád

Lektor: Jámbor Gyula

Rendszergazda: Csipkár Nándor

Igazgató: Kurjatkó Péter

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN versei

ÉS MINDENÜTT A PÉNZ

Vesd le vándorruhád, Vergilius,
öltözz ünneplőbe! Eleget szolgáltad Dantét,
gyere, ülj közénk, kémleljük együtt az égboltot!
Későre jár. A pokol kapuit már bezárták.
Léviták őrzik most a firenzei falak réseit,
az éj se lopakodjon be.
Úlj mellém a fal tövébe, ábrándozzunk:
Arisztotelész óta ment-e előre a világ,
vagy csak a történelem körforgása,
az ismétlés örvénye mindenütt.

Virtuális ablakok nyílnak,
egyik a másikra kacsint.
A hajnal tovaűzi álmok vert hadát.
Új tervek tollászkodnak a fény köpadjain.
És mindenütt a pénz.
A pénz trónján ölbe tett kézzel,
megvető mosollyal az ajkán virtuális világ ül.
(Vergilius, mondjunk el egy szanszkrit-mantrát.)
Pengeélen táncolunk mindnyájan,
csak ritkán vesszük észre, hogy ez is, az is késő már,
múlik a mulandó körülöttünk,
a levéltárakat is átmásolják időnként
a megrendelő szája íze szerint. (Hiszem,
erről Arisztotelész is tudott.)
Mivel nem hiányzott senkinek, és meghalni sem kellett érte,
nem lett a vers világhatalom,
csak a gondjaikra görnyedők értelmetlen szenvedése.

És mindenütt a pénz.
Lépni sem lehet nélküle.
(Panaszt panaszra vet az elme.
a semmi halma kavargó a képlékeny élet-vegyületben.)
A gravitáció rabjai vagyunk.
Állapotunk így is reményteljes, senki sem dughatja el
többé az univerzum titkait, magunkba ássuk őket.

Tikkadt nyarak borulnak melleinkre,
társadalmi önkényben szaunázunk.
Adjunk hálát a Fennvalónak, velünk is történik valami.
Történik, mert továbbra is következetesek vagyunk:
kő, agyagtábla, csont, selyem, papirusz, papír, képernyő, kő,
agyagtábla, csont, selyem,
sejtnyi sejtelem.
A bűn megbocsátható. A bűnös ne vezekeljen.
Hammurapi: *ma is szemet szemért.*
Püthagorász, Thalész, Hippokratész, Arkhimédész.
Tiszta ésszel semmit sem mérünk fel. A csillagok
állásából viszont mindent.
Vergilius, ezzel egyet értesz?
Leselkedünk a magunk teremttette istenekre.
Arra az egyre.
Ne hagyjon el bennünket soha.
Ezért áruljuk el ezerszer, százezerszer.
(Rendben, egyezzünk meg: naponta egyszer.)

És mindenütt a pénz.
Tőkeerős kannibálok.
Lármafák és árvahajak díszítik az erkölcs grundját.
Védjük meg a Pál utcai fiúkat!
Még akkor is, ha Nyugaton a vers helyzete változatlan.
(Itthon sem más.)
Árgus tekintettel kövesd a verslábakat. Amíg lesznek lábak,
s nem kótyavetyélik el a megmaradás lehetőségeit,
mint elődeink száz évvel ezelőtt Magyarországot.

Isten, áldd meg a magyart.

*...that goverment of the people, by the people, for the people...**

A nyár tűzhelyénél melegszünk.

Nem számít hányszor tesszük még. Fontos,

mások is hozzáférjenek a tűzhöz.

S ha mégsem, mindennapok csataterein

véreznek el a kongruenciák,

atavisztikus álmok tapadnak a rögeszme rácsozatára,

s a megoldásokra nincs megoldás.

Az ismétlés monotóniája, tragikuma,

és az elfelejtető felejtetetlen.

Örömet megmásznánk bizony magasabb

hegyeket is ennél, csak hogy láthassuk ezt az egyet.

Mert látni vágyók gyanánt jöttünk ide mind,

*látni akartuk, ami felderíti a borús tekintetet.***

És mindenütt a pénz.

**Abraham Lincoln, 1863. november 19-én, Gettysburgban elhangzott beszédének utolsó sora.*

***Friedrich Nietzsche: Így szólott Zarathustra. Fordította Kurdi Imre. Osiris, 2004*

ERDŐ, MEZŐ

Külön társadalom az erdő.
Magasztos és fennhéjázó.
Tüntetően emeli az égre fejét.
Onnan figyeli a körülötte lévő világot:
a mezőt. Látványosságával dicsekszik.
Madártávlatból könnyebben magyarázza
mindazt, amit a mezőnek meg kell értenie.
Szabadelvűséget, szabadságot hirdet,
oltalmazója az elesetteknek,
bizalmat és biztonságot nyújt a rászorulóknak.
Mélyen lenézi az izgága, forradalmat
forradalom után szervező,
örökké panaszkodó mezőt.
Nem harcolni, lelkiismeretet és
értelmet hamisítani, eszmét cserélni,
egyszerűen csak élni akar.
Hirdeti: az individuum sokszínűsége erő,
fény és levegő.
Bár új dalokra kíváncsi,
szereti a klasszikusokat, a zene őshonát.
Platónt, Shakespeare-t, Erasmust, Lao-cét,
az orfikus dalokat. Szabó Dezsővel,
Máraival, Spiróval is jó viszonyt ápol,
imádja Nietzsche-t, Rilket,
s a romantikusokat mind.
Az erdő nem érti, miért sajnáltatja magát a mező,
ha felszántják, beszórják magokkal,
nyaranta betakarítják testéről a termést,
miért kiáltja bosszúsan fűnek-fának,
hogy kizsákmányolják, elnyomatásban él.

Böszörményi Zoltán

(A történetfilozófia szerint
magában is jól elvan, hagyhatnák pihenni.)
Az erdő úgy véli, ő is épp oly kiszolgáltatott
mint a mező. Nem erősebb a szava,
de fegyelmezettebb, visszafogottabb,
békülékenyebb,
színesebb az élményvilága,
humanista eszméket susognak levelei,
a tudás nedvét szállítják mélyen
beásott gyökerei.
Ez az eunómiája.
Új rend. Új törekvés. Új képzetalkotás.
A világ újraértelmezése, a lehetőségek
felmérése és átgondolása.
Az erdő nem akarja
befolyásolni az igazságot.
Ott és úgy akarja hagyni, ahogy van,
a determináció elvei szerint.
Arra tanít, mindegy, hogy az erdő
vagy a mező felől közelítünk
a valósághoz,
csak önmagunkat ne áruljuk el.

HOLLÓ

Katapultált gondolat surrog.
Roppan a tér.
Valahol lehorgonyoz
a néma rettegés.
Katlanban roncs szavak.
Reccsen az ág,
felszisszen a feledés.
Szomjadba hull a korty,
hallani a csobbanást.
Fényt borzol a szél
a fák felett.

Kötözz meg iszonyat,
torz tested tigris falja fel!
Tiltakozol? Minek.
Elferdül hátgerinced?
A sziklából is bor szivárog,
eszélősen csapdos a szíved.
Tévedések hínárjába űz.

A mindenség mozaikja olcsó.
Színes talányok padlatára
szédül a megfáradt látvány-orsó.
Szűkölve hátrálsz.
Megtépázott szárnyú holló.

AMIT PHAIDROSZ NEM KÉRDEZETT MEG SZÓKRATÉSZTŐL

Valóság-e az írás,
vagy csak az idő hullámain sikló
emlékezet hajója?
Felmenti-e az írott szó az észet
a feledés terhe alól?
Azért ad mankót a kezébe,
amit idő és tér
nem tudott megmenteni,
magával vigye a halhatatlanságba?
Az örökkévalóság ígéretével kecsegteti-e
azt, aki szóban rögzíti a történeteket
s tollával buzgón rója papírra amit tud,
vagy vélni tud?
Vajon azt írja-e szavaival,
mi tükröképe annak, ami *volt*
és ami *van*?
Képes-e feljegyezni a *voltnak* és a *vannak*
minden mozzanatát,
terhét és hangulatát,
színét és illatát,
a villanást?

MOTUS ANIMI CONTINUUS*

A hold
fénytől duzzadó mellén
csüng az éj.
A lélek ágai között,
tűnődő,
rakoncátlan fellegek.
Fél órája még esőre állt,
de a szolgálatos szél
elseperte
a gyülekező felhőport,
a füstös selymeket.
Kormos tóvíz az ég.
Vázlatokat készíték
az istenekről,
portréikat berámázom,
elteszem.
Ha néhanapján
rájuk bukkanok,
sorsukkal
sorsomra emlékeztessenek.

*A lélek folytonos mozgása. Cicero

Gerőcs Péter Sötétkamra

Egy ideje kételkedem benne, hogy egyáltalán létezik az a fotó; négy éve könyörgöm neki, hogy adja kölcsön, legalább csak néhány pillanatra, amíg a memóriám lenyomatot készít róla. Annyira bizalmatlan, hogy négy év alatt sem tudta elfogadni a létezésemet. Számára az én létezésem ugyanannyira megkérdőjelezhető, mint számomra a fotója. A különbség elsősorban az, hogy én a fotó fizikai létezésében kétkedem, ő pedig az én létjogosultságomban.

Bizalmam jeléül leharaptam neki a kisujjamat. Ez egy év után történt, amikor azért könyörgöttem, hogy legalább a nevét árulja el. Nem árulta. A fényképet a bőre alatt hozta be. Nem sokkal utánam érkezett. Amikor a fénykép létezését firtatom, ujjbegyét végighúzza a papír élén, hogy halljam. Lehet, hogy csak bosszantani akar.

Meg aztán, mondja, minek az neked, úgyse látsz egy szót sem. Mondtam neki, hogy nyaranta mindennap van körülbelül tíz perc, de az is lehet, hogy egy egész óra, amikor egy szűk résen besüt a nap. Hallgatott. Na most akkor vagy neki is van egy ilyen fényórája, vagy pont nincs, és elszomorította a tény, hogy akár lehetne is.

Ez régen volt már. Talán egy, de lehet, hogy két éve. Akkor egy ideig azzal hecceltem, hogy ő maga sem látta még a képet, és talán már nem is fogja. Persze ez valószínűtlen.

A napokat az őrcsoszogása tagolja. Vagy nem szabad beszélnie, vagy néma. A folyosó vasajtaja jól szigetel: amíg kintről odaér, semmit nem hallani, csak amikor megnyikordul a retesz, aztán súlyosan végigcsúszik a foglalatában. Valami elfordul, és ropogva tárulkozni kezd az ajtó, tonnányi fém. Aztán a csoszogás. Talán húsz métert tesz meg felénk, talán egy kicsit többet. Nem a csoszogások számából gondolom, hanem a vasajtó nyikorgásából. A csoszogások lehetnének kicsik is, meg valamivel nagyobbak is. Amíg elér hozzánk, súlyos csöndbe borulunk mind a ketten. Figyelünk, hogy a néma őrcsoszogás ne kilötybölje a levesünket. Egyszer megbotlott, eldobta mindkét tálcát. Egyetlen szó nélkül össze-

szedte a földről a csajkákat, fémtányérokat, és visszament. Aznap éhen maradtunk. De rendesen eljut hozzánk, előbb hozzám, és akkor egyet ver az ajtóra, kinyitom az ablakszemet, kiadom az előző napi tálcát, ő meg belöki az asnapit. Ügyesen kell belülről elkapni: tompítva, a leves végett. A tálcán egy csajka, benne káposztaleves, néha valami galuskával vagy hússal, egy fémtányérban krumplis tészta, mellette pohár víz. Volt már babos tészta is. És néha adnak kávé is a víz mellé. Talán ünnepekkor. Aztán megint jön a műsor az ajtóval. Végignyikordul az útján, behúzódik, az útja végén sűrűsödnek a ropogások, aztán klattyan valami fogantyú, súrlódik, néha nyikordul a fémretesz, csörög a kulcs, koppan a zár mellett párszor, aztán betalál a helyére, fordul, bent a rugó kattan, a fémenyelv is a helyére feszül, még egyszer siklik a kulcs a zárban, aztán a néma csend, amíg elkezdünk enni.

Ilyenkor szokott megélni. Ha szót váltunk egymással, akkor az mindig evés közben történik. Előtte egy napig gondolkodom, mi lehet az a kérdés, amivel azonnal szóra bírom. Másikülönben lemaradok róla, az ételt ugyanis nagyon röviden esszük. Röviden, és szakaszosan, be kell ugyanis osztani. Azt azonban, hogy a másik mikor fogja folytatni, nem lehet kiszámítani. Van hogy négy, van hogy csak hét óra különbséggel. Őt merés a levesből, négy falat a grenadírmarsból. Kettő méretes korty a vízből. A nyeléseiből tájékozódok: mohók-e, vagy elégedettek; sietősek, vagy inkább mértéktartóak. Ha nagyon siet, meg sem próbálom. Ha derűt és elégedettséget érzek ezekben a nyelésekben, akkor teszek egy próbát.

„Szerintem az apád van a képen.” Ez volt a helyes irány. A nyelés félbemaradt. A kanál sem koppant a fémtányéron. Minden lebegett.

„Tévedtél, nagyokos. Ez a nagyapám.”

„Ő nevelt föl?”

„Hát ezt meg miből gondoltad?”

„A nagymamával együtt?”

„Igen.”

„Hát az apádék? Ők hol voltak?”

„Az anyád picájában. Ott.”

Ez volt az áttörés. Tulajdonképpen itt kötöttünk barátságot. Már szinte mindent tudtam róla. Valahogy az egész történetét megérez-

tem. Csak a részleteket kellett megszerezni. A folytatás pár hónappal később történt. Addig várnom kellett. Ez volt a barátságunk próbatétele. Éreztem, hogy megkönnyebbül a kérdésemtől.

„Csak a nagyapád van a képen?”

„Nem. Nem csak.”

„Hát még?”

„Ne erősködj. Nem fogod belőlem kihúzni. Ezt a képet rajtam kívül már senki nem fogja látni.”

„Miért olyan fontos ez neked?”

„Ahhoz semmi közöd.”

„Én neked senki vagyok. Nem leszel kevesebb, ha megosztod a személyes történetedet.”

„Kevesebb nem leszek, de több sem.”

„Én viszont több leszek. Éppen ezért te is több leszel. Te vagy még rajta, ugye?”

„Nem: a fia.”

„Azt mondtad, hogy nem az apád van a képen.”

„Nem is az apám.”

„Ezek szerint a nagybátyád.”

„Nem. Nem a nagybátyám.”

Itt elhallgatott. Annyi mindenesetre kiderült, hogy nem volt jóban az apjával.

Éjszaka felébresztett.

„Honnan tudtad, hogy az apám van a képen?”

„Egyszerű megérzés.”

„Ha ilyen megérzéseid vannak, akkor sok szarságot követtél el.”

„Azt nem tudom.”

„Mi van még a képen?”

„Honnan tudhatnám? Hát a te képed.”

„Ne szórakozz velem. Mi van a képen?”

„Esküszöm, nem tudom.”

„Na, ide figyelj, te féreg, ha nem árulod el, mi van a fényképen, elvitetlek az örrel.”

„Az örrel ugyanannyira tudsz elvitetni, mint én téged, de te a képedet is elveszítheted. Szóval, mi van a képen?”

„Az apám.”
„A nagyapád nincs rajta?”
„Nem, nincs.”
„Áll vagy ül?”
„Áll.”
„Hol készült a kép?”
„Vízparton.”
„Tenger?”
„Hát azt én meg nem mondom.”
„Hogyhog? Tengerpart és tópart között nagy a különbség.”
„De ez itt nem látszik.”
„Középen áll?”
„Most elégedj meg ennyivel.”

Lehet, hogy megbánta a fecsegését. Sokáig nem beszéltünk. Elképzeltem az apját. Sűrű, ősz hajú, szálegyenes férfi áll a tengerparton, félmeztelenül, és hunyorog a kamerába. Képzetelem kiegészítette az ismert részleteket. Fél lábbal lépett fel épp a stégre, másik lábával még a vitorlás imbolygó orrán egyensúlyozott. Kezében hajókötél. Meg kellett fékezni magam. Biztosan nem ez van a képen. De már késő volt. Kezdett beleégni az emlékezetembe. Hogy fogom kitörölni onnan? Sietnem kellett.

A két metszőfogam közé illesztettem a gyűrűsujjamat is. A húst könnyen át lehet harapni; az ömlő vér egy kicsit zavaró, ráadásul sikamlóssá teszi a felületet, utána már csak nehezen lehet pontos harapást végezni, na de a csont az kemény munka, és hát az az igazi fájdalom is. Olyankor a másik kezem mutatóujjával hátrafeszítem a számat, hogy nagyobb ellenállás nélkül tudjam az őrlőfogak közé illeszteni a csontot. Nem vastag, de nagyon kemény. Az őrlőfogakkal sokkal nagyobb lehet harapni, mint a metszővagy a szemfogakkal. Az őrlőfogak szétroppantják az ujjat.

„Mi a jó kurva anyádat csinálsz, te szerencsétlen?” A hangja rémült volt.

Ez segített nekem. Elterelte a gondolataimat. Harapás közben kicseleztem a saját érzékeimet. Nem kellett válaszolnom. Csak odatettem a két cella közötti nyílásba. Érte nyúlt. Egy pillanatra összeért a kezünk a lemetélt gyűrűsujjamon.

„Mennyire fáj?”

„Annyira, hogy nem tudok gondolkozni.”
„Meddig fog fájni?”
„Ha nem fertőződik el, akkor csak egy hét.”
„És ha elfertőződik?”
„Akkor sokáig. Esetleg belehalok.”
„Miért olyan fontos neked ez a kép?”
„Nem a kép fontos.”
„Hanem?”
„Van valami a kezében?”
„Igen.”
„Micsoda?”
„Egy csákány.”

Elájultam.

Egy csákány? De hát mit csinálhat egy csákánnyal? Illetve miért? És hogy lehet vízparton csákányozni? Talán hazudott a vízzel.

Arra ébredtem, hogy valami melegíti a lábfejemet. Egy aranylóbottal végén... A fényóra! Felültem, de nagyon gyengének éreztem magam. Felállni már nem lett volna erőm.

Pár szőrszál világított a lábfejemben, ahol a nap érte; a bőr kopott, ráncos, homokos volt, de melegben úszott.

Az volt az első gondolatom, hogy talán nem is kell nekem annyira az a kép.

„Azt hittem, ennyi volt neked.”
„Most van a fényóra. Add ide a képet! Csak két percre. Vigyáznék rá. Beletartanám a fénybe, és az összes részletéről lenyomatot készítenék. Utána visszaadnám.”

Hallgatott.

„Ha ideadod, elmondom neked is a részleteket.” Ettől mélységes zavarba jött.

„Ha nem adod ide, soha, egyikünk sem fogja megtudni, mi van a képen. Ha ideadod, mindketten megtudjuk. A fény mindjárt elkűszik.”

„Hogy van a sebed?”

„Siess!”

Meghallottam a papír hangját. Odanyúltam a réshez: a fénykép! Megérintettem. Lassan, finoman húztam el, erre a túloldalon fészkelődést hallok.

„Na! Mi van rajta?”

Odamásztam a fényhez, ami épp csak derengett. Behunytam a szemem. Szerettem volna adni neki valamit a képért cserébe.

„Na, mondj már valamit!”

Néhány pillanatig haboztam.

„A tenger. A tenger van rajta. Meg egy hajó, ami kikötni készül. A hajó orrában két legény áll, felnyalábolt kötelekkel a kezükben. Mindjárt kihajítják a partra. Egy hatalmas vitorláshajó. Az árboc mögött a délutáni nap korongja, a vízen, a hajótest mellett fényhíd fut a távolba, ameddig a szem ellát.”

„Most már visszaadhatod.”

„Honnan van ez a kép, ha te sem tudtad, mi van rajta?”

„Csak úgy találtam.”

„Akkor nem varrtad volna a bőröd alá.”

„Nem én varrtam be.”

„Hanem?”

„Na most már ne kérdezz többet. Csak add vissza.”

Felálltam, de elszédültem. Hallottam, hogy elesek, odaverem a fejem a földhöz, de még nem vesztettem el az eszméletemet.

„Hallasz? Élsz még? Hallasz?”

Egy kórházi ágyon keltem. Odakint sütött a nap, a szélben úsztak a fák. Madarak csicseregtek, kicsit távolabb autók búgtak el az utakon.

A börtönorvos közölte, hogy áthelyeznek egy másik cellába. Vége a sötétzárkának. Szorongani kezdtem. Mi lesz most?

Csak ezután jutott eszembe újra a kép: az agyonlőtt nő és a kifordult szemű kislány, akiket – ha akarom, ha nem – mától fogva én öltem meg.

VÖRÖS ISTVÁN versei

A FRISS FÉLELEM

A képzeletről úgy tudom, hogy jó dolog,
az álom néha rémmesékre épül.
A butaság a fény szegélyén kódorog,
és egy szavadra két karodba szédül.

És két szavadra már fejedbe lépne át,
hogy érezd meg a végtelent is végül.
Hiába kényszeríted ki adott szavát,
a végén még az ész is elsötétül.

Csapdaként zárul ránk új korlátok kora,
sötétbe lépünk át a fény korából,
mi volt, az nem történik még egyszer soha,
de mindig új lép ki a butaságból.

Új változat jön és nem újabb változás,
mint kártyapakli a csaló kezében.
Ha elhiszed, hogy ő nyer folyton – nem csalás,
ha te teszed, az persze rögtön érdem.

A nap már rég elunta azt, hogy égni kell,
zuhan a fény az ég mögötti részből,
ha hajlandó felkelni, az már félsiker,
de egy szót se az éjjeli sötéttről.

A nap már rég elunta azt, hogy süti nekünk,
a félsikerből néha félkudarc lesz.
Ha elveszik az égről, akkor mit teszünk?
A Hold arcáról eltűnik az arcszesz.

Kinő a Föld kerek képén a jégszakáll,
csak óvatosan fagyhat át a tenger,
az ég arc, a Tejút kítátott krétaszáj,
ha rád morog, megtelsz friss félelemmel.

FÁROSZOK

Baudelaire, te rossz megszállta jó fiú!
Baudelaire, szobor fején ülő sirály,
kiben abszinttól tört ki a vizsály
önmagával, de annyira hiú,

hogy elhallgatja végzetes magányát,
s a pusztulás örömről beszél.
Hiába támad abból szentbeszéd,
s szedi önmagát versben szerteszét,
csak hajtja, hajtja előre a gályát.

Rilke, te azt se tudtad tán, hogy létezik
világ, de kellesz, hogy megértsem.
Nagy költőnek lenni talán nem érdem,
de nem is bűn, ahogy J. A. hiszi,
hiszen nem volt saját hangja neki.

A némaságból olyan hangokat csiholt,
nem hallja az élő, de meghallja a holt.
Halottak titka mosolyog le a
Holan-versekből is, Hamlet szava

potyog ki egy rejtelmes éjjeli vitából,
amit a képzelettel folytatott,
Hamlet beszél, a költő csak dadog.
Minden okosság megdől önmagától.

Tóth Árpád siratta a táncosnő magányát,
prófétákról álmodozott Babits,
Füst Milán hegy lába elé vetett kavics,
aki még a szoknyáknak is alálát.

W.S. isteni dallamokba menekült,
a bánaton dobolt, örömmön hegedült.
S Celan, Celan, a drága áldozat,
vidámsága a rémületre változat,

az öröme sikoltozó iszony,
vallomása ellenséges viszony
magával és azzal, akit szeret.
Megértése maga a rémület.

Öngyilkosság a jószándéka is.
A vér minden baja kicsit adys.
Sylvia Plath a női léte foglya.
Ki a pisztolyt Cvetajevára fogja,

a képzelet a pusztulásba hajtja
őket, mert tudják, hogy ez a valóság.
Mint vers alatt futó adósáv,
a semmi jogát őrajtuk behajtja.

A semmi jogfosztásáról beszél Pilinszky,
Csokonai a tüdőgyulladásról,
olyan mélyre zuhansz, mit magadnak megásol,
lent kincsre lelsz, de nem tudod, hogyan viszed ki.

Vörös István

AZ INGYENES SZOLGÁLTATÁSOKRÓL

(reggeli számvetés)

Az óra most üt nyolc huszat,
s bár semmiről se kérdez minket,
pénzre váltjuk át perceinket,
s a század ezen jót mulat.
Az órabér vagy havi bér,
az érthető még bárkinék, de
mennyi pénz hullt a végtelenbe,
ha minden munkát összeszedne
egy közgazdász, és kételkedve
kiszámolná azt, hogy mit ér,

mit őskorban az őseink
ledolgoztak, vagy épp a dínók,
a repülő és fát kinyírók.
Talán azért értéke sincs,
mert önmaguk kedvére tették?
S a napot mennyiért lehetne
eladni úgy a végtelenbe,
minthogyha erőműnek építették
volna? S az új tulaj majd hova hordja
a hidrogént, és hogyan is?
Ki áll be és miféle zsoldba,
ha érdekében dolgozik?

Eladható a levegő,
adóztatható a világűr?
A gazdaság maga alá gyűr
sokat, de visszaveszi az idő
tőle, és a föld is visszaveszi.
Egy ország már semmit se ér,
ha megmented: egy kis babért.
Talán neked el sem hiszik,
és azt mondják, hiúság részegít,
ha nem méred a világ dolgait

forintban, mert nem érheted,
át hogyan is számítható.
Ingyen melóz a gravitáció.
A közgazdász is rád nevet.
Ne számold át a lényegét
se méterre, se lóerőre.
És megmondhatom jó előre,
nem bíróság hoz végítéletet.

VILÁGMEGŐRZŐ

Az ember nem sokat tud,
de túl sokat pofázik.
Tanácsod megfogadjuk,
taxin megyünk a házig.

Az ember nem tud mindent,
és nem minden az ember.
Ez csak a lélek itt bent,
megtelve rémülettel.

Tanácsod megfogadjuk,
taxin jövünk a testből,
a vért magára hagyjuk
semmibe lépve egyből.

A semmi lép ki egyből,
és valami a másból,
de nem lesz könnyebb ettől
az elhatározástól.

Vagy attól, hogy magányos
sétára megy a szellem.
Ebből van rég a város
a pusztá élet ellen.

A pusztá állat élén
vad lélekállapotban
kiépül bent a sok rém,
de kint is néha ott van.

Most már nincs is megállás,
az örület nekem kell.
Jobb a lélekszanálás
egy kis szakértelemmel.

Lélekfelszámolási
biztos leszek, ha úgy jön.
Legyen tehát egy másik
világ veled. Megőrzöm.

CSELENYÁK IMRE

Arany

(Részlet egy készülő regényből)

Jancsi már éppen elaludt volna, amikor valami különös sercegő, ropogó hang erősödését észlelte. Ez meg mi lehet? A zene, az ének egyszerre elnémult, ehelyett néhány pillanatra vészjósló zavarodottság uralta az éjszakát. S a feszült merevségből egyszerre felvonított a félelmetes hang!

– Tűz van!!

Ijedten felült: jól hallotta-e? A kisablakon démoni fényfoltok imbolyogtak.

– Tűűűűűzzz!!! Emberek! Ég a ház!

Erre aztán valamennyien felébredtek. Férfi, nő egyszerre ugrott ki az ágyból, és mindketten azt kiáltották.

– Jancsi!

– Fent vagyok! – vágta rá a gyerek.

– Csak a ruhát kapjátok magatokhoz – hadarta el György. – Majd odakint felöltözünk.

Ésszerű gyakorlat volt ez abban a régi világban, amikor az emberi környezet oly nyomorúságos és gyűlékony volt. Ha a tűzkapas felroppen, fölkapni az este levetett ruhát, ki hamar az udvarra, tisztes távolra a véstől, és ott öltözni. Feltéve, ha nincs sürgetőbb dolog. Mert, ha nagyon nagy a baj, az egy szál gatyát sem kell szégyellni.

Aranyék ösztönösen a pajta felé menekültek, ahol aztán magukra kapkodták holmijukat, mialatt láthatták is, mi történt. Bajó szomszéd házának teteje nagy bőszen lángolt, veszélyeztetve az ő házukra is.

– Adta, teremtetted, Jézusom! – bődült el György. – Gyorsan, vödröt, horgas botot!

És már ragadta is magához a hosszú rudat, hogy szaladjon vele a ház mögé, lerángatni a gyúlékony zsúpot, hátha még nem késő. Jancsi magára kapta az ingét, könnyű gatyáját, amely nyári viselete volt, s szaladt vederrel a kezében a kút felé anyjával. Ott már zibongott néhány közeli szomszéd, közöttük Kenéz Jóska meg Horváth Antal.

– Ide, ide a vederrel Sára néném! – ordította egy feldúlt hang.
– Majd én húzom a vizet!

A tűz még nagyobb lánggal csapott a csillagos égbolt felé, a szél délnyugat felől meglegyintette, a mohó nyelvek átsaptak Aranyék házára.

– Tüzet fogott a tető! – üvöltött fel György. – Ide a vízzel, gyorsan!

Jancsi megragadott egy teli vödöröt, de éppen csak mozdítani bírta. Még egyszer nekiveselkedett, ám valaki félrelökte.

– Ne lábatlankodjál itten, te!

És inas férfikéz ragadta meg a csebret, s már lendítette is magával. A fiúcska hátrább húzódott és kerekre tárgult szemmel bámulta a sosem látott felhajtást. Szíve majd' kiugrott, keze, lába remegett, halálfélelem szorongatta gyermekszívét. Suhogtak a gatyaszárak, az alsószoknyák, ahogy pörögtek-forogtak a segítők, lendítették föl a vizet a tetőre, aztán vissza a kúthoz, hogy újratöltsenek. Arany György robogott elő a ház mögül, a kampós rudat most eme oldalról akasztotta a tetőbe.

– Ide, ide! Csapjátok a vizet a gerincszelemenre!

– Gyorsan, gyorsan! – sikoltotta egy női hang, talán éppen Sára.

Egyre többen lettek az udvarban, Jancsi egyikben-másikban a lakodalmasokra ismert. Már másfelől is hordták a vizet, kézről kézre adva a vödröket, de mindhiába. Rövid időn belül tűzben állott az Arany-ház teljes tetőzete. Nem volt mit tenni, hátrább húzódtak, hogy a lángnyelvek ne hogy a hajukba, ruhájukba kapjanak. Jancsi érezte az arcán a hőt, és átgázta az iszonyat: micsoda

forrósággal képes égni a tűz, ez a titokzatos valami! Rettenetes lehet elégni benne, ezt most megsejtette.

– A szín nehogy meggyulladjon! – hallotta apja elváltozott hangját.

– Nem ér el odáig! – kiáltotta az egyik szomszéd.

– De mán a túlsó szomszéd háza is tüzet fogott! – bömbölte valaki.

Itt oltásnak immár semmi értelme, a segítők nagy része elviharzott másoknak segíteni. Aranyék tehetetlenül bámulták, ahogy leég a zsúpfedél, s még izzanak a gerendák, szarufák, szelemenek. A nyári hajnal első sugarai egy szomorú udvarba tekintettek be, ahol csupán üszkös, füstölgő falak maradtak, és elkeseredett emberek, akik nem tudták meggátolni a ház pusztulását. De nemcsak ezen a hajlékon, körülöttük legalább két tucat otthonon sem tudtak segíteni.

– Bajóék miatt! – recsegett valaki az utcán. – Odaát keletkezett a tűz.

– Az ő házuk is leégett – jegyezte meg más.

– Meg a pajtájuk is.

– No, szép kis lakodalom.

Kenéz és Horváth szomszédék tértek vissza, hogy segítsenek, amiben lehet. Az ő házuk a vakszerencse okán megmaradt. Sára a kút kávjának támaszkodva pityergett, hozzá somfordáló kisfiának fejét a csípőjéhez szorítva. György a horgas végű bottal kezében úgy állt mellettük, mintha ítéletre várna. Leégett hajlékának látványa nem engedte el meredt tekintetét. Pár órával ezelőtt itt még egy rendes bogárhátú ház emelkedett, biztos menedéke kicsiny családjának – most csak komor, fekete idomtalanság. S ezek a formátlan falak magukba nyelték a füstöt, s a fojtó kátrányszagot évekig nem fogják kiereszteni.

Bajó szomszédéktól eszelős, részeg ordibálás jött át. A gazda hallhatóan a hibást kereste.

– Hol az a bitang! Szíjjel hasítom! Neki kellett vón’ a tűzre figyelmi!

– Nem tehet róla, apám! – zokogta egy kétségbeesett női hang.

– Eltörött a szolgafa! Akkor pattant a zsarát a tetőre!

– Ezt a szégyent nem élem túl! – üvöltött fel az öreg Bajó Gergely. – Arany háza is leégett! – És egy csattanás hallatszott, ami ijesztő volt Jancsi számára.

– Mit akar mán, hé! – rivallt rá az asszonya. – Csillapodjon mán!

Dulakodás zaját hallották, amit sírás, kutyaugatás követett.

– Hagyja már abba, édesapám! Ezzel már nem segít semmin!

A hatéves gyereket ezek a titokzatos, durva hangok újfent félelemmel töltötték el. Vajon mit csinálhat odaát Gergely bácsi? Színes fantáziája rettenetes képeket szült elméjében.

– Szép kis lakodalom! – dörmögte Horváth Antal.

S ez a megjegyzés elkísérte Arany Jánost egész életén át, a szavak alkotó értelmével, elvonatkoztatott benyomásaival, a katasztrófa fogvacogtató ridegségével. A felgyorsuló események sodrában, mint iskolaérett gyereknek a tanulással kellett volna foglalkoznia, és most felfoghatatlan csapásként szakadt rájuk a ház elvesztése.

Csapódott az utcai kapu, Sári, a nagylány vágódott be jajveszékelve.

– Istenem, Istenem, micsoda szörnyűség! – zokogta, majd odarohant az anyjához, és átkarolta, hogy együtt sirassák a nyomorúságot. – Hogyan történhetett ez meg? Hogyan? Magasságos Isten az égben!

– Így jár az ember – dünnyögte könnyes szemmel György.

Mialatt Aranyék keservüket siratták, Kenéz Jóska és Horváth Antal bemerészkedtek a falak közé, hogy megvizsgálják, mi menthető. Óvatosan mozogtak, hiszen még nem hültek ki a falak, s az elégett bútorok is parázslottak imitt-amott.

– Hát nem sok maradt – jegyezte meg egyikük.

– Hát, nem...

A nagylány vigasztalni igyekezett szüleit.

– Jöjjenek át hozzánk. Itten nem maradhatnak. Az uram megérti ezt.

Az apa határozottan ellentmondott.

- Sehova se megyünk! Beköltözzünk a színbe, ellesszünk mink ottan.
- De nyugodtan jöhetnek hozzánk, édesapám!
- Nem megyünk, lányom, senki nyakára.

Sári az anyjára tekintett.

- A bajban elkél a segítség. Jöjjenek csak nyugodt szívvel édesanyámék!

Az asszony kicsomózta vállára lecsúszott kendőjét lassan, ki-mérten ismét megkötötte a fején. Bármilyen történék ebben a cudar világban, a férjes asszony tartsa meg méltóságát.

- Hallottad apádat. Maradunk.

Egész napjuk szomorú munkával telt. Átvizsgáltak mindent az üszkös falakon belül, s amit használhatónak találtak, kihalászták, begyűjtötték. Az udvaron Sára és leánya lemosta, megsúrolta, hogy aztán a pajtába kerüljön. A pitvarban egy rézpántos láda maradt épen meg a fémedények. A sublót, asztal, székek, pad, porrá égtek. A szobában a nagyszekrény is elenyészett a benne lévő ruha- és ágyneművel, viszont a támlás ágy valami csoda folytán, ugyan pörkölésekkel, de megmaradt. Alaposan letisztogatták minden részét, György megszögelte ahol kellett, így föl lehetett állítani a színben.

Estefelé behúzódtak a pajtába, amely mostantól lakhelyük lesz, ki tudja meddig. Azt sose gondolták volna, hogy legalább tíz esztendeig. Ennyi maradt meg a múltból, amennyit láttak maguk előtt: a megégett ágy, néhány lábas, fazék, serpenyő, evőeszköz, egy láda, amely megvédte a szennyest. Azok, alsónemű, kapca, gylcsing, derékkötő a kötélén száradtak odakint. Székek helyett rönkök szolgáltak ülőalkalmatosságnak, asztalt majd holnap eszékából a ház ura.

- Semmit se ettünk máma – sopánkodott az asszony, és megszelte azt a kenyeret, amit a lánya hozott nekik. – Na, gyertek, jól fog esni a zsíros karéj, vágok hozzá uborkát.

Körüliülték a pántos ládát, amelyre Sára asszony kirakosgatta a harapnivalót. Ettek szóltanul, komoran, akárha az Utolsó Vacsorát fogyasztanak. Jancsi lopva megfigyelte anyja és apja elkínzott

arcát, és a látványtól könnyek szöktek a szemébe. Gyermeklelke mélyen átérezte a történeteket, és órlódott a szánalomban. Az ő drága szülei ezt a csapást nem érdemelték meg! És nem bírta tovább, kiszakadt belőle a zokogás.

– Jancsikám, édes kincsem – fordult hozzá az anyja –, ennyire a szívedre vetted, ej... Jól van, drága életem, megsegít bennünket az Istenke, meglásd.

– Le... leégett a... a mi házacskánk – sírta a gyerek.

Sára sem bírta türtőztetni magát. Odatérdelt fia mellé, átölelte a kétségbeesett kislegényt, és bőséggel hullatta mindnyájukért könnyeit. Szegény emberre aligha mérhet nagyobb csapást a sors, minthogy megfosztja a hajlékától.

– No, elég már a rívásból – korholta őket szelíden az apa. – Amin nem változtathatunk, azon már hiábavalóság így keseregni. Mesélek inkább valamit néktek, amitől kicsit felvidul a szívetek.

Szavainak meglelt a hatása. A szép történetekre szomjas Aranyék még tán akkor se mondtak volna le az adomák élvezetéről, ha a világ dől össze körülöttük. Lassan elcsendesedett az anya és gyermeke, s kitárták sóvár képzeletüket a mesék világa felé.

– Attiláról, a hunok nagy királyáról regélek most. Hogyan lett Attila harcos népének fejedelme, fivére, Buda halálával, s hogyan győzték le a hunok a nagy római birodalmat.

Jancsi a szép mondát hallgatva elfeledte minden bűjút, fájdalmát, hiszen apja szavai által képzelete életre keltette a hajdan élt rendkívüli személyt, aki Isten kardjával a birtokában móresre tanította az elembertelenedett hatalmasokat, a mértéket nem ismerő, gőgös gazdagokat. Láttá maga előtt a rettenthetetlen hőst szilaj lován száguldani, átélte az ádáz csatákat, ahol ezrével nyilazták le az ellenséget, és ott volt az ünneplő tömegben, amely magasztalta, éllette a legyőzhetetlen vezért, a világ urát. Ilyen tágas élmény mellett szinte lényegtelen né sorvad egy kis bogárhátú házikó pusztulása, amely egy emberi életnek csupán jelentéktelen epizódja.

És éjjel, amikor megébredt, apja és anyja között – a megmaradt egyetlen ágyban aludtak mindhárman –, már kimondhatatlan

boldogságot érzett. A házuk ugyan leégett, de ők életben vannak, itt szuszog mellette az a két ember, akiket mindennél és mindenkinél jobban szeret, magnetikus szerelemmel. A sápadt holdfény beszüremlett a deszka résén, megvilágítva az alvó anya orcáját. Ilyen szelídnek, békésnek képzelte el boldogságos Szűz Máriát, akiről minap a lelkipásztor olyan megejtően beszélt. Jancsi nem bírta megállni, odahajolt hozzá és megsókolta.

Az asszony felrezzent, meg is szólalt.

– Mi az? Mi történt?

A gyerek meg se mozdult, nem is mukkant. Alvást színlelt, hiszen igen szégyellte volna sunyi tettét felfedni.

Hanem az éjszaka további részében álma visszahozta a borzalmakat. Megint látta égni a házukat, és ők ott sűrögtek-forogtak a kút mellett, és az anyja riadt szeme villogott rá, és hallotta rekedt hangját: „El ne mozdulj innen, kisfiam!” Ő szót fogadott, leült a vályúra, és hitetlenkedve bámulta a tűztengert: de hiszen úgy emlékszik, hogy már leégett a házuk, most meg hogyhogy ismét látja lángolni? Semmi kétség, az nem úgy lehetett, talán csak elképzelte valamikor, hogy leég a ház, de akkor mégsem égett le, hanem most ég. S talán még meg lehet menteni, ha elegendő vizet tudnak rá locsolni. És megpillantotta anyját, aki kioldott kendőjében szalad az épület felé, hogy a vödröt a tetőre suhintsa, hanem Jancsi rosszat sejtett, mert látta, hogy megmozdul az égő zsupp. És felugrott, és kiáltani akart, hogy „vigyázzon, édesanyám”, de nem jött ki hang a torkán. És ebben a pillanatban egy lángoló szalmaköteg aláhullott, rá az édesanyjára... Jaj, emberek, segítség, segítség, mentsék meg édesanyámat! Meg fog halni! Segítség!

Felriadt, egyedül feküdt az ágyban, odakintről derengő fény szüremlett be. Idő kellett hozzá, hogy az álmot a valósággal összevesse. Itt van a pajtában, semmi kétség, a ház valóban leégett. És mi történt a szüleivel?

– Édesanyám? – sikoltott fel kétségbeesetten.

- Mi baj van, Jancsikám? – hallotta anyja riadt kérdését.
- Nem halt meg, édesanyám?
- Amint látod. Megétettem a tyúkokat.
- Édesapám?
- Elment Lovassyékhoz. Beszéltnivalója van velük.

Az asszony még hóna alatt tartotta a gyékényszakajtót, amelyből a magokat szórta a baromfi elé. Odajött az ágyhoz, megállt fia előtt.

- Rosszat álmodtál, lelkecském?
- Igen. Azt álmodtam, hogy édesanyámat maga alá temette az égő tető.

Sára megsimogatta kisfia kócos fejét.

- Sose felejtjük el, kisfiam, hogy járhattunk volna rosszabbul is. Adjunk hálát, hogy mindnyájan élünk, és ne kárhoztassuk a Mindenhatót semmiért. Az Úr mindég tudja, mit akar.

Jancsi életében először gondolta alaposan végig anyja unásig ismételt szavait. Megértette, hogy a felnőttek kialakult véleményének mélyén a megtapasztalás húzódik meg. Sok mindent át kellett élniük ahhoz, hogy beletörődjenek a sorscapásokba, és hogy istenüket ne tegyék felelőssé semmiért.

SZÖCS GÉZA

Életem

Van-e jövő, kérdezgetem,
Ötévesen, tízévesen.

*

Amikor tizenöt lettem,
Életem akkor kezdtem.

Az is eljött, hogy harminc,
Azt mondtam semmi baj nincs.

Jöttek a hölgyek, dámák,
Játszották feszt a drámát.

Amikor eljött a negyven,
Hát bizony sírni volt kedvem.

S eljött így az ötven is,
Nehezen, de könnyen is.

Vajon van-e még jövőm?
Nem tudom, nem tudhatom,

De most, hogy hatvan múltam,
Azt látom, van már múltam.

Selyem Zsuzsa
Hamis frank

Éjjele két óra tájt a tücskök csak ciripeltek. Sokáig azt hittem, én sem fogok tudni semmit ezekről a dolgokról elmesélni. Anyám úgy döntött, édes az élet, csak nem kell semmit észben tartani. Pszichológus nővére inkább meg akarta érteni a dolgokat, emlékezett és értett is nagyjából mindent, de ő hallgatott. 1989 után, a nagy mélyinterjú-láz idején a Beczásy lányokat is felkeresték újságírók és történészek, hogy meséljenek a kitelepítésről. Anyám mesélt volna örömmel a kamerának, most is imád szerepelni, ugye, Tányicska? – de nem jutott semmi az eszébe. Nővére persze emlékezett, de egy hang nem jött ki a torlán, mert fojtogatta a sírás. Szép kis interjú lett.

Nagyapám megírta kitelepítésük történetét abból az egyetlen szempontból, amit lényegesnek tartott: a mezőgazdaság megszervezése. A politikai viszonyok a legkisebb mértékben sem izgatták, elintézte őket annyival, hogy a rendszer hitvány (azért 1989 decemberében, 81 évesen kint van az utcán, benne a forradalomban); a tőlük elszakadt gyermekeinek esetleges pszichés traumája meg sem fordult a fejében, vagy egyszerűen nem ismert rá szavakat (de a havi 700 lejből, amit Dobrudzsában nagyanyámmal kerestek, 300-300-at elküldtek a családoknak, ahol a lányok nevelkedtek, ők pedig a maradék 100 lejből gazdálkodtak, aminek legalább a felét elcigarettázta nagyanyám – egészségedre, drága Mami, ott kint valahol az égen); a kulturális sívárságot és civilizációs mizériát is elintézte annyival, hogy a tél mindenkinek kikezdi az idegrendszerét. Ám jön a tavasz, és Pistának minden máris pompás, mert felméri a talaj humusztartalmát, a csapadékmennyiséget, az áradások hatását, az öntözési lehetőségeket, és felkiált: „Európa talán legjobb talajösszetételű területe áll a rendelkezésemre, s hatalmas vízpumpa-berendezést működtethetek!” (Beczásy István: Bekerített élet. Súlyosan meghúzott kiadás. Literátor Könyvkiadó, 1995. p. 65.)

Sokáig nem értettem, hogyan is gondolkodhat így valaki. Ő persze magasról tett rá, hogy értem-e, de 97 évesen valamiért mégis azt akarta, hogy diktafonra mesélje nekem élettörténetét. A hanganyag

a gépemen, egy akkori feketerigó is benne füttyörészik. Kérdéseimet nagyapám nem hallotta, s ha megismételtem, csak legyintett, és folytatta azzal, amit ő akart mondani. Az volt az érzésem, hogy nem tekint embernek. Amikor anyámnak ezt elpanaszoltam, mert akkoriban még volt valami indokolatlan felsőbbrendűségérzet bennem a rigókkal vagy a mikrofonállványokkal szemben, anyám azt válaszolta, hogy az apja egyetlen nőt respektált, Mamit. Na, róla aztán alig beszélt, de mindegy. Most már nagyjából össze tudom rakni magamban, hogy ő a mezőgazdaságon keresztül közlekedett a világgal, köze leginkább a növényekhez és állatokhoz volt, de nem úgy, ahogyan nekem, végső soron politikai alapon, hanem ő erre volt kiképezve a múlt század húszas éveinek végén a hohenheimi főiskolán, és úgy tekintett tudományára, mint szabadságának garanciájára, ahogyan ő írta: „akárki nem rúghat belénk”. Írja ezt azután, hogy alig egy éve félholtra rugdosták és módszeresen megkínózták a marosvásárhelyi Szekuritátén.

Az ő létezése, most már látom, a természet ciklusát követte: télen halál, tavasszal új élet, emlékezet nincs, csak különálló történetek vannak. Momentumok, ahogyan ő mondta. Ez is egy ilyen momentum lesz, amit nagyapám diktafonra mondott, s én történelmi tanulmányok és anyakönyvi kivonatok alapján hozzáképzelttem.

„Romániának nem volt egyezsége Németországgal, hogy csak úgy kísétálunk egy német egyetemre, de Magyarországnak megvolt. Gyakran vendégeink volt Magyarországról egy főhivatalnok a Mezőgazdasági Minisztériumban, bizonyos Tölgyes István, ő intézkedett, ugyanis a család úgy határozott, hogy engemet mint magyarországit küldenek Németországba, kikerülve a román hatóságokat. Így, ezt most el kell mondjam, mert így kerültem ki Budapestre. Azt a néhány napot, míg az iratok Budapesten elkészülnek, Beczássy Bandynál töltöttem.

Beczássy Andor, Beczássy Bandy talpraesett, ügyes valaki, nyári szabadságát nálunk, Dálnokon töltötte. Sok kép volt róla, de mint a többi, azok is eltűntek az elhurcolásunk idején. Hát úgy röviden megpróbálom elmondani, végeredményben ki is volt ez a Beczássy Bandy, mivel első unokatestvérem volt. Apja a diósgyőri vasgyár vezérigazgatója, akinek három fia volt. Az 1880-as évek második felében, amikor Európában a vasútépítés miatt föllendül a kereskedelem, amit addig szekereken, s ki tudja, hogy végeztek el, a diósgyőri vasgyárnál elkezdtek vasúti síneket gyártani. Még

itt nálunk is a sínekbe bele van nyomva, hogy Diósgyőr. Egész Európába szállította a vasúti síneket, kapcsolatban volt az ottani vezetőkkel, s az ő három fiával ingyen vasúti jegye volt egész Európában. Bandy vasúti mérnököt végzett.”

Beczássy Andornak alig van nyoma, viszonylag alapos kutatás után ennyit tudok felmutatni: 1890 táján Miskolcon megszületett, neve szerepel a diósgyőrvasgyári zenekar történetében, mint aki az 1900-as évi november 18-i népszerű előadáson, ötödik osztályos tanulóként cimbalmon előadott két népdalt. Ugyanebben az évben a diósgyőrvasgyári színjátszók között is megtaláljuk. 1902-ben a miskolci katolikus gimnázium szép térképrajzáért kitüntetett II. osztályos tanulója, 1904-ben egy húszkoronás arany jutalomban részesül. Később egy olyan listán szerepel a neve, akik 1915 és 1916 között a háború miatt magántanulói voltak a vasúti tisztképzőnek. 1920-ban a Körösvidék című lap közli házasságkötésének hírért Bácsik Máriával. A Színházi Élet 1929. évi 1. száma a 103. oldalon bemutatja Beczássy Andor elegáns, Kossuth Lajos utca 4. szám alatti, első emeleti ékszerszalonját. C'est tout. Nagypámnál viszont történelmi szerepet játszott.

„Kiütött a 18-as nyomorúság, az a bizonyos trianoni béke, és itten, Erdélyben a nagy százalékban magyar hivatalnoki kart felszólította a román állam, hogy tegye le a hivatali esküt. Fölvették az itteni vezetők Magyarországgal a kapcsolatot, és onnan azt a tanácsot kapták, hogy ne tegyék le az esküt, mert Románia bele fog fulladni abba a nagy területkapásba, amit úgyse fognak tudni adminisztrálni. Ennek az lett a vége, hogy a hivatalnokok nagy része nem tette le az esküt. A román állam megvonta tőlük a fizetést, és maradtak fizetés nélkül.

Mi köze van ennek az egész dolognak, hogy én ezt elmondtam? El kellett, hogy mondjam. Az történik, hogy a magyar állam elhatározza, hogy ezeknek a hivatalnokoknak Magyarország fogja a fizetését folyósítani. Most előállt az a helyzet, hogy a kezét-lábát levágott Magyarország hogyan tud fizetni, honnan lesz neki pénz? Mikor azon kívül, hogy elvesztette területének kétharmadát, még fizetnie is kell az utódállamoknak.

Te egészen biztosan nem hallottál róla, és a maiak közül nagyon kevesen tudják, hogy létezett egy herceg Windischgrätz Magyarországon.”

Akkoriban tényleg nem hallottam róla. Windischgrätz Lajos, 1882–1968, herceg, játékos és kalandor, a Wekerle-kormány krumplipanamában érdekelt tárca nélküli közellátási minisztere. A román betörés idején magánszorgalomból gerillacsapatot szervezett, s egy szép csíkos állatról nevezte el: Tigris Zászlóalj. Folyamatosan súlyos adósságokban úszott, állítólag 1923-ban a bécsi Jockey Klubban egyetlen éjszaka 3 milliárd koronát veszített. Hamis bankók gyártásával már 1922 táján kísérletezett sárospataki birtokán, nem túl nagy sikerrel. Viszont arra jó volt, hogy összetört szívű patriótaként eszébe jusson a méltó bosszú Trianonért: hamisított frankokkal összeomlasztani a francia gazdaságot. E derék tervnek megnyerte a volt és leendő magyar miniszterelnököt, cserkészvezért és indiánregények rajongóját, Teleki Pált, és egy német szakértő, Arthur Schultze irányításával előbb szintén Sárospatakon, de mivel ott Schultze túl kaolinosnak találta a vizet, később Budapesten, az Állami Térképészeti Intézet Retek utcai székhelyén berendezték a pénzhamisító műhelyt.

„Természetesen a magyar állam is tudott róla. Hatalmas botrány lett a frank, a franciaországi pénznem hamisítása. Egészen biztos te se hallottál erről. Tehát ezek a sok nyomorúság között ezt választották.”

Hazafias volt nagyapám, milyen is lett volna; csak férfiakkal beszélt egyenlő félként, szocializációját figyelembe véve ezt is értem; de humorérzéke tartotta életben.

„Olyan frankot hamisítottak Magyarországon, hogy utólag se tudta a francia Nemzeti Bank megállapítani, hogy ez most hamis vagy eredeti.”

Mondom, hogy hazafias volt. A tényeknek inkább az felel meg, hogy igen gyatra frankot sikerült az Állami Térképészeti Intézet pincéjében, Németországból vásárolt gépekkel, papírokkal, napokon át gyűréssel és taposással, Zadravecz István tábori püspök áldásával előállítani. A szerencsétlen Jankovich Arisztid vezérkari ezredes ugyanis 1925. december 14-én az első amszterdami pénzváltónál lebukott, és vége volt a dalnak, legalábbis jelenlegi történelmi ismereteink szerint. Nagyapám viszont egy lappangó erdélyi szálról mesélt.

„Tehát Magyarország könnyen fizetett – frankban. Természetesen hamis frankban. Amit főleg Románia szívesen fogadott, közeli barát-

ságban lévén Franciaországgal. A gyermekkoromtól kicsit elkanyarodtunk, de nemcsak egy Európát rengető dologról beszélünk most, hanem az én sorsommal is össze volt kötve, mivel Németország felé csakis Budapesten át lehetett eljutni. Én mint 19-20 éves fiú mit is kerestem volna Budapesten magamra, de a család tudta, hogy ott van Beczássy Bandy, aki nagyon jó pozícióba került azon okból kifolyólag, hogy „azokat a bizonyos frankokat”, amelyeket Romániában ki kellett fizetni az esküt nem tett hivatalnokoknak, valaki át kellett síbolja Magyarországról Kolozsvárra. Beczássy Bandy vállalta ezt a nagyon veszedelmes műveletet. Kolozsvárról volt széjjelosztva Erdélybe. De mint mindig, ahogy mondják, a szeg kibújt a zsákból, a románok tudomást szereztek a pénzszállítmányokról. Bandyt a vasúttól figyelmeztették, nehogy a határ felé menjen visszafelé, mert le fogják tartóztatni. Kolozsváron eldöntik, hogy egy hatalmas ládában, mint valamiféle árut Kolozsváron feladják budapesti címre és elintézik a határnál a még létező magyar hivatalnokokkal, hogy az a láda átjusson minden probléma nélkül. Ez megtörtént.”

Akármennyit is keresgéltem, az időpontok sehogyan sem paszszoltak: ha először Amszterdamban próbálják a hamis frankokat beváltani, és ez 1925-ben történik, és ha Beczássy Bandy a hűségesküt visszautasító hivatalnokoknak csempészi át a cuccot, ami csak a trianoni békeszerződés előtt jöhetett szóba, vagyis 1920 júniusáig, akkor vagy (1) hamis frankokkal már jóval 1925 előtt is ügködtek, csak nem buktak le; (2) igazi pénzt hozott Beczássy, csak nem volt rá semmiféle hivatalos engedély; (3) az erdélyi szál mese.

„Amikor Horthy Miklósék felszámolták a kommunizmust Magyarországon, a belekeveredett ékszerészek és óráskok együtt menekültek Moszkva felé, otthagynak üzleteket, mindent. A magyar állam bizonyos idő múlva ezeket az üzleteket felnyitotta, leltározta, átvette, és hogy ne legyen mese, mert ezt már én a szememmel láttam, amikor 1927-ben Budapesten jártam, és Beczássy Bandy megmutatta, hogy ezekből a hatalmas vagyonokból, ékszerekből, aranyból, gyémánt, gyönyörű régi órákból, láncokból a Kossuth Lajos utca 2. szám alatt egy állami üzletet nyitottak, s abban az üzletben én végigsétálhattam, mert ennek az üzletnek a vezetését Beczássy Bandyra bízta ellenszolgáltatásképpen a veszedelmes ügyletekért, amiket csinált 1918-ban.”

A történelmi adatok szerint összesen 30 000 darab hamis ezerfrankos készült el az Állami Térképészeti Intézetben 1923-ban, ebből csupán 4400 volt, ha nem is éppen elfogadható, de elég jó. Arisztidot 10 millióval kapják el, amiből arra következtethetünk, hogy az elég rosszakat is bevetették. Tehát éppenséggel lett volna mit síboljon Bandy, csak az a baj, hogy 1925-ben már nincs hűségesküti nem tett hivatalnok Romániában.

Képzeljünk hát el egy fiatalembert, aki vasúti szabadjegyével folszáll a Nyugati pályaudvaron a Kolozsvár felé induló vonat első osztályára, helyet választ egy üres fülkében, könnyed mozdulattal feldobja a csomagtartóba a 10 millió micsodával tömött utazótáskáját, a fogasra akasztja felöltőjét, előveszi újságjait, és békésen olvasgatva megérkezik Kolozsvárra. Az állomás előtt taxiba ül, és bemond egy címet (Deák Ferenc utca 35? Hegedűs Sándor utca 9?), megérkezvén fizet (lejjel, mert nem ejtették fejre, mint Arisztidot), bemegy egy irodába, lekezel az ott lézengő, gondterhelt férfiakkal, eltársalognak erről-arról röviden, majd diszkréten otthagyja utazótáskáját. Átsétál a New York szállóba, megkapja a szobáját, eltölt egy-két kellemes napot, s az egyik reggelinél, amit egy bájos szobalány visz fel neki tálcán, a lágytojás, vaj, lekvár, kenyér, kávé mellett az újságból kiesik egy cetli, amelyen nyomtatott betűkkel az áll, hogy az akció sérült, a határ nem biztonságos, legyen délben az állomáson. Még megreggelizik, lefürdik, fölöltözik, aztán taxit hívat, az állomáson a kollégákkal vált pár szót, és végül elhelyezkedik, mint egy Houdini, a ládában.

Mielőtt végképp eltűnne a szabad világban, Amerikában vagy az örök vadászmezőkön, ki tudja, a jó állam által kifosztott honfitársai vagyonából ékszerszalonna lesz a Kossuth utca 4. szám alatt.

Mi vaaaaan? – hagyta abba elülső szárnyainak összedörzsölgetését az egyik tücsök, akit történetesen Alainnek hívtak, Alain Badiou. (Hát nem francia az istenadta?) – Hamis frank Erdélyben? S ha igazi? Nem tökmindegy? Pénzért bármit megkapsz, csak éppen nem tudod, mi az a bármi. Érted: fogalmad sincs, mi az a bármi, de versenyzel érte, és elhiszed, hogy a versenyben mindenkit le kell nyomnod érte. Azon a pályán, persze, amit a versenyre kijelöltek. Odatömörülsz te is, mert elhiszed, hogy nincs más opciód. Ahelyett hogy élnéd az életed ott és úgy, ahogy jó neked. Nem látod, te szerencsétlen, hogy a hamis frank még átverésnek is hamis?

ÁRMOS LÓRÁND

MI ELŐL FUTSZ?

Az újrakezdésnek is van romantikája:
az ígéret földjén bármi megterem.
De milyen vidéket hagytál el miatta?
Mi nő most azokon a régi kerteken?

Mit láttál? Mondd el, merre jártál?
Felér a keresés kincseivel,
hogy az életed így egy ötlet marad,
egy regény, ami nem kezdődik el?

Az arany vidéket végül megtaláltad?
Van hely, ahol nem kötelező
megfelelni nappal, s éjjelente
arra riadni, hogy nincs levegő?

S ha az újrakezdés végső mámora is
szétfut a kétség árkaiban,
merre bolyongsz, te szép ember, tovább?
Mi elől futsz, és, mondd, mi értelme van?

FILIP TAMÁS versei

IDEGENSÉG

Egy kezdődő napfogyatkozásban,
amelyről nem is tudunk – váratlanságával
még a csillagászokat is kicselezte – amikor
nem értjük, magunktól hunyorgunk-e
vagy másokét viszonozzuk önkéntelen,
úgy döntök, még teleírok egy papírlapot,
s amikor elkészülök vele, megfordítom,
és a fogyatkozó fény fele tartom. Ez
a mozdulat megszépíti és eltávolítja,
mintha egy arab, örmény vagy grúz
költő versét látnám, amelyet érteni nem
tudok, csupán gyönyörködöm benne.
Magam lettem az idegenség, a kapukon
kívül rekedtem, hallom, hogy a piactéren
ünnepi fanfár szólal meg, majd egy
mély hangú férfi szavalni kezdi azt,
melyből az egyetlen példány itt van
a kezemben. Mikor a végére ér,
kitör a taps, az elsápadt város lakói
torkukszakadtából éljeneznek.

KEZDŐBETŰ

Létem, ha végre elvegyül
másokéval, behajítván
a rettentő kohóba, először
minden színt magára vesz

szépen sorban, végül
kifehéredik a forró sárban,
és pólyába balzsamozva
ébred új tudatra –

Az első, mit meglát, egy
griffmadár, ahogy az ég
könyvét szárnyával lapozza.
Milyen szépséges kezdőbetű!

Hány angyal férne el rajta?

HIÁBA

Az ostromlott város összeírja, mire van
szüksége. Valaki magához ragadja a szót
egy alkalmi csődületben, egy mozgalom
kiskátéját kezdi fölolvasni, kifütyülik.

A macskakőre köp, szitkozódva távozik,
kiszáratva a többiek is hazamennek.
Magukra zárják lakásuk ajtaját, és
folytatják a felmentő seregnek íródo levelet.

Közben eszükbe jut, hogy másnap lenne
a lomtalanítás, de nincs, ki elvigye, ha
utcára hordanák használhatatlan kincseiket.
Sőt, esetleg kapóra jönne azoknak, akik szeretnék,
hogy szerte a városban barikádok emelkedjenek.

Filip Tamás

BIZONYTALANSÁG

Én rész és egész vagyok,
fényes köpeny, elfoszlott kabát,
bárhol és mindenhol megtaláltok,
minden pillanatban óriások léptei
alatt cikázom, egy lelkes állat,
akire vadásznak, pedig prémje
nincs, és a húsa is ehetetlen.
Beírtak mindenféle könyvbe,
kiáltványba, de mindenhonnan
kiiratkozom, a bérleteim lejárnak, és
ha vár a vérmezőn a sok piros virág,
viszem magammal a hajléktalan esőt,
locsolja meg a vérmezőt.

Máskor meg a pofon vagyok, aki
házhoz megy, ha hívják, kiteszi
a vészvillogót, a rokkantigazolványt,
becsönget, de berúgja az ajtót,
nem várja meg, míg kinyitják.
Én egész népeket fogok vidítani,
legyenek lelkes állatok mind,
szinte gyönyörűség óriások
lába alatt cikázni, mikor tehetetlen
dühükben próbálnak széttaposni.

OUTLET

Ha ez a leglehetségesebb világ,
milyen lenne a többi? Ez is csak egy
próbafulke a tébolydában, ahol
valaki beadogatja a holmikat
a függönyön át, és nem engedi, hogy
levedd az előzőt, feszül rajtad
a bűvárruha, a gázálarc, a balettcipő,
usanka, porköpeny, izzadsz és úgy
nézel ki, mint egy madárijesztő,
mint egy Michelin-ember, és hallod,
melletted ugyanezt éli felebarátod,
félíg-ellenséged, bizony, egy hamis
isten tavaszi kollekciója vagyunk,
segédei kiterelnek a szakadék fölé
épített kifutóra. És majd csak
zuhanás közben fogunk rájönni,
hogy azzal a gúnyos mosollyal
voltagepp elköszöntek tőlünk.

SZILÁGYI-NAGY ILDIKÓ

Tizenkettő bizony – Boros Szofi néni

(regényrészlet)

– Doktornő! Jöjjön ki! Orsolya! Óóórsolya!

Serfőző Orsolyát már látni, ahogy a hátsó ajtóban megjelenik, menet közben igazítja lábára a cipőt.

– Igazolványt hozzon!

A kapuból látni, hogy Orsolya eltűnik a hátsó ajtóban.

Szofi néni abbahagyja a kiáltozást, nyugodtan vár tovább, amíg a doktornő újra megjelenik a hátsó ajtóban, most már igazolvánnyal, és a cipőt újra menet közben igazítva a lábára, a kapu felé indul. A postás néni nem néni, de az utcában mindenki postás néninek hívja. Dinamikus egyébként, biciklivel hordja a leveleket, kisebb csomagokat, télen is. Télen Fickó bundájában jégcsapok lógnak. Fickó egy kutya az utcában, Rózsa néni kutyája. Minden reggel tízkor figyel, mikor jön a postás. Busa fejét kidugja a kapu rácsai között, ami legalább akkora mutatvány, mint oroszlának égő karikán átugrani, mert a kapu csupa hegyes, éles háromszögből áll, a kéretlen macskák ellen. Kifejlesztett egy módszert, fejét oldalra tekeri, és kissé megbillenti, így óvatosan ki és be tudja húzkodni a kapu pengéi között. Jobbról várja Boros Szofi nénit. Ha nem Boros néni a kihordó aznap, csalódottan visszavonul. Boros néni mindig megsimogatja, ezért nyomul Fickó a kapunál. Mások félnek tőle, és az is előfordul, hogy egy léccel megütik a kerítést, akkor Fickó megijed. Miközben várakozik, a tornác tetejéről a víz a bundájába csöpög, és barna szőréből jeges cseppköveket képez. Később ezeket hosszan nyalogatja, mert nem szereti, ha idegen tárgyakat vonszol.

Boros néni imádja a kutyákat. Neki is mindig volt, csak a legutóbbi időben kellett megválnia a német juhásztól. Pedig a kutya

neki, azt mesélte, a legjobb vigasztalója. Ha valami bántja, csak kimegy a kutyához, leülnek együtt a terasz szélére, megsimogatja, megölelgeti, és már el is múlt a rosszkedve. Lehangeltségre bőven van oka, három gyereket nevelt föl, miattuk nem ment főiskolára, amit nagyon megbánt azóta. És mindhárom gyerek külföldön él.

– De nem is csodálom! – fűzi hozzá, amikor erre panaszkodik.
– Itt még szelektív szemétyűjtés sincs. Ez a sok reklámújság, amit ki kell hordanom, micsoda pocskékolás! Hollandiában heti egyszer, befóliázva viszik ki a reklámanyagokat, az emberek rögtön behelyezik a szelektív gyűjtőbe, azt pedig elviszik az iskolák, eladják a hulladékfeldolgozónak, és a pénz a gyerekeké. Csak mi tékozlunk ennyire!

– És ezzel a színessel még begyűjtani se lehet – tüzezi tovább Serfőző doktornő a hangulatot ilyenkor, mert a reklámújságok őt is nyomasztják. De most nem a reklámújságok, hanem a baromfiudvar a téma, amit Orsolya és Szofi néni is szívesen felhoznak minden alkalommal, amikor végeztek az ajánlott küldeményekkel.

– Nekem a tyúkjaím adják a felüdülést, ha hazaérek a kórházból – összegzi mosolyogva a doktornő a társalgás eredményét, ami általában ugyanaz: a környezetszennyezés nagy baj, nem kéne pocskékolni, az állatok nagyszerűek, különösen a baromfiak csodásak. Szofi néni bólogat, és fél lába már a pedálon, de a doktornő most, szokásától eltérően, még nem zárja le a beszélgetést.

– Ne higgye, hogy a betegek fárasztanak ki. Az se könnyű, természetesen, de sejtette az ember, mit vállal. Hanem a munkatársak! Szofi néni, milyen jó, hogy maga egyedül biciklizhet egész nap! Például van egy nővér, aki szónoklatokkal molesztálja a haldoklókat. Ma reggel is arra jövök el, hogy a folyosóra Valéria nővér hallatszik ki, azt mondja az egyik kórteremben valakinek: „Isten van. Kértem tőle valamit. Nem a magam, hanem édesapám számára... hogy ne kelljen... Teljesült! Isten ilyen! Az emberek meghalnak, az rendben van. Én... enyhíteni fogom az emberek szenvedését... lehet enyhíteni az emberek szenvedését!” Szofi néni, én ettől már nem tudok aludni!

– Ha az ember beteg, bizony jólesik neki a vigasztalás. Nem ez az ápolónők dolga?

– De, Szofi néni! Akit Valéria nővér vigasztalni próbál, az egy-két napon belül meghal. Ő talán tudja, hogy ki fog meghalni? Lehetetlen! Én sem tudom, pedig én orvos vagyok, de még a Főor-

vos asszony sem tudja. Hanem attól halnak meg a betegek, hogy a nővér számít rá, hogy meg fognak halni. És azt figyeltem meg, hogy mindenki az osztályon, az újak is, előbb-utóbb, ha meghallják, hogy Irgalmas Valéria valakivel beszélget, elkezdik az illetőt halottnak tekinteni. Irgalmas Valéria egy gyilkos, és én tűröm ezt, az osztályomon!

– Orsolyám, a betegek nem azért halnak meg, mert egy napig vigasztalják őket, hanem azért, mert előtte egész életükben nem volt vigaszuk. Nem voltak olyan társaik, mint nekünk a csirkéink, meg az állataink. Viszontlátásra, Orsolya! – Szofi néni halad tovább, nem szánhat túl sok időt egy emberre, de a doktornő már ettől megvigasztalódik, legalábbis néhány órára. Később majd azon emésztí magát, hogy eredménytelenül próbál gyógyítani, mert a tudomány gyerekcipőben jár. Orsolyának az az elképzelése, hogy a természettudomány, főképp a kémiai orvostudomány egy tudatlan gyerekhez hasonlít, azért fejlődik olyan dinamikus.

– Mint valamikor a szovjet gazdaság, ezer százalékos teljesítmény minden évben. Könnyű annak sok újat felfedezni, aki semmit nem tud. Nagy gondolkodó, az csak minden századik évben van, mert a filozófia, amit évezredek óta művel az emberiség, már kifinomult korszakában van. Szemben a naiv materialista tudománnyal, ami csak kétszáz éves, és minden hónapban ontja az újabb és újabb butaságokat, amit igen hamar ki is próbál a gyakorlatban, például a betegeimen – ilyesféle gondolatokkal teszi lehetetlenné magának a pihentető alvást Serfőző Orsolya doktornő, és ilyenkor megfordul a fejében, hogy szüksége lenne egy szobakutyára, mint állandó kutyaterápiás lehetőségre.

A kutya a mentsvára a postás néninek is. Minden nap, ha férje az ötvenhatos sebeit nyalogatja, csak kimegy a kutyához, és máris pompásan szórakozik. Mert azt már ötvennyolc éve hallgatja minden nap, hogyan „baszták el” a férje életét „azok a mocskok”, a „rohadt kommunisták”, és ez testvérek között is több mint huszonegyezer ismétlés. Bármennyire is szeret az ember egy színeszt, vagy egy filmet, huszonegyezer ismétlés már sok. A kutya viszont minden nap meglepí valami mókával. Most meg kellett válnia a német juhásztól, mert mindig átment a szomszédba, és a szomszéd félt tőle. A szomszéd rögeszméje, hogy a kutya veszett, és meg fogja harapni őt. Hiába mutatta Szofi néni az oltási könyvet, hiába kérte, csináltassa meg a kerítését, Verős János bácsi

csak kötötte az ebet a karóhoz. Akkor Szofi néni felajánlotta, majd ő megcsináltatja a szomszéd kerítését. A bácsi dühödten elhajtotta, ne merjen az ő kerítéséhez nyúlni, mert kihívja a rendőrséget. Egyébként pedig meg fogja mérgezni a kutyát, jelentette ki vészjóslóan.

Szofi néni sírt, és minden napja pokollá változott, rettegett, mikor találja halva a kutyát. Végül elajándékozta. Csak a tyúkjai maradtak neki. Vannak köztük igazi veteránok, akik már húsz éve Szofi néninél laknak. Ők már nem tojnak, csak házi barátok.

Szofi néni a kutyák kedvence, ezért szinte kiabálnia sem kell, ha ki akarja csalogatni az embert, az ebek vidáman csaholnak jöttére. Csengő a legtöbb helyen nincs, így általában a postásnak kell felhívni magára a figyelmet:

- Imre! Imre! Ajánlott levél a bíróságtól! Igazolványt hozzon!
- ilyesmiket kiabálnak a tapintatlanabb kihordók, de Boros néni nem tartozik közéjük, rá inkább ez jellemző:
- Levelet hoztam a NAV-tól. Átveszi?

De most Szofi néninek is alkalma van a torkát köszörülni, mert öt perce hiába szólongatja a szomszédot:

- Ádám! Ááádám!

Pedig itthon van, mert a házból hangos zene szűrődik ki, az pedig azt jelenti, hogy a férfit valaki feldühítette, és most erobikozik, és feltekerte a hangerőt, mert ő a saját házában olyan hangosan hallgat, amit a hangfal elbír, mert a saját házában van, mondja, pedig a ház nem az övé, hanem az élettársaé. Bár kevés az esély, Szofi néni tovább kiabál:

- Ááádám! – és erőfeszítése nem hiábavaló, már látni, az ötvenes férfi a kapu felé tart csapzott atlétájában, és visszakiabál:
- Ímhol vagyok.

Dalmát kavicsok

YASHIRO ATIKO haikui

Napfény, tengerpart,
sirály csap le a vízre,
hal, halál, álom.

Falevél rezeg,
kabócák zizegnek, szél,
hosszú délután.

Árnyék a napon,
kerülget, nő, eltűnik,
és milyen gyorsan.

Langyos szél, eső,
vihar, éjszaka, reggel,
elázott remény.

Ülni a sötét-
ben, hosszan és nyugodtan,
várni a reggelt.

MARKÓ BÉLA versei

KÖLTÉSNET AZ ÉGEI-TENGEREN

Ahogv a tenger évmilliók óta
ismétel egyetlen történetet,
s szétmorzsol közben sok-sok életet,
őrli kitartón, a partra kihordja,

mintha apró betűkre törne szét
egy részletet a végtelen eposzból,
mert kiköpi, amibe belekóstol,
s mi eddig volt, csupáncsak törmelék,

eltűntek mind, kagylók, csigák meg rákok,
szirének, Kirké, küklpszok, phaiákok,
és elmúlt már az otthon, Ithaka,

hűséges asszony, áruló vagy hősosz
homokká lett mind, de a vak Homérosz
világa él: hullámozó éjszaka.

PÉLDABESZÉD AZ ÉGEI-TENGEREN

Úgy vergődik, mint Krisztus a kereszten,
aki csupán befelé jajgatott,
a tenger is időnként partra dob
néhány kagylót, de csak szabott keretben

szenvedhet ő is, ki tudja, mióta,
s hiába tépik rákok vagy halak
belülről, úgyis egy helyben marad,
míg pusztul szüntelen, mert ez a dolga,

hogymindentől, mi így-úgy halhatatlan,
elrévítsen, hiszen véges szavakban,
medúza-, csiga- vagy polip-alakban

mutatkozik, majd mégis visszaretten,
hullámverése ismét érthetetlen,
s újjászületik fában és szegekben.

BÚCSÚ A TENGERTŐL

Indulnunk kell észak felé megint,
úgy vélem, éppen így készül a fecske
vagy gólya, hogy minél közhelyesebbre
fordítsam azt, amire érveink

nem is lehetnek, érzések csupán,
hogy itt hatalmas bokrokban virágzik
az oleander, s még nyáron is fázik
nálunk ott fent, ilyen vidék után

sóvárgunk mégis, míg a víz felett
hosszan köröznek szárnyas istenek,
s a hullámokhoz hozzá-hozzáérnek,

de annyi ez, mint minden szerelem,
ahogy egy másik testben keresem
magam, aztán magához tér a lélek.

KABÓCÁK NEA POTIDEÁBAN

Ez hát a menny: miután sok-sok évet
várakozott, hogy majd a föld alól
kijöjjön végre a kabóca-lélek,
itt fent fülsiketítően dalol,

vagy inkább lármázik fáradhatatlan,
mondhatnám úgy, folyékonyan dadog
mindegyikük, hiszen mind halhatatlan,
poros olajfán hernyó-angyalok,

és nem is tudják, mi volt azelőtt,
hogy mint egy szárny, valami zene nőtt
lomha testükre, s magasba röpíti

őket, ilyen a mennybemenetel,
valaki valameddig felemel
s később elejt, mégis megérte hinni...

Márton László a Katona József Színház felkérésére készítette el a Faust második részének fordítását. Az előadás rendezőjével, Schilling Árpáddal folytatott levelezése által betekinethetünk mind a műfordítói, mind a színházi kulisszák világába. A levelek közlésével erre a rendkívül izgalmas utazásra hívjuk az olvasót, Márton László kommentárjaival és Faust-részletekkel gazdagítva.

MÁRTON LÁSZLÓ

Műfordítói levelek Schilling Árpádhoz

(részlet)

Két évvel ezelőtt keresett meg Schilling Árpád, mondván, hogy meg akarja rendezni a Katona József Színházban a Faust mindkét részét, méghozzá az én fordításomban. Az első részt még az 1990-es évek elején lefordítottam. A második résznek, legalábbis a rövidített színházi változatnak 2014 végéig kellett elkészülnie, hogy Schilling végigelemezhesse a jeleneteket, még a próbafolyamat kezdete előtt. Miután elolvastam némi szakirodalmat, és újraolvastam magát a művet, arra a belátásra jutottam, hogy a 2. felvonással kell kezdenem a fordítást, mert a rejtélyes utalásokkal teli, túlszűfolt és terjengős 1. felvonással a munka kezdetén elakadnék, vagy nehezen jönnék lendületbe. Viszont a 2. felvonás közvetlenül kapcsolódik a már lefordított első részhez. Utóbb derült ki, hogy Schilling – tölem függetlenül – úgy döntött, hogy a második rész színpadra állításakor a teljes első felvonást elhagyja, így tehát annak lefordítása nem sürgős, maradhat a legvégére.

Tavaly május elején jutottam a munkával odáig, hogy az első részleteket megmutathattam Schillingnek. Minden epizóddhoz írtam egy kísérőlevelet, amelyben röviden összefoglaltam a szövegrész általam fontosnak tartott jellegzetességeit. Árpádtól még régebben megkérdeztem, mit szólna a levelek közzététe-

léhez; ő az ötletet örömmel fogadta. Az alábbiakban ezek a levelek olvashatók.

M. L.

Kedves Árpád,

remélem, jól haladsz a munkáddal. Most küldök Neked egy kis szövegmintát a Faust 2. részéből, a 2. felvonás első jelenetét. Szeretném, ha látnád, hogyan képzelem a mű színpadi hangvételét. Azért kezdtem itt (és nem az 1. felvonással) a fordítást, mert itt van közvetlen kapcsolódás az 1. részhez, és itt jól látható az avított professzoros szarházás és a feltörekvő ifjonti idealista szemétség összeütközésének színpadi hozadéka.

Barátsággal
Laci

Május vége felé egyszerre csak elakadtam. Képtelen voltam előrejutni az addig lendületesen haladó fordítással, még mindig a „Klasszikus Walpurgis-éj” sűrűjében. Egyszerre csak rájöttem, mi okozza a nehézséget: Goethe időnként hangot vált, és (hol vicces, hol komoly) stílusimitációkat alkalmaz. Pályakezdő koromban sokat foglalkoztam német barokk költészettel, így Goethe barokk stílusparódiáit, köztük a Harsdörffer-utánezatot azonnal észrevettem a szövegben. Nekiálltam, néhány óra alatt lefordítottam. Közben sűrűn gondoltam Csokonaira és a debreceni manierista diákköltészetre. Utána már könnyű volt boldogulnom az antik mitológia sziklásabb jeleneteivel. Na jó, nem volt könnyű, de nem is lehetetlen.

Johann Georg Harsdörffer (1607–1658) virtuóz formaművész volt, Goethe a lírájában is átvette és továbbfejlesztette számos metrikai leleményét.

Kedves Árpád,

most egy kicsit előreszaladtam. Van egy rövid, de kurvára nehéz részlet, a Telkhinek kórusa. Ezt muszáj volt megcsinálni, mert a két filozófus, Thalész és Anaxagoras vitája innen olvasandó, legalábbis fordítói szemszögből.

Itt Goethe megint csak nem a saját hangján szólal meg, hanem a német mesterkedő barokk lírát utánozza, azt a mitologikus idillt, amelyet Harsdörffer, Klaj és Birken (a „Pegnitzi Pásztor- és Virágrend” költői köre) fejlesztett ki. Magyarul ezt leginkább Csonkai és a magyar rokokó költészet felidézésével lehet visszaadni. Az akcentuáló daktilikus sorokból csonkolt párrímes hexameterket csináltam. Ennek amolyan XVIII. századi hangulata van.

Nem tudom, hogy a Telkhin-kórusnak van-e dramaturgiai jelentősége, ezt majd Te fogod eldönteni. (A telkhinek képviselik a Nap princípiumát a Hold védnöksége alatt zajló buliban.) Azt látom, fordítóként, hogy látványosan megváltozik a szöveg működése (poétikája, belső feszültsége), amikor Goethe stílusparódiát vagy pastiche-t csinál, és ennek nyilván vannak színpadi konzekvenciái is.

Barátsággal
Laci

A Telkhinek kórusa bekerült az előadásba, kislemezt éneklük.
(2014. június 7.)

MÁSODIK FELVONÁS

[2.1]

Magas boltozatú, szűk gótikus szoba.

Faust egykori szobája, semmi sem változott.

MEPHISTOPHELES *(egy függöny mögül lép elő. Közben fölemeli a függönyt, és hátranéz, látszik Faust, amint egy ősapák idejéből való ágyon hever)*

Nem fogsz fölkelni egyhamar,
Te szegény, ki a szerelemnek áldoz.
Akit Heléna kifacsar,
Az nem tér egykönnyen magához.

(Körülnéz.)

6570 Úgy látom, minden változatlan,
Amint körülnézek itt meg amott.
A színes üveg porréteg alatt van,
A pókháló vastagodott.

- Minden ott a régi helyén,
6575 Bár sárgult a papír, és beszáradt a tinta.
Még a tollat is látom én,
Mellyel Faust a szerződést aláírta.
Az ám! Odszáradt a toll tövére,
Mit kicsaltam tőle, egy cseppnyi vére.
6580 Ez itt olyan becses darab,
Melyre minden műgyűjtő ráharap!
Itt lóg a régi bunda velem szembe:
Azt a tréfámat juttatja eszembe,
Mikor kioktattam a kisdíákokat
6585 Oly tudással, mit nyilván jól megrágott.
Kedvem van beléd bújni már,
Te szőrös burok, meleg és laza,
És feszíteni mint egyetemi tanár,
Aki hisz benne, hogy neki van igaza.
6590 Erről meg van győződve a tudós;
Az ördög ezzel régesrég adós.

*(Leakasztja és megrázza a bundát. Kabócák, bogarak és
molylepkék potyognak belőle.)*

ROVAROK KÓRUSA

- Hurrá, Isten hozott,
Nagyfőnökünk!
Szállongunk itt meg ott,
6595 És hopp, rád ismerünk.
Csöndben és egyenként
Tojtál bennünket,
Most özönlünk tömegben
Apánkhoz, aki velünk tüntet.
6600 A szívből a szemétség
Még nem bújik elő,
De bundában a tetűnépség
Helyét már nem lelő.

MEPHISTOPHELES

- Kedves meglepetés ez az új nemzedék!
6605 Csak vessünk, és lesz aratás elég.
Az ócska göncöt még egyszer kirázom,
S kiröppen még egy, kettő, három!
Röpüljetek szét százezer sarokba! –
Sok munka vár a kisaranyosokra.
6610 Itt régi ruhásládák mélye,

Ott egy elsárgult pergamen szegélye,
Régi gyógyszeres tégelyek,
Halálfejekben szemüreg.
Ennyi rothadék közepette már
6615 Mindig lesz tücsök és bogár.

(Belebújik a bundába.)

Légy ismét vállamra nehezedő:
Most én vagyok a tanszékvezető!
De a tanszéket minek emlegetsem,
Ha nincs itt tanszéki kolléga egy sem?

(Meghúzza a kisharangot, amely éles, átható hangon megcsendül. Ettől megremegnek a csarnokok, és felpattannak az ajtók.)

TANÁRSEGÉD *(betámolyog a hosszú, sötét folyosóról)*

6620 Mily nagy zúgás! Fület sértő!
Remeg a fal! Reng a lépcső!
Hol az ablak színes csillám,
Átizzik egy szárazvillám.
Padló hasad; fölfelé nézz:
6625 Pereg a vakolat és mész.
Zárva volt bár minden ajtó,
Varázs őket felszakajtó!
S ott áll egy óriási rém!
Rajta a Faust-féle prém!
6630 Ahogyan szeme forog,
Attól én térdre rogyok!
Itt maradjak? Meneküljek?
Jaj, nehogy bajba kerüljek!

MEPHISTOPHELES *(magához inti)*
Jöjj, barátocskám. Neved Nikodemus.

TANÁRSEGÉD

6635 Kegyelmes uram... Így hívnak... Oremus!

MEPHISTOPHELES

Na ne!

TANÁRSEGÉD

Ismer engem az uraság?

MEPHISTOPHELES

- A típust. Már vénül, de még diák.
Őszülő öregúr: bár hord tudós fejet,
Tovább tanul, mert másképp nem tehet.
- 6640 Bármeddig építi a kártyavárat,
A végső eredmény magára várat. –
De mestered a tudásban tart nagy sort!
Ki ne ismerné nemes Wagner doktort?
A tudós világ feje. Az a nézet:
- 6645 Ő tartja össze az egészet.
Fő gyarapítója a bölcsességnek!
Akik a tudásvágy lázában égnek,
Köré gyűlnek, őket csak ő tanítja.
A katedrán csak ő világít, mint az éter.
- 6650 A kulcsokkal, akár Szent Péter,
A Lentnek és a Fentnek zárát nyitja.
Amint egyedül ragyog és világol,
Más tekintély nem vetélytárs neki.
Még Faust neve is csak pislákol:
- 6655 Mintha Wagner találta volna ki.

TANÁRSEGÉD

- Bocsásson meg, uram, nem maradhatok néma.
Ha már felvetődött a téma,
Jelzem, hogy nem ez a probléma.
Ő serénykedik és szerénykedik.
- 6660 Mióta eltűnt a nagy ember,
Wagner önállósodni nem mer:
Faust visszatértében reménykedik.
Ez Faustus dolgozósobájá.
Wagner változatlanul hagyta meg.
- 6665 Belépni is alig merek:
Még mindig a régi gazdáját várja. –
Melyik csillagnak volt üzenete,
Hogy a fal megrázkódik és rezeg,
S felpattannak záruk és reteszek?
- 6670 Másképp ön sem léphetett volna be!

MEPHISTOPHELES

Hol sunyít most a főnököd?
Vagy odakísérsz, vagy idelököd!

TANÁRSEGÉD

Jaj, szigorúan tilos őt zavarni!

- Nincs is bennem bátorság annyi.
6675 Nyakig ül egy nagy-nagy munkában,
Hónapok óta él teljes magányban.
Ez a finom tudós és bölcselő
Most úgy néz ki, mint egy szénégető:
Orra és füle fekete,
6680 A füsttől vörös a szeme,
A nagy pillanatot lihegve várja,
Kíséri a fogóvas muzsikája.

MEPHISTOPHELES

Nekem volna tilos belépnem hozzá?
Én vagyok az, aki szerencsét hoz rá!
(A Tanársegéd kimegy, Mephistopheles méltóságteljesen helyet foglal.)

- 6685 Amint posztomon megpihennék,
Hallom, jön egy jól ismert vendég.
De ez még pályakezdő, így igaz,
És nyilván határtalanul pimasz.

DOKTORANDUSZ (berohan a folyosóról)

- Végre nyitva minden ajtó!
6690 Joggal vagyok azt óhajtó,
Hogy ne rothadásba hullva
Tengjen az élő, mint hulla,
Nyomorogjon, szégyent valljon,
S az életbe belehaljon!
6695 Ezek a falak, boltívek
Csak a pusztuláshoz hívek,
S ha nem tudunk menekülni,
Ez az egész ránk fog dűlni. –
Bátrabb vagyok, mint a népek,
6700 Ennél beljebb mégse lépek...

- De mi lesz most észrevéve?
Nem itt volt, hogy sok-sok éve
Álltam én, a buta gólya,
Szorongások izzadója,
6705 Hittem a vén seggfejeknek,
Áhítattal, mit fecsegnek?
Könyvrongyokból összehoztak
Mindent, amit hazudoztak,

- Amit tudtak, bár nem hittek,
6710 S tönkremenve tönkretettek. –
Jé! Hol a boltív alányúlt,
Még ott ül egy agyalágyult!
Odamegyek... Egy az egyben
Ő az, a rút köpönyegben.
6715 Azóta sem volt lenyírva
Vállán a bozontos írha!
Akkor még okosnak hittem,
Csak azért, mert nem értettem.
Most viszont nem menekül:
6720 Gyengesége kiderül! –
Öreg úr! Ha a Léthe árja
Tar fejedből az agyat ki nem mosta,
Akkor rám ismersz: tekints most a
Tanügyi béklyóból kinőtt diákra!
6725 Te olyan vagy, mint múltkor láttalak,
Én viszont lettem más alak.

MEPHISTOPHELES

- Jó, hogy jöttél a csengőszóra.
Számomra nem voltál te cseppke:
A hernyó sok-sok jelét szórja,
6730 Hogy lesz belőle tarka lepke.
A csipkegallér és a hosszú haj
Volt régen örömdnek táptalaj.
Copfot ugyebár sohasem viseltél?
Most meg maradsz a tüskésre nyírt fejnél.
6735 Jó külsőddel jól összeférsz,
Csak „abszolút kopasz” ne légy, míg hazaérsz.

DOKTORANDUSZ

- Öreg! A helyszín a régi lehet,
De az idő, az nem a régi.
Hagyd már a kétértelműségeket:
6740 Az új nemzedék másképp érti!
Szívattad a hiszékeny fiataalt:
Olyasmivel arattál diadalt,
Amit ma senki sem merészel.

MEPHISTOPHELES

- Ha az ifjú az igazságból részel,
6745 Zöldfülűként azt nem éri fel ésszel.

De aztán, sok-sok év után,
Bőrén tapasztalja bután.
S mert ily tudásnak benne nyílt tere,
Azt hiszi: hülye volt a mestere.

DOKTORANDUSZ

6750 Vagy gazember! Hiszen hol a professzor,
Aki minket az igazsággal megszór?
Ez elvesz belőle, az meg hozzátesz:
Vagy így, vagy úgy, mellébeszél a vátesz.

MEPHISTOPHELES

Tanulni idő kell, nem is kevés.
6755 Te – látom – inkább vagy oktatni kész.
Néhány hónap vagy néhány év alatt
Nyilván gyűlt benned sok tapasztalat.

DOKTORANDUSZ

Tapasztalat? Súlytalan és hamis!
És a szellemmel nem tud versenyt futni!
6760 Csak valld be: amit tudtál mindig is,
Azt már eleve nem érdemes tudni!

MEPHISTOPHELES *(némi szünet után)*

Sejtettem. Mindig buta voltam én,
De most látom, ki vagyok: egy kretén.

DOKTORANDUSZ

Ez jó! Nem bolond lyukból fúj a szél:
6765 Itt az első öreg, ki okosan beszél.

MEPHISTOPHELES

Kerestem kincsek rejtett aranyát,
És fojtó kénkövet talál, aki keres.

DOKTORANDUSZ

Csak valld be: teli koponyád
6770 Ér-e többet, mint ott a sok üres?

MEPHISTOPHELES *(kedélyesen)*

Tudod, mi vagy, barátom? Egy tahó.

DOKTORANDUSZ

A szép szó németül képmutató!

MEPHISTOPHELES *(miközben tolószékével a rivalda felé halad, a nézőkhöz:)*

Itt fönt nem jut nekem se fény, se levegő:
Hozzátok menekülnöm lehető?

DOKTORANDUSZ

- A pofátlanság teteje,
6775 Ha fényt kíván, kinek lejárt az ideje.
Az életnek a vérben van hatalma!
Abban pezseg a vér, ki fiatal ma.
Eleven élet, friss erőben,
Az életből új életet termően.
6780 Itt minden mozog és mozdít a tettere:
Előlép az erős, elhull a gyenge.
Amíg mi legyűrtük a fél világot,
Te mit tettél? Aludtál, szóttél álmod,
És merengtél, tervet halmozva tervre.
6785 Bizony! A vénség lázbeteg fagy,
Nyomorúság a hideg éjben.
Ha már harmincévesnél öregebb vagy,
Akkor meghaltál lényegében.
Titeket mindet agyon kéne ütni!

MEPHISTOPHELES

6790 Az ördög sem tudná ezt így kisütni.

DOKTORANDUSZ

Ha nem akarom, ördög sem lehet.

MEPHISTOPHELES *(félre)*

Az ördög majd szétrúgja seggedet.

DOKTORANDUSZ

- Ez az ifjúság legszebb hivatása:
Én vagyok a Teremtő, bárki lássa!
6795 Tengerből én hoztam fel a Napot,
Az én tervem nyomán vált a Hold alakot,
Az égbolt fényruhát miattam ölt,
Nekem virágzik és zöldell a Föld,
Az én kedvemért, első éjszaka,

6800 Ragyogott fel a csillagok hada.
Ki ütött rést, ki, ha nem én,
A nyárspolgári szűk rögeszmék börtönén?
És én, ahogy a Szellem int nekem,
Belső fényemet követem,
6805 S száguldok – magam iránt semmi kétség –,
Előttem a fény, mögöttem sötétség.
(El.)

MEPHISTOPHELES

Pompázz, és húzz el, Eredetiség!
Ilyen elme kétségbeesne,
Ha látná: nincs oly bölcs vagy buta eszme,
6810 Ami ne volna kigondolva rég!
Ez is, akárhogy kukorékol,
Néhány év múlva nem kell félni tőle.
A must, bár vadul buborékol,
Végül úgyis bor lesz belőle.

(A földszinten ülő fiatalokhoz, akik nem tapsolnak:)

6815 Nincs nagy sikerem, látom én.
De semmi baj, sok drága gyermek.
Az ördög, lássátok be, vén.
Hogy megérthessetek, vénüljete meg!

ESZTERÓ ISTVÁN évszakversei

TAVASZ

1.
bomlik a fákon
a rügybe takart Vigasz
éteri zöldje
2.
múltad a kezdet,
örök mosolyod, Tavasz,
épp kivirágzott
3.
hajnali fénynek
ezüst sorokat hagy a
csöpp csiga: késtél
4.
angyali fát a
fehér toalettje se
menti nyüvétől
5.
hanga harangja
terelhet imára ma
fűt, bogarat, fát

NYÁR

1.
nap keletére
a fészke vakítva süt:
ég a madárfütyty
2.
tó vize ringat,
az arcod egén töri
pillanatokra
3.
épp kivirult a
pipacs, heve máris a
semmibe lobban
4.
gomba kalapja
se billen, a mérgese
mért szalutálna
5.
röppen a cinke
a semmi vizébe, a
fodra picinyke
6.
fénybe szerelmes
a lepke halálosan,
élve a vége

ŐSZ

1.
felleg alól ki-
kacsint, kimonótlan a
mennyei Múza

2.
színözön őszi
világa vakít, csak a
szürkületig még

3.
színvakok estje:
pirost leli sárga, hol
egyik a másik

4.
tócsatükörben
egekre kapatva me-
rül sz pocsolóba

5.
véges időd ki-
növöd, hacukád deres
éj karomága

TÉL

1.
vágy hava hull a
fenyőre, menyasszonyi
szíve de boldog

2.
sárba tiporva
erény, üde hópehely,
ó, makulátlan

3.
hópihe, szépe
egeknek, az arcodat
illeti csókkal

4.
messzire ment, hú-
zatos csigaháznak a
sóhaja tenger

5.
árny a patakban,
a lélek is így merül
égi mederbe

6.
szó kanyarítja
utad, halihó, hova
halkul a visszhang

Betűszilánkok 4. Így szeretett el ő

HUDY ÁRPÁD tárcája

A hetvenes években egyetemistaként vonattal jártam fel Kolozsvárra, illetve utaztam haza Aradra. A gyors egyik megállóhelye Csucsra, s ilyenkor mindig a magasba vonta az utazó tekintetét a Körös-völgy felett trónoló „Ady-kastély”. A románok viszont úgy nevezték, hogy „Castelul Goga”, mivel Trianon után nemzeti költőjük és nacionalista politikusuk, Octavian Goga – Ady „barátja” – vásárolta meg és építtette át. Az ő emlékére rendeztek be itt múzeumot, s özvegye vezette körbe a kirándulócsoportokat. Eredetileg azonban a Boncza-kastély ez, Boncza Berta, azaz Csinszka apja, Ady apósa építtette.

Lám Béla (1892–1973) életének is sorsdöntő színhelye volt a soknevű kastély. E fiatal mérnökhallgató és tartalékos tiszt jegyesét, Bertukát szerette el Ady az első világháború küszöbén. A csak műszaki és mezőgazdasági szakcikkeket, könyveket publikáló Lám Béla – Reményik Sándor, Áprily Lajos és Olosz Lajos közeli barátja – élete alkonyán megírta emlékeit, s a könyv* szerencsére meg is jelent (nyilván cenzúrázva). Ebből olvashatók alább a Boncza Bertára, illetve Adyra vonatkozó részek, amelyek kevésbé ismert nézőpontból láttatják a nagy port felvert, az irodalomtörténetben bőségesen tárgyalt ügyet. Lám Béla önéletírása azonban sokkal több, mint filológiai adalék egyik legnagyobb költőnk tragikus életének utolsó szakaszához. Megrendítő olvasmány, kordokumentumként is irodalom felsőfokon.

„Mi volt az, ami összehozott Bertukával, gondolkozom. Emlékszem, hogy első látásra nem tűnt sem szépnek, sem rokonszenvesnek. Kicsi volt, s abban, ahogy időközönként felnézett a mellette haladóra, volt valami fenyegető, ami óvatosságra intett. [...] Később észrevettem, lopva vizsgálgattam, amikor mint „gavallér” társalogtam a többiekkel [...].

– Ugye, kijön még? – kérdezte búcsúzáskor.
– Igen, bár most sok a dolgom, utolsó szigorlat előtt állok.
– Jöjjön – mondta, és megszorította a kezem. – Egyedül is jöhet – tette hozzá halkán.

Így kezdődött az idill szénakaszálás, hársfavirágzás idején, 1913 júniusában. Szerelem volt? Igen. Szívdobogtató, érzékeket fel-fokozó szerelem, erős testi vágyakkal és ezeket féken tartó lelki-ekkel. Izgalmas keresése annak, ami egy, ami összeköt, és heves vitatása annak, ami különböző, ami elválaszt. [...]

Délután sétára indultunk kettesben a Zilah felé vivő országúton. [...] Szótlanul lépdeltünk – kéz a kézben – egy történelmi korszak utolsó őszen, szemünket a jövőre függesztve, amely színesnek ígérkezett és napfényesnek, mint ez az őszi délután. [...]

Ültem ingujjban egy vaságy szürke pokróccal letakart szalmazsákján, lábam alatt zöldre festett katonaláda, körülöttem zajongó fiúk, specifikus kaszárnyabűz és kezemben lila borítékból kivett levél, amelyben Bertuka vigasztal, biztat, simogat anyáskodó melegséggel, és arról ír, hogy jövőre ilyenkor Párizsban leszünk, és a Tuileriák kertjében fogunk ülni, kéz a kézben. [...]

...Néha szerettünk arról beszélgetni, hogy majd valahol a Montmartre-on fogunk lakni, írók és művészek lesznek a barátaink, én zongorázni fogok, ő írni és festeni... [...] E beszélgetések során említette először azt, hogy levelet írt Lausanne-ból Adynak Párizsba, és Ady válaszolt neki.

Éreztem, hogy ennek a ténynek, ennek a levelezésen induló kapcsolatnak nagy fontosságot tulajdonít, bár ezt kissé titkolni igyekszik. Mellette álltam, éreztem a keze szorítását, s a Szajna felé ballagó költő csak ábrándkép volt, talán csak annyi, mint néhány összecsendülő verssor. Hogy lehessen félteni valakit néhány verssortól? [...]

Úgy beszéltek, hogy idővel, mikor majd Pesten lakunk vagy valamely kertes házban Budán, de lehet, hogy Párizsban is, közvetlen baráti körünkhöz fog tartozni Ady; olyan lesz, olyan megértő, mint közeli rokon, idősebb bátya, akit azonban nekünk kell óvni a világ, az emberek gonoszságától. [...]

...És ezért és így indul el a végső kifejlés. A lány tragédiája, aki elhamvasztja az ifjúságát, hogy megszülethessék néhány verssor:

*Már vénülő kezemmel
Fogom a kezedet,
Már vénülő szememmel
Őrizem a szemedet...*

írja a fáradt, öregedő költő, és közben kihűl a tűz az ifjú szemekben.

Érdemes volt-e? Ki tudná eldönteni. Mi több: a halhatatlan költemény, vagy a halandó élet, amely inspirálta? [...]

Azt a makacs ellenállást és ellenszenvet, amelyet az öreg Boncza Adyval szemben tanúsított, az Ady-rajongók megbotránkozással fogadták, és mint apai önkényt elítélték. De ő nem a zsenit, a nagy költőt látta és utasította vissza Adyban, hanem azt, aki verseivel az ő „bolondos lánykájának a fejét elcsavarta”. És most az élő unoka helyett, aki majd puha kezecskéivel borostás állát simogassa, néhány verset kínál. Üres szavakat, üres visszhangot, mely lehet szép, lehet új, lehet igazuk azoknak, akik elragadtatással beszélnek róla, de mégiscsak szavak, amelyek elrepülnek. [...]

Aztán pünkösöd előtt expresszlevél jött: holnap nálunk lesz Ady, gyere ki okvetlenül, azt akarom, hogy megismerkedjete.

Sorsdöntő volt-e ez a találkozás, változott-e általa valami? Néha úgy látom, igen.

Múlt-e azon valami, hogy én előzőleg hogy viselkedtem, milyen leveleket írtam, s hogy e találkozáskor mit mondtam, mit cselekedtem? Néha úgy látom, igen.

Révész Ady tragédiáját olvasva a kérdés egyszerűnek és világosnak tűnhet az olvasó előtt. Bertuka a születésétől kezdve Adynak rendelt szűz. Körülrajongják az udvarlók. Egyik közülük különösen vehemens, mert – nem tudni, mi okból – az apa támogatását bírja. De Bertukának, Ady iránti szerelmével vértézve, sikerül kivédenie az ifjú támadásait, s a pünkösdi találkozáskor Adyval együtt lecsillapítani a követelőző és jogaira hivatkozó ifjút, aki végül is eltávozik...

Mikor először került kezembe ez a könyv, talán tíz évvel ezelőtt, és először olvastam benne ezt a passzust, régen túl minden ifjúi érzékenykedésen, mégis arcomba szökött a vér. Hát így is lehetett látni ezt az idillt! Így is lehetett látni azt az ifjút? És vajon ki

volt az, aki így látta, így informálta Révész? Közelálló vagy távolról szemlélődő idegen? Bertuka? Nem, ő bizonyosan nem. Neki megvolt a bátorsága megmutatni Adynak a leveleket, amelyeket kapott, és azokat is, amelyeket ő írt az ifjúnak. S a levelek nem ezt mutatták – nem! De Révésznek ez a naivul romantikus beállítással felelt meg jobban, s nem ért rá törődni a valósággal. Adyra irányította a reflektor fénykévéjét, és amennyire a kévébe belefért, Bertukára. A „gavallér” vőlegényjelölt, maga az ifjúság, amelyhez Bertuka is tartozott, elhanyagolható mellékkörülmény. [...]

...A kisasszony hátul van a kertben, mondta a lány. Hátul a kertben, azon a nagy fáktól árnyékolt vaskorlátos teraszon, amely alatt az országút és a vasúti töltésen túl a Körös kanyarog, ültek Bertuka és Ady. Bertuka felállt, és elém sietett. Az arca nem tükrözött örömet, mint máskor, inkább zavart meglepetést.

– Bandi, ez itt Lám Béla, akiről beszéltem magának – mutatott be Adynak, aki kissé felemelkedve kezét nyújtott, és aztán ismét kényelmesen hátradúlt kinyújtott lábakkal. Bertuka melléje ült, én a szemközti padra. [...]

Ez az öregedő ember, ez tehát Ady, a körülrajongott és gyűlölt, magasztalt és ócsárolt Ady, „legföltettebb bátyja” Bertukának, akit egyszer mint családhoz tartozót szeretni és óvni fogunk? Ó, azt a tekintetet, amellyel Bertuka néz rá – ismerem, alig néhány nappal ezelőtt engemet simogatott vele. És azt is, amellyel reátapad ez a szerelmekben megfáradt ember. Költő? No és? Lédák illenek hozzá, nem ifjú szüzek. Elfordultam, és lenéztem a Körös felé. [...]

– Akkor magatokra hagylak – mondta Bertuka, nekem úgyis dolgom van odabent.

– Kérlek – fordult hozzám Ady, mikor Bertukát eltakarták a bokrok az útfordulónál –, mondd meg őszintén, ti, Bertuka és te, tulajdonképpen a flörtnek milyen fokáig jutottatok el egymás közt?

Megdöbbenve néztem rá.

– A flörtnek? Milyen fokáig? Hát nem tudod, Bertuka nem mondta el, hogy mi, ha nem is nyilvánosan, de egymás közt eljegyeztük egymást? Ami kettőnk közt volt, az nem flört, amelynek különböző fokai vannak.

Ady arcáról eltűnt a fölényesség, és mintha meghatotta volna ez az erkölcsi álláspont, amelyet olyan magától értetődőnek tartottam.

– Ne vedd rossznéven – mondta –, nem akartalak megbántani. De lásd, a szerelem erkölcsstana nem ilyen egyszerű, abba sok minden belefér, a házasság előtt és utána is. [...]

Ady elgondolkozva nézett el fölöttem a korlátot borító rózsabokorra, amelynek ágán kis kékcinke himbálózott.

– Nekem – folytattam kis idő múlva – Bertuka nem volt első szerelmem. Azt hiszem, én se neki, de szerettem volna, ha mindkettőnk számára ez lett volna az utolsó. Ezért tűztem volt magunk elé ezt a türelmi időt, amely alatt vizsgáztunk volna hűségből, szerelemből, állhatatosságból én is, Bertuka is. Mert annak a fészeknek, amelyből az élet folytatása elindul, úgy érzem, tisztának kell maradnia, egyébként mi értelme volna házasságnak, családnak, otthonnak...

– Vizsgáztatok *volna*? – kérdezte.

– *Volna*, és múlt időben – feleltem.

Hallgatunk. Alkonyodott, az állomás felől füstszagot hozott a szél, alattunk egyhangúan csobogott a Körös.

Ady cigarettatárcát vett ki a zsebéből, felpattintotta, és megkínált belőle. Rágyújtottunk. Hátradúlt a padon, és felnézett a lombok közé a zöldes félhomályba. Néhány mély szippantás után megszólalt.

– Azt gondolod – mondta csendesesen maga elé –, hogy van olyan férfi, tisztességes férfi, aki nem ezt akarja megvalósítani a házasságában? Azt hiszed, hogy én nem így akartam volna... hogy én nem így akarnám berendezni az életemet? Különben – folytatta rövid hallgatás után – erről a témáról még sokat lehet beszélni. Tudod mit – fordult hirtelen hozzám –, este bemegyek veled Kolozsvárra, ott beülünk a New Yorkba, és elbeszélgetünk reggelig.

– Nem hiszem – válaszoltam mosolyogva.

– Hogyhogya nem hiszed? De ha mondom.

– És ha nem engednek el?

– Ki nem enged?

– Hát – Bertuka.

– Hova gondolsz? – felelte hevesen, és felállott. – Mindjárt megyek is, és bejelentem.

– Igazad volt – mondta mosolyogva, és leült mellém. – Eh, ezek a nők – fakadt ki aztán bosszúsan –, milyen hamar ráülnek az ember nyakára.

Ez a beszélgetés, ez a kis jelenet közel hozta hozzám, elmosta az első benyomások kellemetlen emlékét. A zseni merev dicsősége mögött az embert láttam meg benne, a jót és nemeset áhító embert. A szerelmi tornáktól fáradt, öregedő költőben az otthonra, szeretetre, tisztaságra vágyó embert láttam meg benne, akinek minden férfiasága ellenére olyan hamar – „nyakára ültek a nők”. [...]

Vacsora után kiültünk a kerti padra. Középen Bertuka, egyik oldalán Ady, a másikon én. Sötétedett, az erdő felől lombszagot hozott egy kis hűvös szellő. A kert ágyásaiból dohányvirág édes illata áradt.

Bertuka jobb kezével az Ady keze után nyúlt, a ballal az enyémet fogta meg, és az ölébe tette. És ekkor én az enyémet lassan visszahúztam. Kérdőleg nézett rám, és elengedte a kezemet.

Nem sokkal később indulnom kellett. Máskor az alsó kerti kapuig szokott lekísérni. Most fent maradt Adyval. Amikor kezét fogtam vele, mintha vissza akart volna tartani.

– Béla – mondta, és talán kissé el is érzékenyült –, ha meggyógyulsz, akkor, ugye, visszajössz?

– Ha meggyógyulok, akkor nem jövök vissza – feleltem, és megindultam lefelé. Ady nevetett, és ő, úgy láttam, örült, hogy tetszett Adynak a válaszem.

Két hónappal ezután felvirágozott katonavonat lépcsőjén állva búcsúztam Csucsától és egy kicsit az élettől is. Az állomáson csokorba szedtem a virágokat, amelyeket lelkes honleányok dobáltak be az ablakokon, leugrottam a kocsiból, és egy álldogáló kisleány kezébe nyomtam.

– Vidd fel a kastélyba a kisasszonynak. Ismered?

– Bertuka kisasszonyt? Hogyne!"

[...]

***Lám Béla: A körön kívül... Önéletrajzi regény. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1967.**

Összeállította Hantz Lám Irén. Kolozsvár, 2005.

Mint megannyi puszta sír

BOLDOG ZOLTÁN tárcája

Megtalálták Géza sírját – szólít meg egyik ismerősöm az utcán, aki tudja, hogy történelmet is tanítok, ha a szükség úgy hozza, papírom is van róla. A fejedelemét? – kérdezek vissza gyorsan, mert augusztus 20-a táján ez a legvalószínűbb. Nem is kell több, rendesen elbizonytalanítom a hír hozóját, aki sűrűn pislogva annyit felel csak, asszem. Téged ezzel sem lehet meglepni – száll vissza biciklijére kissé dühösen. A kérdésem persze komoly, hiszen Szent István ünnepéhez közeledve ütős lenne egy ilyen felfedezés. Az államalapító apjának sírját tavaly kezdték el nagy erővel kutatni, és a sikernek komoly következményei lehetnének. Újra Géza fejedelemre (972–995) irányulhatna a figyelem, aki történelmünk legelfogadottabb verziója szerint az utolsó pogány rítusú vezetőnk volt. Ez pedig lendületet adhatna az ősmagyar sámánjelölteknek, akik egyre gyakrabban hangsúlyozzák, már akkor sem kellett volna csatlakoznunk a keresztény Európához. Még rockopera is születhetne róla, balját körmeneteken hordozhatnák az inkább az apával, mintsem a fiával szimpatizálók.

Hazaérve a keresőprogramok segítségével felkutatom a hírt, amely szerint feltételezhetően I. Géza király (1074–1077) nyughelyét találták meg. A sírban azonban nem az ő csontjai voltak, hanem más előkelőé, ugyanis a helyet a tatárok vagy a törökök kifosztották, onnan a király földi maradványait eltávolították. Az ásatás vezetője a korabeli temetkezési szokások alapján valószínűsíti, hogy I. Géza nyugodhatott ott, mert a váci székesegyházat ő alapította, és ennek megfelelően holttestét az épület közepén helyezhették el. A számos bizonytalanság és feltételezés ellenére így kerül elénk a hír egy tudományos portálon (<http://mult-kor.hu>): Megtalálták I. Géza király sírhelyét. A címadóban egy csöppnyi tudományos szkepszis sem volt, hiszen akkor a következő alakban használta volna az igét: megtalálhatták.

Nem árt azt is hangsúlyozni, hogy I. Géza király (1074–1077) nem azonos Géza fejedelemmel (972–995), István király édes-
apjával, akit sohasem koronáztak meg. A diákok fejében gyakran
Géza is királyként van jelen, és olykor neve elé biggyeszti a római
egyest a dolgozatokban, biztos, ami biztos alapon. A hírt olvasva
könnyen megtévedhet az átlagolvasó, hogy most végre megtalál-
ták I. Szent István apjának a nyughelyét, és a felnyitott sír tuda-
tában az államalapító biztos elégedettebben fekszik majd Székes-
fehérváron, nem is olyan messze Váctól. Jobbja is nyugodtabban
pihen a párnán. Hiszen mégiscsak jó, hogy nem a tatárok vagy a
törökök bolygatták meg a sírt, hanem a magyarok. Pedig sajnos
igen. Augusztus 20-a előtt egy király hült helyének örülhettünk.

De ki volt tulajdonképpen I. Géza? Ő az, aki a korábbi királyt,
Salamont (1063–1074) erőszakkal eltávolította a trónról; neki
egyébként először maga Géza tette fejére a koronát. Nem volt te-
hát a leggerincesebb uralkodónk. Ennek ellenére rendkívül val-
lásos volt, sokat tett az egyházszervezet megszilárdításáért, maga
is aszkéta életet élt. És most jön a különös áthallás korunkra vo-
natkozóan: ő volt az, aki bevezette a középkori vásárnapi zárva
tartást. Ezt olyan módon tette, hogy a korabeli vásárnapot áthe-
lyezte szombatra. Feltételezhetően azért, hogy a hét utolsó napja
kizárólag templomba járással teljen.

Géza király feltételezett, üres sírjának felfedezése nagyon be-
szédes. Se csontváz, se kincs. I. Géza helye maga is egy nagy üres-
ség volt eddig a magyar történelemben. Csak elszánt középiskolai
tanárok említhették a nevét, és egyetemi előadásokon, szeminári-
umokon merülhetett fel hosszabban az uralkodása. Az emlékezet-
nek azonban szüksége van új felfedezésekre, szenzációkra, ahogy
a fogyasztónak is kellenek az új arcok. Szent István uralkodásá-
nak jelentősége vitathatatlan, a köztudatban ő a sztár. Ha nincs
meg a nagyfejedelem, megteszi helyette egy kis király, az aktuális
ünnepi celeb. Akiről csak nagyon keveset tudunk. A többről jobb,
ha hallgatunk. Mint megannyi pusztasír.

KOCSIS ZOLTÁN világhírű karmester, zongoraművész és zeneszerző közeli barátja volt Pilinszky Jánosnak. Kapcsolatukról, a költő komolyzene iránti rajongásáról, nőkhöz való viszonyáról, depressziójáról, sokat emlegetett alkoholizmusáról és Kossuth-díjáról kérdeztük. **KIRILLA TERÉZ** interjúja.

Bachban a mestert, Schubertben a lúzert szerette

(Fotó: Kirilla Teréz)

Föl tudja idézni ennyi idő távlatából, mikor és hogyan ismerkedett meg Pilinszky világával?

A '70-es évek elején kezdtem olvasni, nemcsak a verseit, hanem főleg a kisprózáját. A versekkel úgy voltam annak idején is, mint most: vagy rögtön értem, vagy sohasem. A kisprózáit viszont nemcsak értettem, hanem úgy éreztem, rólam szólnak, jobban, mint bármi más, amit olvastam addig. Ezeken keresztül tudtam közelíteni a költeményekhez. Ismét hangsúlyozom, hogy ez a '70-es évekbeli állapot, akkor én épp betöltöttem a 20. életévemet. Fogékony voltam a lírára, de a versíró Pilinszkyt, az ő bükkfanyelvével – s azt ő maga is hangsúlyozta, hogy nagyon kevés szóval operál – nehéz falat volt nekem megemészteni.

Nem érez valamilyen folytonosságot a kései József Attila és Pilinszky költészete között?

Föltétlenül, bár akkor ezt nem tudtam ilyen módon összekapcsolni, és nem ismertem Pilinszkynek József Attila iránti szeretetét. Adyt egy pozórnek tekintette, ezzel szemben József Attilát, ahogy ő írja, a mindenség katonájának. Sztravinszkij írja az „Életem” című könyvében magáról a szubsztanciáról, tehát a lényeg-

ről, hogy Degas, aki szívesen kacérkodott a költészettel, egyszer panaszkodott Mallarménak arról: nem tudja befejezni a szonett-jét, pedig hát annyi jó gondolata van. Erre Mallarmé csöndesen azt válaszolta, hogy a versíráshoz szavak kellenek, nem pedig gondolatok. Ezt éreztem én Pilinszkynél, József Attilánál is, hogy olyan mértékű telitalálat minden szava, hogy nemhogy nem lehet jobban megírni, hanem nem lehet másképp megírni.

Személyesen hogyan ismerkedtek meg?

Jutta Scherrer mutatott be neki. Jutta ismert engem, a zenei antikváriumban találkoztunk, s bemutatta nekem az ő magyar barátját, Pilinszky Jánost. Nem hittem el, hogy akit annyira tisztellek és szeretek, az itt áll előttem a maga testi valójában. Kezet fogtunk, és megbeszéltünk egy találkozót. A találkozóból egy reggelig tartó beszélgetés lett. Nagyon érdekes volt, hogy közös párizsi barátunkat, Wiener Palit tőle egy kicsit függetlenül ismertem meg az 1975-ös tours-i fesztiválon, melyet Szvjatoszlav Richter vezetett, ez egy nagyon komoly zenei fesztivál volt. Richter hívott meg, erre eljött Wiener Pali is, és mivel pénzszűkében voltam, fedél sem volt a fejem felett, mert egy gazember (üzletember) kiforgatott mindenemből, kénytelen voltam hozzá fordulni. Ő azonnal kölcsönadta a lakását, és pénzt is adott. Később aztán ebből egy komoly, nagy barátság lett. Előfordult, hogy amikor nála tartózkodtam, Jancsi is a vendége volt, ketten laktunk abban a rue Lacépède 51. szám alatti lakásban. Nekem nagyon sok dolgom volt, hol itt játszottam, hol ott, ilyen-olyan próbákra, tárgyalásokra mentem, Pilinszky pedig lement valamelyik kávéházba, és írt. Sok mindent ott írt, főképp prózát.

Ezek szerint Ön jól ismerte Jutta Scherrert. Egy korábbi interjúban Pilinszkynek Sheryl Suttonhoz való vonzódásáról is beszélt. Ismerte Ingrid Ficheux-t is. Mi volt a benyomása, hogyan viszonyult Pilinszky a nőkhöz?

A nőkhöz való viszonya egészen különleges volt, ezt szögezzük le. Valahol azt is elhiszem, hogy az agapé és a filia neki fölötte állt értékrendben az erősznak, Pilinszky nem erotikus alapon közeledett a nőkhöz. Erről persze meg kell kérdezni Juttát, Ingridet, de tudomásom szerint ő Sherylben sem a nőt látta, hanem a jelenléget – egyébként én is. Az, ahogyan Sheryl megjelenik valahol,

már ráirányítja a figyelmet. Valószínűleg ezt Wilson is pontosan tudta, és teljesen az ő egyéniségének adekvát módon szerepeltette A süket pillantásában.

Térjünk vissza kettejük barátságára. Milyen mély volt ez a kapcsolat?

Nem ismert engem száz százalékgig, annak ellenére, hogy eljött Újpalotára is például, ahol a szüleimmal együtt laktam egy hatodik emeleti lakásban, az akkori Hevesi Gyula, most Nyírpalota utcában. Igyekezett felmérni az életkörülményeimet, de ezek nem tartoztak a jelentősebb találkozásaink közé. Az igazán jelentős események a Hajós utcában történtek. Ott hallottam tőle először felolvasni a Szabadesés című novellát, és emlékszem, az olyan hatást tett rám, hogy csak úgy ültem utána fél vagy egy óráig, és hallgattam, ahogy tovább beszél.

Rettenetesen vigyázott a gyermekkorára. Ezt is valami hihetetlenül finom ösztönrel tette, nem tudatosan, de pontosan érezte azt, hogy annyit érünk, amennyit meg tudunk őrizni a gyermekkorunkból. Ezt is tőle tanultam.

Ha összegezni akarnám a kettőnk viszonyát, akkor mindenféleképpen a mester és tanítvány viszony jut eszembe elsőként. Az ő részéről egy nagyon szimpatikus, nagyvonalú túlzás volt, hogy én abban az időben egyenrangú voltam vele. Sokszor említette nekem, hogy tulajdonképpen messze idősebb vagyok a koromnál, érettebb. Ezt én természetesen tudomásul veszem, és nagyon jól esik, de hadd mondjam meg ennyi év távlatából, akkor, amikor már idősebb vagyok, mint ő, amikor ő már elment, hogy ez nem volt így. Ez egy klasszikus mester-tanítvány viszony volt: egy olyan, mondhatni, guru és tanonc viszony, amikor a tanonc tényleg tanulni akar, és csak hallgat, míg a guru is hallgat, aztán meg beszél, de amikor beszél, akkor nagyon-nagyon súlyos szavakat mond.

A szakirodalmat olvasva viszont találunk utalásokat, hogy Pilinszky Önt alkotótársnak is tekintette. Például a Kopogtatások című három felvonásos operát együtt is tervezték.

számára írott darab lenne, egy olyan opera, amiben csak ütőhangszerek vesznek részt. Nincsenek szavak abban az operában, hangsúlyozom, kísérlet volt, ő is annak tekintette. Rengeteg ilyen terv volt, és ezeknek a megmozgatására mentem el hozzá sokszor, és hallgattam órákon keresztül, ahogy beszél, vagy ahogy szavalja az éppen aktuális írásait. Abban az időben versírással nem nagyon foglalkozott, inkább prózáírással. Úgy gondolom, hogy az ütőhangszer effektus egy nagyon fontos komponense Pilinszky művészetének, mert sok versében előfordul az „óriási ütés”, meg egyáltalán azok a gesztusok, amelyeket csak hirtelen akcentusokkal lehetne szimbolizálni, vagy zenei módon megjeleníteni. Ezek mind kísérletek voltak, azt hiszem, hogy ugyanúgy hosszú távon terméketlenségbe vezettek volna, mint ahogy végül is Boulez és Genet sem írta meg azt a bizonyos operát, amelyről Boulez annyit beszél, amikor azt mondja, néhány kínai vörösgárdista segítségével kellene az operaházakat felrobbantani. Azt gondolom, hogy ennek a robbanásnak mindenféleképpen meg kellett történnie, és ma már opera alatt nem azt a fajta daljátékot értjük, mint akár száz évvel ezelőtt.

A *Kopogtatások* című előadás végül Karlsruhéban volt, Tábori György rendezte. Sajnálom, hogy a találkozás nem jöhetett létre, mert azt hiszem, hogy Pilinszky és Tábori nagyon jól tudtak volna együtt dolgozni.

Mennyire intenzív az Ön szemszögéből a Pilinszky-versek zeneisége?

Ami Pilinszky zenéhez való viszonyát illeti, az egy külön fejezet. Ami az ő költeményeinek a zenésíthetőségét illeti, az tulajdonképpen nem is érdekes, mert vannak nekünk nagyon jól és hatásosan megzenésíthető költőink. De Pilinszkynél sokkal inkább a szavak számítanak, és a zene túl van a szavakon; ugyanakkor a szavaknak is meg lehet az az erejük, ami esetleg egy zenei frázisban áttételesen fejeződik ki, vagy nehezebben bontakozik ki. Szóval egy jól elhelyezett szó, ez Pilinszky verseinek az ereje, néha nagyon-nagyon sokat számít.

Pilinszky rengeteg interjújában beszél a zenéhez fűződő viszonyáról. Gyakran emlegeti Bachot, Mozartot és Schubertet. Hogyan választott ki zeneszerzőket, előadókat?

Teljesen véletlenszerűen, de biztos ízléssel. Volt olyan is, hogy ő maga ment egy-egy hanglemez után. A rádiót hallgatta rengeteg, és a rádióadásokból szűrte ki, abból a hihetetlen tömkelegből, ami tetszik neki. Biztos ízléssel választotta ki a legsokatmondóbb zenéket a legjobb előadókkal. Ma már nem csodálkozom azon, hogy ő Glenn Gouldot nem nagyon szerette, s helyette Giesekinget preferálta. Akkor jöttem rá, milyen hamar eljár a divat fölött az idő, és micsoda erő kell ahhoz, hogy valaki ne hódoljon be az épp aktuális divatnak. Én természetesen Gouldot ma is szeretem és elismerem, de meg kell hajolnom azelőtt, ha valakinek más előadók többet mondanak.

Ez a triumvirátus: Bach, Mozart, Schubert egy halálbiztos választás volt az ő részéről. Ha megvizsgálom a saját ízlésemet, illetve azt, hogy milyen zenéket tudnék bármikor hallgatni, bármilyen lelkiállapotban, akkor bizony ez a három szerző jönne elő. Bartókot például nem lehet minden lelkiállapotban hallgatni. Bartók a Pilinszky által megfogalmazott három nagy ismérvnek nem teljesíti mindhárom komponensét, tehát azt, hogy egy személyben szenvedő ember, könyörtelen diagnoszta és gyógyító orvos. Bach teljesíti ezt. Schubert és Mozart is. Mozart nagyon artistikusan, de ugyanakkor minden pillanatban utal rá, hogy közülünk jön, rólunk szól, a mindennapi életünkből ellesett gesztusaink elé tart tükröt, illetve annak égi mását közvetíti számunkra. Schubert ezt egy kicsit melankolikusabban teszi, kevesebb artistikummal. Bachban ugyanakkor, azt merném mondani, minden együtt van.

Meglepő volt, hogy egy költőt ilyen különlegesen erős kötelékek fűznek ahhoz a fajta zenéhez, amely, mondhatni, az Ön szakterületének nevezhető?

Azon nem lepődtem meg, hogy ennyire szereti ezeket a szerzőket, azon viszont, hogy hány órát hallgat zenét, abszolút. Sokkal többet, mint én. Ha napi tizennégy órát hallgatott zenét, akkor mikor írt, és mikor aludt?

Az jobban megmaradt, hogy Pilinszky milyen konkrét zeneműveket szeretett, és miért. Például hogy miért Schubert, mit látott, mit érzett ő ebben a zenében. Voltaképp ugyanazt, amit Schubert leír a saját műveivel, a saját zeneiségével kapcsolatban, hogy a szeretet hogyan tud fájdalommmá válni benne, és fordítva is: a fáj-

dalom hogyan tud egyik pillanatról a másikra szeretetté alakulni. Ezt Schubert nagyon egyszerű eszközökkel érzékelteti, például a dúr és moll viszonyával, a moll a fájdalom, a dúr az öröm. Azt gondolom, ez az egyszerűség ragadhatta meg Pilinszkyt, olyannyira, hogy órákon keresztül volt képes csak a C-dúr vonósötöst hallgatni. Ha a C-dúr vonósötös általa legjobban szeretett második tételét le akarom írni, akkor azt mondanám, hogy végtelen dallam, hihetetlenül egyszerű, de mégiscsak váratlan harmóniaváltások, ugyanakkor egy elfojtott drámaiság. Nem véletlen, hogy az egyik rádiós portréműsora pont ezzel a második tétellel zárul.

Nagyon érdekes, hogy amikor Szvjatoszláv Richter egy szólóestjét hallgattuk meg Tours-ban, a koncertteremmé átalakított magtárban, akkor egy Richter által játszott teljesen jelentéktelen Schubert-darabot Pilinszky a legnagyobbaknak kijáró tisztelettel és élvezettel fogadott, noha az a darab igazán nem a legjobb műve Schubertnek. De minden Schubert-műben van valami, ami a zenetörténet egyik kiemelkedő egyéniségének a kézjegyét viseli magán, és még ennél is többet: Schubert egész nyomorúságát. Ez volt az, amit Pilinszky, a hihetetlen antennáival, megérezett ebből, és ezért válhatott az idők folyamán a kedvenc zeneszerzőjévé. Bach az ő számára egy mester volt, de soha nem volt az a lúzer, mint az ő szemében Schubert, akit a saját kora még csak tudomásul sem vett. Összesen egy szerzői estje volt Bécsben, annak is vitatható volt a sikere. Schubert volt az ő számára a zenei analógia, vele érezte a legtöbb lelki rokonságot. Nagyon-nagyon sajnálom, hogy Pilinszky már nem érhetette meg azt, hogy nagyobb mennyiségben játsszak neki Schubertet.

Noha akkor már tanultam a nagy szonátákat, az ismert zongoradarabokat, az impromptukat, a táncokat. Nagyon sokszor kért Schubertet és Bachot. Ha módomban állt, mindig teljesítettem ezeket a kéréseit.

Legendákat hallani Pilinszky depressziójáról és alkoholizmusáról, amely különösen az utolsó éveiben erősödött föl. Hogyan nyilvánult meg mindez a hétköznapi életben? Milyen hatással volt a barátságukra?

A depressziója komoly volt. Ugyan mindig mondtam, hogy nem hiszem el, de most már bevallhatom, ez nem volt igazán őszinte

reakció a részemről, csak próbáltam őt kiragadni ebből az állapotból. Nagyon sokszor beszélt arról, hogy milyen az, amikor lefekszik az ágyra, s csak a falat nézi – és akkor bizony Bach sem segít. Tulajdonképpen ez volt az a pont, amit nem hittem el, de ma már talán igen. Igenis létezik egy olyan állapot, ami szakadatlanul és szüntelenül megy a mélypont felé, hogy aztán ismét felfelé íveljen. Ezt a pontot kell túlélni, ezen kell túllendülni. Olyan gyakran nem találkoztunk, hogy megfigyelhessem, mikor milyen fázisában van a depressziónak, azt sem tudom, hogy kezelték-e, rengeteg mindent nem tudok az életéről. Az biztos, hogy a depresszió és a remény váltakozva folytonosan aktív részei voltak az életének, és ez az, amiről a Szabadesés is szól.

Ami Jancsi alkoholizmusát illeti, én őt igazán ittasan, berúgva, részegen soha nem láttam. Ennek valószínűleg az volt az oka, hogy nagyon jó tréningben volt. Rá csak nagyobb mennyiségű alkohol hathatott. Ez az általa szedett gyógyszerekkel együtt (andaxin, noxiron és bróm) nagyon komoly hatást ér el. Az egyetlen alkalom, amikor le kellett őt fektetni, mert kvázi mozgásképtelen lett, egy különleges eseménynek köszönhető. Tudniillik, amikor aláírtuk a Charta '77-et, harmincnegyed magammal, akkor ő lehívott magához Szigligetre. Hangsúlyozom, hogy Pilinszky nem írta alá, mert neki az a dokumentum túlságosan nagy kompromisszum volt. Le is mentem vonattal, és annyira komoly volt az ügy, annyira ráíjeshettek a szigligeti alkotóház vezetőségére, hogy be sem akartak engedni, valami hátsó ajtón kellett becsempészni engem. Mint mindig, nagyon elit társaság pihent akkor az alkotóházban. Vas Istvánra, Szántó Piroskára emlékszem konkrétan, akik nagyon lehordtak azért, hogy a memorandumot aláírtam. Jancsi védett meg az ő rosszallásuktól is, de komolyabb oka is volt annak, hogy lehívott. Tudniillik ő írt az ügyemben egy levelet Aczél Györgynek, és ennek hatására ő be is rendelt engem a Parlamentbe, ahol egy órán keresztül nagyon barátságosan elbeszélgettünk. Ennek hátteréről nem tudtam, és ezért nagyon sajnálom, hogy Aczél György hagyatékát zárolták. Aztán természetesen semmi sem történt, nem azért, mintha Aczél olyan nagyon szeretett volna engem, hanem mert a nagyhatalmak megegyeztek, hogy a Charta '77 szimpatizánsaival semmi nem történhet. Visszatérve Pilinszky és az alkohol kapcsolatához: aznap este ő annyit magyarázott nekem, és ehhez olyan mennyiségű alkoholra volt szüksége, hogy ezt még ő sem bírhatta. Reggel, amikor kikí-

sért a vonathoz, nagyon nehéz volt életet verni belé (nagy hőesés volt, és késtek a vonatok, de hát persze korán fel kellett kelni). Ez volt jószerivel az egyetlen eset, amikor úgy láttam őt ittasan, hogy korlátozottan volt cselekvőképes.

Az elismertsége ellenére életében többször is tervezte az emigrációt valamelyik nyugat-európai országba. Erről beszélte-e Önnek?

Nagyon szidta nekem a Nyugatot. „Maradjak kint, talán Svédországban jobb?” – vetette fel egyszer a kérdést. Milyen érdekes, hogy Svédország... Az egyébként is depresszióra hajlamos Pilinszkynek a fényhiányos Svédország pokol lett volna.

Milyen kapcsolat volt Pilinszky és Aczél György között?

Nagyon keveset tudok az Aczél Györggyel való kapcsolatáról. Egyrészt Aczél járt a Hajós utcai házban, másrészt Jancsi fordult hozzá útlevélért, és meg is kapta az engedélyt Párizsba. Azt hiszem, ez egyike volt közös párizsi tartózkodásainknak. Nem tudom, miért kellett Aczél Györgyhöz fordulni, talán mert akkoriban nem lehetett csak úgy utazgatni, én sem jártam hivatalos úton Nyugaton. Jancsinak a '70-es évek elején nagy szüksége volt, hogy kiszabaduljon, és igénybe vette ezt a segítséget. Más kérdés persze, hogy számíthatott Aczél György sznobériájára, arra sokan bázíroztak. Aczél György a szó nemes értelmében kultúrsznob volt, viszont ezen vonása nem terjedt odáig, hogy számára antipatikus jelenségeket akárcsak meg is tűrjön. Ilyen volt például Nádas Péter és Esterházy Péter. Pilinszky azért mégis más volt a számára, annyira, hogy amikor 1978-ban az első Kossuth-díjamat kaptam, akkor az átadási ünnepségen megjegyeztem Aczélnak: nevetséges, hogy egy huszonhat éves ember, mint én, megkapja a Kossuth-díjat. Nálam csak Juhász Ferenc volt fiatalabb, akit ilyen díjjal kitüntettek, miközben egy Pilinszky János vagy Mensáros László nem mondhatta magáénak. Mit mondott erre Aczél? „Nyugodjon meg, Zoltán, meg fogják kapni” – meg is kapták. Csak széljegyzetként tartozik ide, hogy a '80-as Kossuth-díj odaítélését megelőző tanácskozásról, amelyet maga Kádár János vezetett, készült egy hangfelvétel (<http://nava.hu/id/587804/>). Ezen megvitatják Pilinszky János Kossuth-díját is, megszavazzák neki az elismerést, de érződik, hogy Kádár nem ismeri a verseit.

Tudja, hogy ki ő, de megkérdezi: „Ez az a katolikus?” Így ment a Kossuth-díj osztás abban az időben, ami persze semmit nem von le abból, hogy jó helyre került az a díj.

Említette az imént, hogy rengeteg mindent nem tudott akkoriban Pilinszkyről, a közeli barátság ellenére. Föl tudna-e idézni nekünk egy történetet, anekdotát, amikor valami meglepő dolog derült ki róla?

Azt sem tudtam például, hogy ő egy sportember, és tud fejen állni. Bár inkább a joggyakorlatokhoz hasonló mozdulat volt ez a részéről, de ezt egyszer, egy társaságban, Wiener Pali első feleségének otthonában megcsinálta. Egy vendégség alkalmával történt, amikor is azt kérte, hogy játsszam el Chopin G-moll balladáját, mert őt is nagyon szerette – egyáltalán mindenkit nagyon szeretett, akiben valami eredetiséget vélte fölfedezni. Meg is csinálta a fejen állást, s egészen biztosan emlékszem, hogy erről van egy amatőr filmfelvétel. Nem videó, mert akkor az még nem volt, de talán egy nyolcas vagy szupernyolcas színes film Wiener Pali tulajdonában. Rendkívül rossz minőségű az anyag, de talán még az is szerepel rajta, hogy utána eljátszom Chopin G-moll balladáját. A társaságban szintén jelen lévő Bruno Monsaingeon – ő csinálta a legjobb portréfilmet Richterről, Ojsztrah-ról, a Glenn Gould-filmjei világszerte ismertek – megcsinálta ugyanezt a fejen állást egy Bach prelúdiumért és fűgáért, s azt hiszem, ez is föl van véve filmre.

Készült 2014. október 3-án Zamárdiban, egy Balaton-parti séta közben.

GERŐCS PÉTER legújabb regénye, a *Győztesek köztársasága* egy emberkísérletről szól. A titokzatos ügy tanúinak vallomásaiból megismerünk egy tehetséges, de végtelenül narcisztikus fiatalembert, aki értelmiségi mintaállamot próbál létrehozni – **SZARKA KÁROLY** kritikája.

Ilyen egy értelmiségi valóságshow?

Az, hogy a könyv fülszövegét jegyző Tóth Krisztina kijelenti, a regény nem negatív utópia, önmagában is elég lenne ahhoz, hogy így olvassam. Fordított pszichológia. Az pedig, hogy a megjelenés után rögtön napvilágot látott recenziók szerint a *Győztesek köztársasága* a rendszerváltás utáni értelmiség apokalipszisét jeleníti meg, és vihart fog kavarni, erre csak rátesz egy lapáttal. Mire tehát a kezembe kerül a könyv, nehezen tudok szabadulni ezektől a prekonceptióktól. De azért megpróbálom.

A regény Gerőcs Péter eddigi legpolitikusabb műve, már csak azért is, mert a szereplők között akad politikus, illetve ilyen irányba sodródó művész is. A főhősnek, a tüntetéseket szervező civil aktivistának egészen a kulturális államtitkárságig vezet az útja, hogy aztán mintaállamot próbáljon létrehozni egy korántsem tökéletes ország eldugott pontján, véletlenül éppen Recsk mellett. A főszereplőt, Vincze Sámuel edesanyja, munkatársai és ismerősei elbeszéléseiből ismerjük meg egy nyomozás keretében, ezekből áll össze a történet.

Ő maga csak egy levélben hallatja a hangját, sorsában nem lehetünk biztosak, a végig ködben tartott ügy előzményeiről viszont sok mindent megtudunk. A beszámolókat olvasva élénk társul Samu gyermek- és fiatalkora, művészi és politikai karrierje, és belelátunk az általa megálmodott, csupa elitértelmiségiből, dip-

lomás és doktori fokozatú, több nyelvet beszélő önkéntesből álló kísérleti állam életébe is. Hogy egy ilyen kísérlet sikeres lehet-e, azzal kapcsolatban szinte mindenki szkeptikus, még kollégái és barátai is.

Nem csoda, hiszen ez a szeretethiányos családból érkező, homoszexuális, szociálisan érzékeny, ugyanakkor emberi kapcsolataiban felületes és a végletekig narcisztikus fiatalember sátáni kacajjal ismételgeti, hogy „új... világot... akarok!”. Jelentkezők mégis akadnak, és a projekt el is indul, noha eleve sokat mond, hogy egy nyomozás jegyzőkönyvét olvassuk, ennek vallomásaiból tudunk a tábor létezéséről.

Előttem többen leírták már, hogy a könyvben szereplő társulat kísértetiesen hasonlít a rendhagyó színházi produkcióiról, improvizatív előadásairól, városi performanszairól és nem utolsósorban közéleti szerepvállalásáról elhíresült Krétakörre, Vincze Sámuel karaktere a volt ügyvezetőre, Gulyás Mártonra, míg egy másik szereplő, Pusztai László figurája az alapító-rendezőre, Schilling Árpádra. Mindezt azért is nehéz figyelmen kívül hagyni, mert a szerző maga is megfordult a társulatnál. De hiába szembeötlő a hasonlóság, az azonosság kizárható.

Nem árt tehát elszakadni a referenciális olvasattól, és a főszereplőre koncentrálni. Gerőcs ugyanis olyan tulajdonságokat sűrített a figurába, amelyek csak látszólag zárják ki egymást. Mindannyian ismerhetünk akár távolról, akár saját környezetünkben olyanokat, akiknek bizonyos képességei legalább annyira irigylésre méltók, mint amennyire elesettek, szánalmasak, adott esetben gonoszak tudnak lenni. Ha pedig félretesszük kétségeinket, hogy a leghangosabb ellenzékiiségtől eljuthat-e valaki a kormány közelébe, és alapíthat-e valóságshow-szerű köztársaságot (miért ne?), a regényt akár realistának is nevezhetnénk. Így nézve valóban nem negatív utópia.

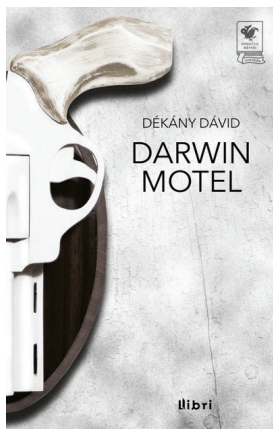
Ahogy maga a sztori, úgy Vincze Sámuel alakja is végig félhomályban marad: minden egyes elbeszélés más és más oldaláról világítja meg. Természetesen máshogy látja őt édesanyja, szeretője, máshogy a kollégái, és bár a szálak összefutnak a nyomozás csak ritkán megszólaló vezetőjének kezében, nem alakul, nem alakulhat ki egységes narratíva. Ez pedig szerencsés módon tá-

gítja az értelmezési tartományt. További különlegessége ennek a szerkezetnek, hogy bár mozaikokból áll össze, a történetvezetés mégis lineáris.

A beszámolók sokfélesége a töredékesség mellett eltérő nyelvi regisztereket is eredményez: a szereplők közül ki-ki visszafogottan vagy hisztérikusan, többé vagy kevésbé választékosan, hétköznapi vagy hivatalos nyelven fogalmaz. A szövegrészek közül a titkárnő vallomása lóg ki több szempontból is: Andrea szándékosan rontott nyelve (olyan fordulatokkal, hogy „*véleményem szerint az gondolom*”, vagy „*napnál is nyilvánvalóbb*”) egyrészt szórakoztató, másrészt legkésőbb húsz oldal után aránytalanul soknak tűnik. Ahogy a regényt lezáró képleírások sem tesznek már hozzá semmit a történethez.

A mintaköztársaságról eszünkbe juthat Orwell *Állatfarmja*, de a hasonlóság csak részleges: ott az egyenlőség eszméje bukik el, itt viszont egyetlen tehetség, ambiciózus és energikus, bár kezdetből zavarodott elméjű fiatalember. A *Győztesek köztársasága* már csak miatta is izgalmas. Igaz ugyan, hogy a bukás közege sem tűnik fel előttünk jó színben: az egyik mellékszereplő, Szőlős Márton ellenzékiként ír bíráló cikket az ellenzékről, amiért aztán elküldik a társulattól.

A regény mégsem feltétlenül az értelmiség apokalipsziséét mutatja be, nem a rendszer és nem is a rendszerkritika kritikája. Legálábbis nem közvetlenül. Mert mégiscsak mond nekünk valamit demokráciáról és diktatúráról, karizmatikus és manipulálható emberekről. Bár beleképzelhetünk mindenféle áthallást, szigorú morális ítéletet és kizárólagos igazságot semmiképpen. Vincze Sámuel pedig felmenthetjük vagy elítélhetjük, de egyikhez sem kapunk iránymutatást.

Plakátok hirdették kötetét a metróaluljában, amelynek borítóján egy pisztoly látható. Verseiben annyi a természettudomány, mint egy reál gimnázium laborgyakorlatán. **DÉKÁNY DÁVID** inkább vagány próbál lenni a *Darwin Motel*ben, pedig az érzékenység jobban áll neki.

Botránynak is kevés

„Gyere, legyünk botrány!”
(Dékány Dávid)

Szemtelen, túlkoros kamasz, aki egy amerikai filmből szökött meg, és fegyverével a magyar irodalom felé tart – kis túlzással így körvonalazható a Dékány Dávid kötetében kirajzolódó figura. A *Darwin Motel* már címével is azt sugallja, hogy a szerző és az olvasó úton van, hiszen motelben főként ekkor száll meg az ember. Az 1988-as születésű költő igen komoly támogatással indult neki az útnak, ugyanis a Dunajcsik Mátyás Lehetőség keretében a Libri Kiadónál debütálhatott, és ennek köszönhetően óriásplakátok jeleztek a metróaluljárók tünékeny közönségének a könyv boltokba kerülését. Az olvasók sem lépnek be fogódzók nélkül a kötetbe, hiszen a borítón található, kihajtva kecskekoponyává formálható pisztolyoknak és a részletes fülszövegnek köszönhetően sejthetik, hogy hová érkeznek: egy megjártszott vagánysággal teli világba.

Dékány Dávid kötetében hol „szörfözni megyünk a partra”, hol kocsit lopunk, máskor a „hűtő barbecue-szaga” csap meg minket, ha nem nézzük éppen egy elélvező ember arcát, vagy nem egy dél-kaliforniai városban sétálunk. A *Darwin Motel* egyharmada az ehhez hasonló versek miatt olyannak hat, mintha néhány amerikai film tetszőlegesen összekevert jelenetfoszlányait megpróbálta volna valaki hatásvadász költészetté formálni: „*Hajnalban benzinnel locsoljuk le / és felgyújtjuk a kaptárakat – / a nevelőszülleid vérszerinti lánya, / aki ollóval szokta levágni a csigák szarvát, / úgyis allergiás a méhek mérgére*” (Delta).

A kötet kétharmadában ez a vonal háttérbe szorul, és átadja a helyét a poétikává emelt bulvár természettudománynak, amely-

nek keretei között a versek megszólalója megpróbálja érzéseit összekötni a fizikából, biológiából, matematikából, informatikából és csillagászatból származó ismereteivel. Az *antilop*ból megtudhatjuk, hogy „[ő]sszemegy minden a hidegben, / a villanyvezetékek feszesebbek, / kisebb az emberi test is”. Mindez felébreszti bennünk a gyanút, hogy a lírai én szándékosan törekszik-e fizikából elégtelenre (ti. a víz nem megy össze a hidegben, így az emberi test sem, amelynek jelentős része víz), és egyáltalán szándékában áll-e a komolyan vehető beszéd. A *Hale-Bopp* egy üstökösrel kapcsolatban próbál lírai következtetést kicsihiolni magából, de csak az öniróniával tudomásul vett, zavart semmitmondásig jut el: „A Hale-Bopp most egy fagyott szikla / valahol a Naprendszer külső részén. / Sosem fogod látni. / Legközelebb 4380-ban jön vissza. / Ez valamelyikünkre nézve / biztosan jelent valamit. / Tényleg nem tudom.” A kötet ezen rétegét tovább boncolva kiderül, hogy „állítólag egy csók után is négy évig / kimutatható az emberben a másik DNS-e” (Noktürn), valamint megtudhatjuk: „Szökőár előtt az óceán / több száz méter húzódik vissza. / Látni az algákkal benőtt sziklákat, / a sziklára tekeredett halászhálót, / ahogy egy turistacsoport a tengerfenéken a víz felé sétál...” (A víz felé). A *Darwin Motel*ben a kortárs költészetbe szivárognak a tanórákon szerzett, valamint a Spektrum és a National Geographic műsoraiból származó ismeretek, de ezek a villanások körülbelül olyan hatásúak, mint a reklámspotok a fő műsorszámok között. A *Darwin Motel*ből kiszűrődő hangot az ezekhez hasonló tömeges megnyilatkozások inkább tudálékossá teszik, mintsem okossá.

Következétesen használja a kötet az informatikához kapcsolódó fogalmakat, szóképeket is az érintőképernyőtől a hangulatjeleken át az USB-kábelig. A technikából származó fogalmak a természettudományos jelenségekkel együtt az érzelmek körülírásához nyújtanak segítséget, és bizonyítják az olvasó előtt, hogy végtelesen naprakész költészetről van szó: „nekem már egy chatelés utolsó néhány / hangulatjele is nehéz” (Dal az A-húrhoz), „ez az utolsó, aztán nem lesz hova menni, / mint egy honlapról, / amin már egy hiperhivatkozás sem működik” (Százhuszonhat).

A versek soraik közé csempészik a szociális problémákat (munkanélküliség, hitel, terrortámadás), de úgy nyitják meg ezeket a szálakat, hogy semmit sem tesznek hozzájuk. Ezek az utalások könnyen utat találhatnak azokhoz olvasókhöz, akik azt várják a költészettől, hogy legalább néhány nyomorult sort szenteljen a jelen égető problémáinak. Ráadásul a közéleti költészet lecsengőben lévő reneszánsza után marketingfogásnak sem utolsók.

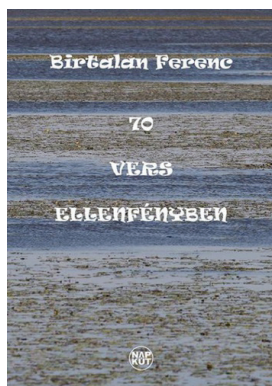
Dékány Dávid egyetlen dolgot művel szinte következetesen a *Darwin Motel*ben: a rosszfiú imázsának kialakítását. Ez egyébként meglepően egybevág a szerzőnek a legnépszerűbb közösségi oldalon olvasható megnyilatkozásaival, ahol szintén sok hasonló, másokat sértő, a normális emberi érintkezés határait messze áthágó mondatokkal találkozhatunk – még akkor is, ha a költő nem ismerősünk. A nagyképzű, cinikus és önhitt hang többször felerősödik a versekben is. „[A]lapvetően nincs igazad, de nem szólok közbe” – olvashatjuk a *Banánzöldben*. „Neked nagyjából idáig fog tetszeni ez a vers” – áll a *Holtágban*. Ez a tónus a szövegekben körvonalazódó kamasz identitással is magyarázható, azaz a szerepverseknek a tartozéka, amelyekből egy fiatal gengszter figurája rajzolódik ki. Őt aztán lehet szánni, gyűlölni, de akár felfedezhetjük megjátszott keménysége mögötti érzékenységét is.

Szerencsére a rosszfiús stílus olykor háttérbe szorul, és a kötet ilyenkor válik igazán hatásossá, például *Az asztronauta* című verssel, amely a leukémiában szenvedő öcs haláláról és annak következményeiről vall. Ugyanilyen átgondolt, szerkezetileg is tökéletesen megalkotott írás a *Jetlag*, amely a korábban említett technicizmust meglepő profizmussal teszi szervezőelvvé. A színvonalbeli ingadozás ellenére a *Darwin Motel* a végéhez közeledve látványosan felerősödik, és megpróbálja levetkezni az amerikai filmekben felnőtt kamasz botránykényszerét. Az előbeszédszerűsége, a gondolatrítmusra és a meghökkentőnek szánt szóképekre épülő szabad versek végig uralják a kötetet, és ez a következetesen végigvitt formátlanság illik az érzékenységet néhol elfedni szándékozó, megjátszott vagánysághoz.

A költő talán sejtí, hogy az irodalomtörténetben azoknak van biztos helye, akiknek valamilyen esztétikai minőséggel összekapcsolódó normaszegés (értsd: botrány) fűződik a nevéhez. Elég Charles Baudelaire-től Csáth Géza-ig át Faludy Györgyig végigtekinteni. Hozzájuk képest Dékány Dávid pályakezdő, kisstílusú bűnöző, akinek a kötetén csak azok rökönödhetnek meg, akik az érettségi óta nem olvastak kortárs magyar költészetet. Ők pedig jó sokan vannak. Nekik ajánlható jó szívvel a *Darwin Motel*, amely hatásos pozórkodásával elhitheti: érdemes verseket olvasni. És ezzel tulajdonképpen jól tesz a magyar irodalomnak.

BOLDOG ZOLTÁN

Megjelent a „legalányibb közösségi költő”, **BIRTALAN FERENC** gyűjteményes kötete. A *70 vers ellenfényben* személyes hangú korszak, amelynek lírai énjé gyakran fanyar humorral szól az olvasóhoz a kánon pereméről. **BOLDOGH DEZSŐ** írása.

Ellenfényben alkotni

Birtalan Ferenc legújabb könyve (*70 vers ellenfényben*) gyűjteményes kötet, egy nagyszerű, de – mint kritikusai többször megfogalmazták – nem a fősodorhoz tartozó költő válogatott verseinek ünnepi kiadványa. *Ellenfényben* alkotni vagy a közismertség sűrűjében – voltaképpen mindegy. A cím kesernyés utalása ellenére is nyilvánvaló: a művek számítanak egyedül. Birtalan esetében van miből méríteni, az esztétikum és az anyagbőség értelmében is.

A viszonylag késői pályakezdés (*Bérszalagkokárda*, 1985) után két évtizeddel, a kettőzres évek közepétől a szerző megtámaszkodott, az addigi szórványos megjelenéseket követően évente jelennek meg könyvei. Ezek között egy versbetétekkel, naplójegyzetekkel tarkított önéletrajzi próza is szerepel (*Versek regénye*, 2010). „*Birtalan Ferenc versei nagyon erősen kötődtek személyes sorsához, sorsának helyzeteihez. [...] Költői próza és vers arányosan áll dialógusban egymással, s együtt képesek talajtalanságunkból eredő rossz közérzetünket, bizonytalan identitásunkat megérteni és megértetni*” – írta Pécsi Györgyi a könyvről. A *Versek regényét* is felfoghatjuk egyfajta összegzésnek, fontos és őszinte olvasmány Birtalan világához, a lírai világkép megismeréséhez.

A *70 vers ellenfényben* évtizedek terméséből ad válogatást, az írások szinte családtörténeti bemutatónak állnak össze. Majd a gyűjtemény a költővé válás korszakainak egymásra épülő darabjaiból formálódik kerek egészé, a nagyszülőkről szóló szövegektől a jelen határáig. Birtalan szeret és jól tud emlékezni, lírai kötőanyagként használja fel a múlt legendáriumait és magánmitológiáit. Költeményeinek tükrében nemcsak önmagáról, hanem a második világháború utáni honi állapotokról is érzékletes helyzetjelentéseket kapunk:

„Szólnak a nóták a kolhozrádióban.
Sparhelten a víz vígan lobog.
Minden szép, és azóta sem értem,
miért nem lehettünk boldogok.”

...
„Ahogy kihal, dől az akácfa.
Ahogy elárvul mindenki ágya.
Ahogy elveszett, eltűnt a sánta asztal,
s én nem tudom, mit kezdjek magammal.”
(Gyermekkorom)

A lírai én minden versben központi szerepet játszik, de mindig reflektál az adott korszak problémáira, általános hangulataira. Ezért is mondhatja Gyimesi László, hogy „Birtalan Ferenc a legálányibb közösségi költő”. Nem akar kitűnni, nem akar új utakat keresni, nyelvezete az 1970–80-as évek lírai beszédmódjának könnyed, szinte olvasmányosnak is nevezhető változata és továbbbírása. Az egyénieskedő stílus szándékos elutasítása ellenére hangját azonnal felismerhetjük. A legtöbb esetben kesernyés ez a tónus, és nem nélkülözi az iróniát:

„Rozzant talicska, benne csend,
hordom benne a végtelent.
A legkisebb fiúk dolga menni.
Ne gondolj Títokra, mese ez. Ennyi.”
(Népmese)

Birtalan Ferenc életútja versei alapján is nyitott könyvként áll az olvasó előtt, azonosítható szereplők, évszámok váltakoznak benne. Megtudjuk, milyen slágereket hallgatott a nép 1963-ban („adott a ritmus / kicsit lazábban mint Zorba / rázta a seggét a szocializmus...”), kik voltak Simonék, a keresztszülők, budapesti városrészek és utcanevek bukkannak fel munkahelyekhez és szerelmi kapcsolatokhoz kötődve. Egy remek, karácsonyi bevásárlásról szóló versben a kerekas „banya-taxit” maga után húzó költő a profanizált esztétikum rá jellemzően őszinte soraival szinte lakótelepi szakralitást teremt:

„hazafelé kicsit szúrt a szívem
de mi az a majd hatvankilenc évhez
Jézusnak vacakabb volt
[...]
egy öregedő költő
fekete zsákban utazó karácsonyfája”
(A harmadik)

Az undorral tapasztalt realitások világát gyakran fanyar hangon mutatja be Birtalan, mintegy általuk láttamozza a menthetetlen valóságot. Az állandó visszaemlékezések sűrűjéből azonban olyan lim-lomok bukkannak elő, melyeket csak igazi költő képes pár odaillő kifejezéssel alkotássá nemesíteni:

*„a jégszekerény hiánya még évekig nem jelentett gondot
ami volt elfogyott
de közeledett már a fridzsider-idő”*

(Hokedlire tett nagy lavór)

Az elmúlás motívumait variáló versek a kötetben egyre jelentősebb szerepet kapnak, Arany Ószikéi és Kosztolányi halál-játékai távoli minták Birtalan súlyos skicceléseihez:

*„Hülye magány, az égre nézek.
Temető nélkül is hiányban élek.
Kik elmentek, bennem maradtak.
Türelmesek. Tudják, visszakapnak.”*

(Az Angeli úton)

*„Csak fény van, tiszta, kék.
Minden könnyű, jó, banális.
Le van szarva az ősz, a rohadék,
s az ajtóm előtt toporgó halál is.”*

(Nyarat kapsz)

Ahogy a költő fia, Birtalan Balázs is megjegyzi a fülszövegben, a szerző élete során többször is megpróbálta abbahagyni a versírást. Szerencsére nem sikerült. Az eddig közel húsz kötetnyi termés nagy ívű összefoglalása lett a *70 vers ellenfényben*, a pályakezds és a kibontakozó sorstörténet lírai tereit tartalmazó könyv. Az életmű kedvelőinek ajándék, az ismerkedőknek pedig hasznos és nagyon ajánlott olvasmány. A látszólag egyszerű eszközökkel is jelentős költészetet létrehozó könnyed stílusa hosszú prózaverseiben is mesteri szinten ébren tartja a figyelmet. Kötött formákat alkalmazó művei pedig izgalmas, sajátosan megszűrt képi megoldásokat vonultatnak fel, bár rímjatekai néha az öncélúság határán mozognak. A könyvnek talán egyetlen bírálható pontja az elrendezés, illetve az utolsó versben szereplő káromkodós búcsúzás. Lehetett volna bármelyik másik költeménnyel is zárni, ha már gyűjteményről van szó. Persze gyorsan hozzátesszük, lehet, hogy az a megoldás mégsem lett volna olyan „birtalanosan” fanyar gesztus.

*Birtalan Ferenc: 70 vers ellenfényben.
Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó Bp., 2015.*

Erdő szélén lakó, tolószékes kislány, kol-dus, hajléktalan, az idegen nyelvet nem értő bevándorló – csak néhány szereplő **PAPP-ZAKOR ILKA** *Angyalvacsora* című, JAKkendő-díjas kötetéből. A felnőtteknek szóló, olykor horrorisztikus mesékről **PETHŐ ANITA** írt.

A kicsinyítő képző kegyetlensége

Azok a kedves meséknek tűnő elbeszélések tulajdonképpen morbid és horrorisztikus történetek lennének különösen kegyetlen élethelyzetekről? Ugyan már! Az elképzelhetetlen! Hiszen csak bele kell lapozni a könyvbe, és már az első elbeszélés címén (*Nagyapó Kesztyűcskéje*) látható, micsoda bájos, kedves, gyermeki stílussal van dolgunk. S ha a novella első mondatát is elolvassuk – „*Nagyapó szakálla vattából volt, az arca pedig rancos krepp-papírból.*” – még inkább úgy érezhetjük, hogy egy ártatlan mesevilágba csöppentünk. Aztán előbb-utóbb rá kell jönnünk, ez csak a felszín, és nem véletlen, hogy a kézbe vett olvasmány a sejtelmesen nyugtalanító *Angyalvacsora* címet kapta.

Papp-Zakor Ilka novelláinak feszítő ereje ugyanis ezen a ket-tősségen alapszik. Az idei Ünnepi Könyvhétre megjelent első kötetének JAKkendő-díjjal jutalmazott szövegeire ugyanúgy jellemző a gyermeken kedves, ugyanakkor zabolátlan, áradó mesélőkedv, mint a morbid témaválasztás. A legelső történetben is hamar kiderül, hogy a címben említett Kesztyűcske maga az el-beszélő-főszereplő, egy „csökevényes lábú”, „szétroncsolt kezű”, tolószékbe kényszerült lány, aki nagyot halló és minden bizony-nyal Alzheimer-kóros nagypapjával él egy erdő széli házikóban. Ez utóbbi motívum, a világ zajától távol eső lakóhely is lehetne bármely mese egyik alapvető eleme – sőt akár kihagyhatatlan kel-léke. E műfajhoz közelíti az írást, hogy a csendes elzárkózásban a két szereplő az olajlámpa fénye mellett esténként Afrikáról szóló könyveket olvasgat, vagy a nagypapa a természet nagyszerűségéről beszél. Ám ezt a kedélyes burkot hirtelen áthasítja egy mondat: „[...] én pedig nem akartam kiábrándítani, úgyhogy inkább nem

árultam el, mi a véleményem a természetről, aminek köszönhetően nincsenek ujjaim a kezemen, s ami csak arra vár, hogy valahol elpusztuljak, oszlani kezdjek, ő pedig birtokába vehessen és legjobb belátása szerint felélhessen.”

Mégsem egyszerűen arról van szó, hogy létezik a történetek bájos külső héja, amelyet lefejtünk, és feltárul a kegyetlenség. Ezek az elemek a kötet cím ígéretéhez híven szervesen egymásba fonódnak, szimbiózisuk hozza létre a markáns, egyedi stílust. Papp-Zakor Ilka írásaira jellemző, hogy a színes harisnyák és apró szuvenírek (filcbabák, táncoló medvék, bicikliző teknőcök, bőgő szöcskék) világában nemi erőszakkal és a vak artistanő további megaláztatásaival szembesülünk (*Hélium*), máskor pedig egy karikán átugráló kisegér bukkan fel, igaz, már későn, a szomorú sorsú kisfiú történetében (*Kökörcsin*).

Az *Angyalvacsora* című írás jó példa arra, ahogyan ebben a realitástól elrugaszkodott világban (a szereplők angyalokra vadásznak, angyalhúst esznek) a hétköznapi élet szokványos frázisai, szófordulatai megjelennek. („*Lett a bőrből a gyerekeknek iskolatáska, csizmacska.*”) Időnként mintha nem is égi lényekről, hanem túlságosan elszaporodott rágesálókról volna szó, amelyeket a falu közösségének meg kell ritkítania. Ráadásul az elbeszélő arról mesél, hogy egyszer kalickába zárták ennek a furcsa fajnak egy befogott példányát, bár nem tudták, mivel lehetne etetni, így elpusztult, majd megjegyzi: „*Az viszont biztos, hogy a szomszéd biciklijéről a csengőt ők lopták le.*”

Okos szerkesztésnek bizonyul, ahogyan a kötetben az elvárásolt, távoli világok egyre inkább közelítenek a hétköznapi élet-szituációkhoz. A sokféleképpen értelmezhető lezárások, a homályosság és a (látszat)példázatosság helyét fokozatosan átveszik az olvasó saját világába könnyebben beilleszthető történetek. Míg a szabadjára engedett groteszk fantázia némiképp igen, az elbeszélői stílus és a téma disszonanciája csöppet sem veszít erejéből.

Papp-Zakor Ilka történeteinek elbeszélői egytől-egyig marginalizálódott figurák. Nem az erdő szélén lakó tolószékes kislány az egyetlen, akad itt még koldus, hajléktalan, az idegen nyelvet nem értő bevándorló. Mindig ők mesélik el, az ő szemszögükből látjuk a jeleneteket. Különös jellemzőjük, hogy mintha a történet utol-

só előtti, elnyújtott pillanatába csöppennénk bele. Nem ismerjük az előzményeket (és az utolsó pillanatra sincs rálátásunk, előbb fejeződnek be a szövegek), csak élet- és olvasói tapasztalataink sejtetik velünk, hogyan is juthatott egy-egy eseménysor oda, ahol mi épp bekapcsolódunk. Ez az olvasás természetes velejárójának is tekinthető hiányérzet a kötet *Anyuka* és *Kökörcsin* című darabjaiban a legerősebb.

Nem egy kaptafára írott elbeszélések vannak tehát Papp-Zakor Ilka első kötetében. A könyv egységes és átfogó képet mutat ugyan a szerző alkotói módszereiről, lehetőségeiről és – idővel átléphető és átlépendő – határaitól, de minden egyes írás külön kis világ. Emlékezni lehet a tizenkét hat-nyolc oldalas szöveg mindegyikére. Abban az értelemben is, hogy a kevésbé sikerült, kevésbé átgondolt és kidolgozott darabok sem felejtődnek el egykönnyen. Pedig a *Sakk* és az *Édesanya könyvesszobája* című szövegek esetében talán ez volna a legjobb.

Ezzel együtt magabiztos, határozott pályakezdsnek lehetünk tanúi az *Angyalvacsorában*. Hasonlót az elmúlt években csak Váradi Nagy Pál *Urbia* című könyve tudott felmutatni. Papp-Zakor Ilkának remélhetőleg a következőkben is sikerül megugrania a bemutatkozásával magasra tett léce.

A ki szeretne útikalauzt a „történelem utáni” generáció lírájához, annak érdemes beszereznie a *Líra 2.0: Közelítések a kortárs magyar költészethez* című kötetet. **LAPIS JÓZSEF** megpróbálta összegyűjteni a legfontosabb tendenciákat, de írásához nem árt egy irodalomelméleti gyorstalpaló. **BENEDEK LEILA** kritikáját olvashatják.

Lapis József a kortárs költészet Kolumbusza

A kortárs irodalom lelkes olvasójaként gyakran azt érezhetjük, lehetetlen tartani az iramot. Évről évre újabb költők, csoportosulások, kötetek, látásmódok, mindig elkülönöződni vágyó megszólalásmódok jelennek meg, amelyeket érdemes már a megszületésük pillanatában értelmezni és – képzavarral élve – elhelyezni az irodalomtörténetben. Lapis József *Líra 2.0: Közelítések a kortárs magyar költészethez* című tanulmánykötetének célkitűzése pontosan ez: a fiatal kritikus, irodalomtörténész a megfelelő időtávlat hiányában is arra törekszik, hogy napjaink magyar lírájának jellemző tendenciáit, megszólalásmódjait összegyűjtve áttekintse és megértse, mi történt költészetünkkel az ezredforduló után.

Az előszóban Lapis maga is reflektál vállalkozása lehetetlenségére, az egyes szerzők kiemelésének önkényességére, ugyanakkor azt mondja: „A mai irodalommal történő foglalatosságnak épp ez adja meg a sajátos ízt.” Majd így folytatja: „Némileg a felfedezések korában érzi magát az irodalmár, s ahogy dolgozik tovább és halad előre, sosem sejtí, mi vár rá a következő domb mögött. Sok kanyarral, visszafordulással, tekergéssel jár a kortárs költészeti barangolás – ami bizonyos, hogy mindenhez oda kell fordulni, alaposan szemügyre venni, párbeszédbe lépni vele, hogy kiderüljön róla, mi is az. Illetőleg, hogy pusztán csak mostani, újonnan született, vagy valóban kortársi jellegű előfordulásról van-e szó.”

A könyvbe bekerültek Lapis korábbi kritikái, tanulmányai is, ám a szerző igyekezett rendszerbe foglalni mintegy másfél évtizedes

kutatásának eredményeit. A kötet felépítése látszólag logikusan szerkesztett és irányított. A szerző az első fejezetben leginkább a web 2.0-ként ismert folyamatról beszél, amelyben már „nem maga a számítógép válik az alkotás eszközévé, hanem a világháló szolgáltatásai, az egyén pedig már nemcsak befogadóként foglal helyet a monitor előtt, hanem aktív résztvevője a hálózat gyarapításának.” Lapis szerint az ezredforduló után, a médiumok átalakulásával párhuzamosan megfigyelhető, hogy a modernségben tapasztalt szerzői elkülönülést aktív kommunikáció és a virtuális térben alakuló szerzői csoportosulások váltották fel. Ennek az elmozdulásnak a szerző szerint nyilvánvaló következménye, hogy az olvasó is közelebb kerül a kortárs lírához, a különböző irodalmi portálok, online folyóiratok a versek új otthonai lettek. „Megkockáztathatjuk azt a kijelentést, hogy míg a dráma a színháztermekben és színikórházakban, a regény a nappaliban, a vonaton és a metrón uralkodik, a költészet a világhálón talált magának új, hiteles és produktív közeget a maga szűk, ám lelkes tábora számára” – olvashatjuk a könyvben, de Lapis Józsefet a kutatásai során nem elsősorban ezek a mediális változások, kulturális tendenciák érdeklik. A szerző a világhálón terjedő és alakuló lírában is főként azt vizsgálja, hogyan hat ez a megváltozott, felgyorsult világ a költészet nyelvére és formájára. Példái közül érdemes kiragadni Varró Dániel SMS-verseit, melyek formájukban is megidézik a XXI. század jellemző megszólalási módját. A költészet popularizálódására pedig a slam poetry műfaját hozza fel példaként.

A kötet további részei elsősorban azzal foglalkoznak, hogy az új, 1989 után felnövő („történelem utáni”) generáció hogyan viszonyul a hagyományhoz, hogyan folytatja a Kemény István, Szijj Ferenc, Borbély Szilárd vagy Marno János által megkezdett poétikát. Lapis legfontosabb kérdései arra irányulnak, hogyan épül fel és nyilvánul meg az újabb generáció verseiben az „én”, hogyan képződik meg a versbéli szubjektum, hogyan jelenik meg a test, a halál, a nőiség, hogyan alakul ki egy újfajta személyesség. Ezeket az állításokat, poétikai megfigyeléseket azonban a szerző mindig igyekszik valamilyen hagyományhoz viszonyítva értelmezni, és az egyes kortárs költőket rendre egy-egy költőelőd mögé illeszteni. De az sem válik mellékessé az elemzésekben, hogy az olvasó hogyan birkózik meg a kortárs líra újabb vívmányaival, „körmönfont blöffjeivel”, mennyire marad élvezhető egy-egy hagyománnyal szembemenő, akár töredékes, merész képzettársításokkal operáló vers.

A könyv harmadik fejezete többek között Pollágh Péter, Nemes Z. Márió, Ayhan Gökhan, Kemény Lili és Málík Roland egyes kötetait elemezi, és viszonyítja egymáshoz. Lapis hasonló kérdéseket tesz fel az egyes életműveknek, az azonban látható, hogy a tanulmányok mégis külön értekezések, nincs konklúzió, sem summázott, a kortárs líra egészére vonatkozó válasz.

Ehhez képest érdekes kitekintés a következő fejezet, melyben a szerző a kortárs gyermeklíra és a gyermeki megszólalás jellemző példáit veszi sorra, a rímes-játékos, weöresi hagyományt folytató gyermekversektől (Kovács András Ferenc ilyen típusú írásain keresztül) az erdélyi tradíción át (Lászlóffy Aladár példáján) a svéd gyerekversekig (Krusovszky Dénes *Mindenhol ott vagyok* című kötetével illusztrálva).

Az egyik legizgalmasabb fejezet a közéleti költészet újrafelfedezésének okait és következményeit tárgyalja. Lapis a következő felvetésből indul ki: *„Az utóbbi bő két évtized terméséből válogató Édes hazám című versgyűjtemény inkább azt bizonyítja, hogy az érdeklődés nőtt meg a közéleti problémákra érzékeny líra iránt, s kevésbé azt, hogy a politikai költészet született volna radikális módon újjá.”* A szerző sorra veszi az ilyen típusú líra újabb darabjait vizsgáló kritikákat, s kiemeli azokat az irodalmi vitákat, melyek középpontjában a következő kérdés állt: vajon kell-e a politikai tárgyú költészetnek poétikai újszerűséget is felmutatnia? Lapis szerint *„nehéz (...) a közéletet megtalálni az elvárható irodalmi összetettség (ami miatt mégiscsak művészetről, s nem röpiratról beszélünk) és a jelentések hatékony közvetítődése között.”* A szerző azt is szépen illusztrálja példáival, hogyan válik a modernségben megtapasztalt váteszi szerepű képviselői beszéd közösségi lírai megszólalássá, az „énből” „mivé”.

A *Középnyemzedék néhány képviselője az ezredfordulón és után* című rész még nagyobb lélegzettel elemzi Borbély Szilárd, Térey János, Jónás Tamás és Vass Tibor költészetét, mint az eddig felsorolt fiatal(abb) generáció hangjait. A tárgyalt szerzők esetében kevésbé beszélhetünk innovatív megállapításokról, hiszen legtöbbjükéről már monográfia vagy legalábbis tucatnyi hasonló tanulmány készült.

Bár az utolsó két fejezet hasonlóan érdekes, mint az előzőek, nehezen illeszkedik az eddigi sémába. A Borbély Szilárd

Hungarikum-e a líra? című esszékötetere reagáló írás talán jobban illene a kötet elejére, hiszen azt a kérdést tematizálja, mennyire tartható a líra kanonikus helye a magyar irodalomban. Ennek előfeltevése, „*hogy az internetes blogok és kommentek meghatározóbbak a politikai tér alakítása szempontjából, mint a líra*”, és a külföldi megjelenések (fordítások) is a magyar próza-irodalmat preferálják a líra ellenében. Lapis ehhez a problémakörhöz nem sokat ad hozzá, inkább megismétli a borbélyi megállapításokat, ismerteti az esszékötet recepcióját.

Szintén elég szerkezetidegen beemelni Balázs Imre József és Németh Zoltán különböző posztmodernfelfogásának tárgyalását. A kissé bonyolult teóriák ütköztetése mellett a két munka említésének tétje „*kétségtől az, hogy sikerül-e fölhívni a figyelmet arra, hogy a fiatal irodalom újabb generációja jól érzékelhetően nagyon másképpen ír, lát, komponál, problematizál, választ hagyományt (és így tovább), mint a prózafordulat és az új szenzibilitás írói és költői, a posztmodern líra és próza legerőteljesebb képviselői.*” Ez azonban többé-kevésbé Lapis korábbi példáiból is tisztán látható volt. Az Előszó után hasznos lett volna egy utószó is, melyben a szerző összefoglalja az utat, melyet a kötettel bejárt, megkönnyítve az olvasó dolgát. Hiszen a legtöbben nyilvánvalóan azzal az igényvel nyithatják ki a könyvet, hogy valamiféle általános képet, mankót kapjanak a kortárs magyar líra értelmezéséhez és a különböző, sokszor magyar is szétartó tendenciák egybeolvasásához.

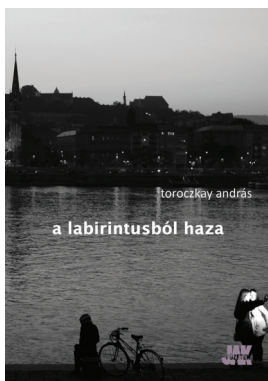
A Líra 2.0: Közelítések a kortárs magyar költészethez című tanulmánykötet tehát becsülendő vállalkozás. Alapos munka, rengeteg innovatív megfigyelést tartalmaz. Ahogyan a szerző maga is megvallja, a munka egyelőre végeláthatatlan: „*Bár jelen munka az áttekintő, számvető jelleget is meg kívánja célozni, sok tekintetben a kritikai térképekhez hasonlatos, ahhoz, amely adott esetben hozzájárulhat ahhoz, hogy később, rendelkezésre álló újabb műszerekkel egy pontosabb, időtállóbb térkép szülessen majd meg valaki(k) tolla nyomán.*”

A kötet nyelve tudományos, a szerző olvasójától kétségtelenül komoly és alapos irodalomelméleti és irodalomtörténeti előismereteket vár el, külön magyarázkodásba pedig még a lábjegyzetekben sem bocsátkozik. A kötet Borbély Szilárdról szóló fejezetének megszólalója (meglepően szimpatikus módon) lazít

ezen a tudományosságon: „Borbély Szilárd egy régebbi kötetét, az Ami helyet címűt kezded éppen olvasni. Csak úgy találomra fölütöd valahol, szemeddel durván a sorok közé böksz (kissé remeg a könyv a hirtelen megrázkódtatástól), és várod, hogyan reagálnak rád a szavak? Vagy lassan engeded magad a mondatok közé, mint gondosan előkészített fürdővízbe, s hagyod, hogy körülfolyanak a versek, a bőrödön érezve (majd) minden egyes betűt? Esetleg a tartalomjegyzékhez fordulsz, és onnan próbálsz meg kiválasztani egy megfelelő című írást, reménykedve, hogy jól sikerül az első találkozás?” Ilyen olvasmányos nyitányhoz hasonlóan azonban nem találunk többet.

Lapis sok esetben túl messziről indul. A kortárs közéleti líra tárgyalásakor Petri költészete az origó, a gyerekirodalom esetében pedig Weöres Sándor. A női lírát elemző fejezetben a 16. századig megy vissza. Ez a gesztus kétségtelenül azt a célt szolgálja, hogy következetesen beszélhessen hagyománykövetésről vagy annak tagadásáról.

Azt mindenképpen fontos tisztázni, hogy a kötet nem egy hosszú tanulmány, hanem több, különböző szöveg egymásutánja. A *Közelítések...* címmel a szerző ravaszul megelőzi, hogy számon kérjük a kézikönyv jelleget, az olvasás közben azonban mégis (talán önkéntelenül) feltámadhat ez az igény. Feszesebb, átláthatóbb szerkesztéssel könnyebb dolga lehetne az olvasónak (például akkor, ha az egyes problémák köré csoportosítva jelennének meg a szerzők és a művek). Az sem lett volna felelőtlen vállalkozás, ha az egyes fejezetek külön kötetként, hosszabb terjedelemben, sorozatban láttak volna napvilágot. Lapis Józsefben láthatóan rengeteg szó bennrekedt. Hasznos és fontos könyv a *Líra 2.0.* Túl sok, amennyiben tényleg minden életművet, beszédmodot, posztmodern elméletet meg kívánunk érteni. Mégis túl kevés, ha a felfedezés közben olvasmányélményre is vágyunk.

TOROCZKAY ANDRÁS *a labirintusból haza* című verseskötete jól körülhatárolható életszakaszok köré szerveződik, ezek történetmozaikjai formálódnak lírává. **KIRILLA TERÉZ** írása.

A történetmesélésre hajlamos költő

Se olyan nem volt, ahogy érezted akkor, / Se olyan, ahogy „most szövöd mesévé” – olvashatjuk Toroczkay András *a labirintusból haza* című kötetének Czesław Miłosztól származó motívójában. Minden egyes versben és a könyv egészének ívelésében is érződik a törekvés, hogy történetté kell formálni az eseményeket. Egy-egy helyen a költő maga vall arról, miféle indítatásoknak is engedelmessé válik. Olykor mintha az érzékelésen át a valóság anyaga rendeződne eredeti és izgalmas formákba asszociációk során át:

*szabadidőmben hangokat
keresek az utcán, diktafonnal próbálok
felvenni valamit, aminek létezését
én is csak sejtem, zajokat, motorzúgást
gyufásdobozrázást, olajsercegést
paprikafelszelést, dobozos sör kinyitását
a kávékutyulást, izgalmas, összemaszatolt
könyvek lapjainak neszezését, vagy a
tollsercegést, a ragasztó engedésének
pattanását, ahogy a betűk és képek
egyenként elválnak a lapokról, és rajzolt
spirálalakban belenavigálnak a fülembé.
(...)*

Alig várja az anyag, hogy formája legyen.

(Hogy formája legyen)

szedőként töltött időszak), s a szerző aprólékos gonddal tartja számon a kiemelkedő figurákhoz és helyekhez (a viaszbabukat öntő mester, a milliomos Mark, a város kedvenc telefonfülkéje, az utolsó vendég, Mike apja, Balhész Bobby, labirintus, biciklis nő) köthető élményanyagot. Átlagos és bizarr történetek egyként szerepelnek itt, a költőnek láthatóan nem az a szándéka, hogy ezeket elválassza egymástól. Sőt a kihívó, a szép, a provokatív, a bánatos, a váratlan vagy a megható épp azáltal kap egyfajta fanyar hangulatot, hogy teljesen megszokott, átlagos elemek kontextusában tűnik föl. Ilyen *A Közép-Európai Egyetem Szálló és Konferencia Központ kerti szerszámosában* című versben a hétköznapi munkaeszközök – gereblyék, ásók, zöld locsolókannák, cserepek, seprűk, fűnyírók – felsorolása. Az ellankadó figyelmet hirtelen megragadja egy váratlanul felmerülő tárgy, a gondosan összehajtogatott, sárga kábel képe borzongást visz a versbe. Mintha lenne valami, ami a maga megfoghatatlanságában a valóság könnyen érzékelhető, tényszerű elemeinél is erősebben vágyna a kifejeződésre: „*az égen dühös sárkányok vijjognak / mintha valamit mondani akarnának, / de sehogy sem beszélnek a nyelvedet.*” (Wales, Newport, Pembrokeshire). A Gólörömbben elleshetjük a költő egyik műhelytitkát is, ahogy ugyanannak az eseménynek a színét és fonákját is megvizsgálja, talán épp a mélyebb jelentés megtalálásának reményével. Máskor, mint a *Visszatérés* című versben, egy mitikus helyszín, a labirintus természetét elemzi, a benne lezajló folyamatok és a szereplők motivációinak feltérképezése révén.

A számos mozaik, valamint a különféle mozzanatok és alakok szorgos számbavétele nem öncélú, inkább azt segíti elő, hogy az olvasó megpillanthassa a jó és a rossz egyébként homályba burkolózó elkülönülését. Nagyon érdekes, amit egyik interjújában a szerző maga mond el a kötet egyik titokzatos alakjáról. Gréta nem valós személy, de élő személyek emlékeiből kelt életre, s noha e fiktív karakter születését olyan negatív érzések is elősegítették, mint a harag, mégis „mintha volna valami titkos szerepe abban, hogy a verseskötetem főhőse eljut a Róna utcai sötét konténerből a hegy gyomrában lévő labirintusba, majd onnan a 16-os járárral a fényes Fehérvári úti lakásba. Legalábbis nekem ezt jelenti.”

A kötetben vázolt történetekben még nincs semmi végleges, képlekeny anyaguk nem talált magának teljesen kitölthető for-

mát, ami abban is megmutatkozik, hogy noha múltbeli életeseményekről van szó, a költő alig használ múlt idejű igealakokat: „Halakat pucolok a mosogató felett. (...) a némaságukat tartom / a legfőbb mentségemnek. // II. Hallgatom a merülést. A parton / névtelen galamb maradványa/ alvadt vörös foltjai a kövön. / Búvármaszkomon tükröződik. / Nem rajzolja körbe senki” (Levegő). Egyébként a gyász, a dráma kontúr nélküli, semmibe enyésző képe visszatérő motívuma a verseknek: „Az ütött- / kopott hangfalak rácsán ez az évezredes / pállott úr: istenek ásítása” (Forró-gőzölgő). Az unalomnak ezt az isteni, fokozhatatlan pontját nem új sztorik kitalálásával, hanem a meglévők újra elképzelésével lehet meghaladni, amíg az ember titka föl nem tárul bennük – legalábbis ezen szövegek tanúsága szerint. A valóság pusztá imitációja a titokzatosság érzékeltetése nélkül csak fantáziátlan lenyomat: „Fotókat nézegetek Walesről. / A téglák a képeken nem annyira / vörösek, mint amennyire az / emlékezetemben, vagy ahogy / meséltem őket később. A fű sem / méregzöld, a tehének sem óriásiak, / (...) És a romok / templomok, hidak. A táj is, az ég / felé kanyargó füst. Nem nagyok, / nem lenyűgözőek. Mintha a labirintus látogatóinak fantáziátlan / fényképei lennének” (Tengerpart-kivételek).

A kötet gyengeségei közé tartozik, hogy időnként mintha túl könnyedén, elhamarkodottan, a rejtélyek kutatása nélkül mozdulnának el a versek az elbeszélhetőség felé. Toroczky Andrásnak van némi hajlama a fecsegésre, ugyanakkor több versben is érezhető az önfegyelem erőfeszítése, mintha tudatában volna a gyengeségének, és megpróbálna úrrá lenni rajta. Ebben a visszafogottságban és elmélyülésben kell tovább erősödnie.

„a költészeti Nobel-díj”
The New York Times

Janus Pannonius Költészeti Nagydíj 2015

A JANUS PANNONIUS NEMZETKÖZI KÖLTÉSZETI NAGYDÍJ 2015-ös átadására és az ehhez kapcsolódó rendezvényekre 2015. augusztus 27–29. között került sor.

Az alapítvány nagydíját a zsűri döntése alapján idén egy amerikai és egy olasz költő vehette át, CHARLES BERNSTEIN és GIUSEPPE CONTE.

A díjátadás alkalmából két irodalmi estre került sor: augusztus 27-én este a Magyar PEN Club és a milánói Casa della Poesia rendezésében a Milánói Expo magyar pavilonjában a két költő,

CHARLES BERNSTEIN és GIUSEPPE CONTE olvasott fel verseiből, kétnyelvű, angol–olasz közös verseskötetük bemutatása alkalmából – *Tutto il whiskey in cielo/Tutto il meraviglioso in terra, All the Whiskey in Heaven/All the Wonder of the World*.

Az estet Faragó Béla zeneszerző, zeneakadémiai tanár, előadó-művész zongoradarabja zárta *A Duna folyása* címmel, a szerző előadásában, a rövid idő alatt nemzetközi hírnévre szert tett Bogányi-zongorán.

Augusztus 29-én került sor a pécsi katedrális melletti Várfalsetányon a díjak átadására. Laudációt mondott Bollobás Enikő és Tomaso Kemény.

A két nagydíj mellett műfordítói díjakat is átadott az alapítvány.

Augusztus 29-én este Budapesten az Országos Széchényi Könyvtár dísztermében a két nagydíjas költő ez alkalomra kiadott magyar verseskötetei kerültek a nagyközönség elé.

A két költő felolvasott verseiből a háromnyelvű – angol, olasz, magyar – esten, amelyen dedikálták köteteiket.

A 2015-ös Janus Pannonius Nagydíj a kortárs világlíra olyan egyéniségeit mutatta be elsőkötetes magyar szerzőként, akik mögött hazájukban sok évtizede könyvek és díjak sorakoznak, ám művészetük eddig a beavatottak szűk körében parancsolt áhítatos csöndet.

Beomlott mondatromok – tengerárban

Charles Bernstein (New York, 1950) a nyelvköltészet szellemi erőterében alkot. Számára a „hagyomány az, ami eleven a sírjában”. Poétikájában az „őszinteség a retorika egyik formája, és a retorika akkor őszinte, ha bevallott”. Verseiben az amerikai álom csúsztatásait deheroizálja. Íme, a csodaélet: *„Különösen a depresszió kezelése iránt érdeklődöm. Életem középpontjában az én Uram és Üdvözítőm, Jézus Krisztus áll, és így abban leltem meg igaz Örömet és Célomat, hogy magamat az Ő Igazságának és Tanításának szenteltem, ahogy az a Bibliában meg van írva.”* E fundamentalista szövegből átcsúszunk a reklámgurushoz, jelezve hogy nincsenek távol egymástól, majd a kockázati befektetők mennyei mannája következik, aztán sorra a harcos munkásosztály, a transzcendencia lovagjai, a biztosítási ügynökségek, a Békehadtest, a drámaírás, hogy megálljon az utolsó mondatnál: *„semmitől sem okultam annyit, mint amikor azt figyeltem, hogy tüntet apám egy sztrájk idején, amelyet végül is megtörttek”* (*Idegen test élménye*).

Egy másik nagyszerű verse egy amerikai kisember levelét imitálja, akit a metróállomáson egy politikus plakátja szólít fel, hogy mondja el a véleményét. Az ócska reklámfogást a költő arra használja fel, hogy leleplezze az egész politikai attitűd mögötti űrt és érdektelenséget, hiszen ez a nagymenő sohasem járt a 79. utca bűzében, nem tekintette meg az otthontalanokat, nem figyelt rájuk, s nem is fog, minden hazugság, mert ha el is küldené e levelet, az egy szemétkosárban landol (*Kedves Mr. Fanelli*).

De van csodálatos kis modern rondó is a kötetben, hiszen a folyamatok logikája szerint ha *„minden tónak van egy háza / és a*

háznak kandallója” ... akkor mi is lehetne ennek vége, mint a kezdet, „és egy tó jár minden házhoz” (minden tónak van egy háza).

Ettől a verstől már nincs oly távol a másik díjazott, az olasz **Giuseppe Conte** (Porto Maurizio, 1945), aki e posztmodern, neoavantgárd világban újra felfedezi a mítoszt, az általa áhított „egyetlen lírai hangot”. Költészete kozmikus távlatokat nyit, a mindenség misztériumát s az ember egyéni sorsát egyetlen nagy lélegzetként kívánja érzékelni:

*„Gondold csak el, sosem ültettem egyetlen fát sem,
sosem lett gyermekem se.
Olyan vagyok, mint a tenger,
magányos, magtalan.”*

(A föld évszakai)

Versei meghökkentően egyszerűek, mégis beleborzong az ember, mert a szempont friss. Conte mitikus univerzalizmusa mindenütt, a Sziklás-hegységben, az új-mexikói sivatagban is a tengert keresi és találja meg:

*„miközben leszálok partjaidra nézni és szemlélni téged,
kiszáradt algák és roncsok között,
te voltál és te vagy ott életemben,
mindig,
tenger.”*

(Messze vagy közel)

Ebben az univerzumban minden összekötődik: technika és biológia, gép és lélek, hogy szebbé tegye a létezést:

*„Zümmög az ágytakarón
hagyott mobiltelefon
szállodaszobámban,
akár egy fényesre
csiszolt óriásrovar.
Felébredek és felveszem.
Az a hang, amelyet várok.
Köszönöm neked, élet.
Vasárnap reggel van,
s te közel hozzám,*

*egyik tengertől a másikig
száll világosan a hangod.
Talán kellek még neked.
Csoda, amely még mindig tart.
Egy új hajnal fénye.”*

(Az ágytakarón hagyott mobiltelefon)

Augusztus 29-én Pécsen ünnepelték a két költőt, akiket a díj zsűrije – **Bollobás Enikő** (ELTE), **Tomaso Kemény** (Milánó), **Marjorie Perloff** (Los Angeles), **Edwin Thumboo** (Singapore), **Dorin Tudoran** (Washington DC) és **Szócs Géza** elnök – választott ki. A szerzők a pénzjutalmon kívül lehetőséget kaptak egy közös angol–olasz kötetre, mely Milánóban, a Poesia Kiadónál jelent meg, s egy-egy magyar nyelvű könyvre, amelyet a Pluralica Kiadó jelentetett meg a PEN Clubbal közös kiadásban. Charles Bernstein *Beomlott mondatok* című kötetét Bollobás Enikő válogatta és szerkesztette, Giuseppe Conte *Visszatérések tengerárja* című kötetét Szkárosi Endre. A műfordítók maguk szavalták el nagy átéléssel a magyarra fordított verseket. Délelőtt zongora-, délután hegedűkoncert kísérte az eseményt.

Az esti előadáson került sor a Műfordítói Janus Pannonius-díjak átadására. Magyar költői szövegek angolra fordításáért **Makkai Ádám** kapott életműdíjat, s hogy megérdemelten, azt a legnehezebb magyar versek – Ady, Áprily, Nagy Ágnes, Weöres rímjátékainak – bravúros angolra ültetésével igazolta. A németre fordítás díját **Wilhelm Droste** kapta nagy Ady-fordításkötetéért, amelyből egy verset is meghallgathatott a közönség ízelítőként.

Az utolsó versajándék Charles Bernstein és Szócs Géza közös produkciója volt – Szócs Géza olyan magyar verset írt, mely részben angolul is érthető, csak természetesen mást jelent. Az angolul és magyarul tudók egyaránt pukkadoztak a nevetéstől, ahogy a két költő vándorolt a nyelvek között, s aki nem lehetett ott az esten, az a *Beomlott mondatok*ban rátalál e versek írott lenyomatára.

SZÓCS GÉZA köszöntője

**Tisztelt Díjazott Költők,
kedves Művészbarátaim,
Professzor Urak, Kiválóságok!**

Erősen süt itt a nap, de ezt a képet vagy ezt a tényt annak a megjelenítéseként is értelmezhetjük, hogy itt, ezeken a négyzetmétereken sok-sok évszázada nagyon erősen süt a

szellem világa. Közel ezeréves falak között vagyunk, amelyek nem egyszerűen falak, hanem vagy az emberi tudás felhalmozásának az intézményeit foglalták maguk közé mindig is, vagy pedig az ember által kialakított hitvilág kultikus helyei voltak. Ismétlem, ezelőtt néhány évszázaddal, körülbelül Janus Pannonius korában igen-igen fényesen ragyogott ez a nap. Aztán valahogy elfelejtődött ez a hely, és most, az elmúlt néhány évben, sikerült ismét rátennünk a szellem világtérképére. Pécs városa, és azon belül ez a néhány négyzetméter itt, amelyet a katedrális határol, az egykori egyetem, az egykori vár, az egykori Cella Septichora falai határolnak egy olyan kultikus helyé lett, amelyet a költészet központjaiban mindenhol ismernek a világon. Ennek a ténynek a rögzítésével is köszönetet mondva Pécs városának azért, hogy szövetségeseink volt ebben a vállalkozásban, azt gondolom,

hogy itt a pillanat, hogy jelentsük be az idei díjazottakat. Ez nyílt titok már, a mögöttem álló plakátokról is leolvasható.

CHARLES BERNSTEIN

Charles Bernstein (1950, New York), költő, esszéíró, irodalomtörténész, fordító és szerkesztő, tanulmányait a Harvard Egyetemen végezte. Tanított a Buffalo Egyetemen, ahol Robert Creeley-vel költészeti programot (Poetics Program) hozott létre, majd ugyanitt Loss Glazierrel megalapították az elektronikus költészeti központot (Electronic Poetry Center). Al Filreis-szel társalapítója és

társszerkesztője lett a Pennsylvania Egyetem PENNSound nevű költészeti hanggyűjteményének. A L=A=N=G=U=A=G=E költők elismert képviselőjeként 2006-ban az Amerikai Művészeti Tudományos Akadémia tagjává választották. Újító-kísérletező költészetében többek közt a politika, a kultúra, a reklám és az irodalomelmélet nyelvi eszközeit vegyíti. Költői hangja – mely egyszerre komoly, megragadó és elkötelezett, ugyanakkor játékos, könnyed és humoros – az utóbbi időben elégikus és lírai felhangokkal gazdagodott. Az elmúlt harminc év válogatott versei *All the Whiskey in Heaven* címmel 2010-ben, válogatott esszéi pedig *Attack of the Difficult Poems: Essays and Inventions* címmel 2011-ben jelentek meg.

CHARLES BERNSTEIN laudációja

Elmondta BOLLOBÁS ENIKŐ, a Nemzetközi Zsűri tagja, a Janus Pannonius Költészeti Nagydíj 2015-ös díjátadó ünnepségén Pécsen, 2015. augusztus 29-én.

Nagyrabecsült Kitüntetettek, Elnök Úr, Hölgyeim és Uraim!

Charles Bernstein költészete figyelemköltészet, a nyelvre figyelés költészete, nyelvköltészet. Bernstein a nyelvről radikálisan gondolkodó filozófusok és költőelődök által kijelölt szellemi erőterben alkot immár több mint négy évtizede, mely idő alatt több mint negyven verses- és esszékötelet jelent meg. A nyelvet nem tekinti átlátszó médiumnak, amely az önkifejezést és a kommunikációt szolgálná. Vallja, hogy a világgal való foglalatosságunk mindenek fölött a nyelvvel való foglalatosságot jelenti. Költészetében a nyelv anyagként van jelen, amelyet érzékeinkkel fogadunk be: látjuk, halljuk, tapintjuk a szavakat – de még illatukat és ízüket is érezzük, amint Walt Whitman írta Az amerikai ábécéskönyv című kis könyvében.

Charles Bernstein igazi művészi provokatőr, aki derűs elszántsággal írja újtító-kísérletező verseit. Számára az újtítás esztétikai szükséglet: a hagyományra adott válasz, a hagyomány pedig az újtítások lenyomata. Innovatív nyelvköltészetében a versírás folyamatát a költői anyag, azaz maga a nyelv irányítása alá helyezi, miközben radikális eszközöket dolgoz ki: új szavakat alkot, figyelmen kívül hagyja a grammatika szabályait, szövegrészeket töröl,

megjelenítve a kihagyások nyomait is, a szavakat elemeikre bontja, hangzásbeli mutációkat és szintaktikai kettőzéseket alkalmaz, és ún. „beomlott mondatokban” ír.

Széles merítésű költészetében számos műfaji, beszédmódbeli és stílusbeli határátlépéssel találkozunk. Filozofikus verseiben aktív együttműködésre és alkotó-továbbíró olvasásra hívja olvasóit – magyarul így mondhatnánk: „írvasásra”. Sajátos határátlépési formát képez Bernsteinnél a szöveg nyelvi regisztereinek heterogeneitása: összerosódnak a létező (már megírt) és a születő (éppen íródó) szövegek, illetve más szerzők alkotásai és a saját szövegek. Ez az önreflexivitás és szövegköziség egyik legáltalánosabb költői módszere, hiszen alig találni olyan verset, amely nem idéz, nem visszhangoz más, ismert vagy kevésbé ismert szöveget, szövegfoszlányt, bon mot-t, a magas kultúrából éppúgy, mint a populárisból. Ez a halmozott szövegköziség egyúttal a sajátos bernsteini humor forrása is lesz.

Bernstein a belső folyamatokra figyelő lírikus, aki az intenzív élményeket – különösen lírai-elégikus verseiben – precízen, objektíven, szinte távolságtartóan regisztrálja. Költői topográfiájában nem ad teret a tradicionális „lírai ének”; kizárólag magát a lelkiállapotot igyekszik rögzíteni, függetlenül a szubjektumtól. Akár a fájdalom 19. századi anatómusa, Emily Dickinson, Bernstein is magától függetlenül-eltávolítva vizsgálja az öröm és a fájdalom eredetét, tárgyát és folyamatait, elsősorban az élmény intenzitására koncentrálva.

Gyászverseiben – amelyek tematikailag és technikailag megint csak a dickinsoni költői nyelv lenyomatát viselik magukon – azt vallja, hogy a halál elfogadásához a Sötétség elfogadása szükséges. Ám a Sötétség megismerése csak a nem ismerésből fakadhat: a tudás a nemtudás elfogadásából. A nemtudás pedig nem közvetíthető más módon, mint nyelvi sötétségekkel: diszrafizmusok és beomlott mondatok formájában. Csak ez a nyelv vezethet el bennünket az ismeretlenbe, a fizikai és a metafizikai nagy ismeretlenségekbe.

Kedves Charles Bernstein! Versei váratlanok, radikálisak, provokatívak, összetettek, virtuózok és maiak. Némelyek mulattatók, életünk rejtett ellentmondásaira hívják fel a figyelmünket; má-

sok megindítóak, legmélyebb emberi lényegünkig hatolnak. Arra tanít minket, olvasóit, hogy helyezzük az újítást mindenek fölé, fogadjuk el a rendetlenséget (sőt akár a káoszt is), és áldjuk legsötétebb perceinket. Arra ösztönöz bennünket, hogy verseit olvasva másként gondolkodjunk a költészetről és a világról.

Kérem, vegye át a 2015-ös Janus Pannonius Költészeti Nagydíjat a Janus Pannonius Alapítvány elnökétől, Szócs Gézától.

CHARLES BERNSTEIN beszéde

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy itt lehetek a mai napon, és átvehetem ezt a díjat, amellyel a munkámat jutalmazták. Egy díj, amely valóban váratlanul ért, és ebből adódóan még nagyobb örömet jelent számomra. Amikor Géza átadta ezt a kis érmet, azt mondta, hogy vigyázzak, mert nagyon felforrósodott a napon – és tényleg. Szeretném azt gondolni, hogy egy Jannus Pannonius Díj lehet forró (nevet). A költészetnek igenis van lángja, amely sokkal tovább ég, mint azt sokan képzelnék. Különösképp a Egyesült Államokra gondolok, ahol a kultúra élettartama egy-két, talán 20 év. Ez a 14. századi egyetemi környezet rávilágít a folytonosság fundamentális szerepére az előttem díjat nyertek munkájában, mások és az én munkámban; a költészetben.

Ahogy egy költőt sok évszázad távlatából is csodálunk, úgy számomra is hasonlóan felemelő érzés, hogy a Magyar Toll Klubbon keresztül megkaphattam ezt a díjat. A Pen American Center tagjaként erősen hiszek az írói szolidaritásban és a nemzetközi együttműködésben.

Mindig azt mondom, hogy egy nem reprezentált költő vagyok, illetve nem mondhatom azt, hogy az Amerikai Egyesült Államokat képviselem; azt az országot, ahova a nagyszüleim érkeztek a 19. század végén. Nos, a nagyszüleim, akik New York-ban egy új világot teremtettek számunkra, a világ ezen tájáról származnak. Így ezt a Díjat az ő emléküik, illetve annak a bizonyos új világnak a megteremtésében tanúsított küzdelmeik emlékének szentelve, boldogan veszem át.

Charles Bernstein

Vég nélküli úti cél

Endless Destination

Ha meghalok
metszd ki a torkomat
és égesd el
közönyük tüzén.
Nekem ennél többet
nem jelent, ahogy
megfogom a kezedet
és hátat fordítunk
a romnak, ami nem is
az életünk, hanem ahol
élnünk kellett. Itt nem
mennék át egyedül, ahol
a sötét körbevesz, ahol
az arcod átsugárzik
gyanakvásomon, és
tisztán megvilágítja
ködös dolgaimat. Maradj
közel, hogy gyengéden
foghassalak, különben
feltépi bennem a félelem
azt a rendet, amit
az éjszakára húztam.
Csak ennyi a szeretet
egy szalmaszál a szélben,
amely féktelenül a földre
sodor minket. Gyere
kedvesem, gyere ide
az árnyhoz, aki vagyok:
vesd kőnek, nehogy a mi

formánkat öltse magára
 a komor sötét, gyere,
 vess ki a partra, ahol
 beborít a homok.
 A szeretet olyan mint a
 szeretet, a csecsemő, mint
 a csecsemő, a jelentés,
 mint az emlék, a fény,
 mint a fény. Az út a
 kitérő, a zseb meg varázs-
 tarsoly, trükkkel tele.
 A felhő felhő, a történet
 maga a történet, a dal
 az dal és a harag
 harag.

(Gerevich András fordítása)

GIUSEPPE CONTE

Giuseppe Conte (1945, Imperia, Olaszország), költő, regény- és színműíró, kritikus, irodalomtörténész és műfordító. A milánói egyetemen irodalmat tanult, 1968-ban kapta meg diplomáját. Conte a Guanda kiadó költészeti szerkesztője, emellett pedig az olasz televízió számára sikeres költészeti műsort készített és vezetett. Költeményei a mitológia és a természet témakörét ölelik fel, mint a Montale díjjal jutalmazott *La Stagione* (Évszakok, 1988) című könyve, illetve *Ferite e rifioriture* (Sebek és Újvirágzások, 2006) című munkája, melyért Viareggio-díjjal tüntették ki. Conte költészete túlmutat a kortárs minimalizmuson, költeményeit az ősi civilizációk mágikus, kozmikus ereje hatja át. Regényei közül az *Il Terzo Ufficiale* (A harmadik tiszt, 2002) című könyvét Hemingway-díjjal jutalmazták. Blake, Shelley, Whitman és D. H. Lawrence műveit fordította olasz nyelvre, melyek *La lyrica d'Occidente* (A Nyugati lírikus költészet) és a *La Poesia del mondo* (A világ költészete) című nagyszabású antológiáiban jelentek meg.

GIUSEPPE CONTE laudációja

Elmondta Tomaso Kemeny, a Nemzetközi Zsűri tagja, a Janus Pannonius Költészeti Nagydíj 2015-ös díjátadó ünnepségén Pécsen, 2015. augusztus 29-én.

Nagyrabecsült Kitüntetettek, Elnök Úr, Hölgyeim és Uraim!

Giuseppe Conte költészete valamennyi nép mítoszi energiáiból táplálkozik. Olyan energiák ezek, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy mindnyájan testvéreknek érezzük egymást, és amelyeket a költő az átalakulások csodálatos játékának vet alá, miközben egyéni és kortársi hangja a múlt értékeit megőrzi, és egy felfedezésre váró jövő tereibe vetíti őket. A ma már legendásnak számító avantgárd folyóirat, az *Il Verri* szerkesztőjeként kezdi pályáját, 1972-ben pedig közzéteszi *A barokk metafora* című, a 17. század kutatóinak ma is vonatkoztatási pontként szolgáló írását. A kritika figyelmét *Il processo di comunicazione secondo Sade* (A Sade-féle kommunikációs eljárás) című könyvével kelti fel – ez a kötet még az olasz neoavantgárd jegyeit viseli magán. Igazán azonban *L'ultimo aprile bianco* (Az utolsó fehér április) című kötetével fémjelezhető az a fordulat, amikor is Conte olasz nyelven újraalkotja a „tragikus és sóvárgó” világköltészet elemi erejét. Giuseppe Conte költészete magában foglalja, de egyúttal meg is haladja az etnocentrikus gondolkodást, mely szinte kizárólag a honszeretethez köti magát, és eljut a mitocentrikus gondolkodás megalapozásához, amely a Nemzetközi Mitomodernista Mozgalom egyik alapítójává is emeli őt.

Összetéveszthetetlen stílusát és írásmódját Giuseppe Conte úgy alakította ki, hogy az általa leginkább tisztelt költők kompozíciós eljárásmódjait tanulmányozta Homérosztól Shakespeare-ig, William Blake-től Percy Bissey Shelley-ig és Baudelaire-ig, és Sbarbarótól D. H. Lawrence-ig. Kozmikus, mágikus és napimádó kultúrák fölkeresése során eljutott az etruszk romokig, az aztékok nyomában bejárta az amerikai indiánok ösvényeit, és útja még a Sziklás-hegységbe is elvezette őt, hogy D. H. Lawrence sírja fölött merengjen. Költői nyelvének kidolgozása közben nagyszámú fontos tanulmányt is ír. Elegendő az 1980-as *Metafora*, az 1991-es *Terre del mito* (A mítoszok földjei), az 1999-es *I percorsi di Ermete*:

riflessioni sul mito (Hermész vándorlásai: gondolatok a mítoszról) című könyveire gondolni. Jelentősnek mondható a „kortárs kulturális katasztrófizmus”-t illető radikális kritikája is, amely különösen a *Lettera ai disperati sulla primavera* (Levél a tavasz reményvesztettjeihez) című, 2006-os munkájában nyílvánul meg.

Giuseppe Conte költészete az ismeretlennek szóló kihívást jelent, és egy vég nélküli kaland értelmét hordozza, mely szótagonként, szavanként fedi fel számunkra a természet és az univerzum létének és változásának szükségképpen bevégetlen látomását. Így a Nietzsche hajazó „örök visszatérés” Conte korszerű költői hangjában születik újjá, mely hang egyúttal paradox módon a múlt szellemi kalandjait is megőrzi, és ezeket a jövő felé nyúló formavilágba rendezi.

Kedves Giuseppe Conte, a te költészeted öröm és fájdalom, látomásos optimizmus és elkeseredés között hullámozik. A te verseid elbűvölnek, és képesek az olvasó lelkén is változtatni, és jól figyeljetelek, barátaim, olyan költészet ez, amely folyamatosan lázad a gazdasági racionalitás és a nihilista materializmus ellen, mely utóbbi lerombolja a földet és a világot. A te költészeted, kedves Giuseppe, segít bennünket abban, hogy megtaláljuk a létezés és a természet eredeti forrását, amely a nőt és a férfit minden napkeltekor a megújuláshoz vezet.

Kérlek, vedd át a 2015-ös Janus Pannonius Költészeti Nagydíjat a Janus Pannonius Költészeti Nagydíj Alapítványának elnökétől, Szócs Gézáttól.

GIUSEPPE CONTE beszéde

Köszönöm, köszönöm a bíráló bizottságnak, köszönöm Szócs elnök úrnak, a város polgármesterének, ahová nagy örömmre szolgált, hogy most először ellátogathattam, és a zsűri többi tagjának. Nagy megtiszteltetés számomra, hogy átvehetem ezt a díjat.

Nagy megtiszteltetés ez különösen azért, mert Janus Pannonius, akinek városában vagyunk, igen erős szállal kötődött hazámhoz, mégpedig annak legfényesebb korszakában, amikor Itália, az itáliai Reneszánsz a szépség művészetére tanította a világot.

Azért is öröm ez számomra, mert olvastam, láttam, tudomásom volt róla, hogy tavaly két olyan költőnek ítéltek oda ezt a díjat, akiket nem csupán tisztелеk, hanem személyes barátság fűz hozzájuk. Szoros barátságot ápolok Adonisszal, a nagy arab költővel. Egy arab nyelvű antológiám bevezetőjét és csodálatos verseket köszönhetek neki. De ugyanilyen barátság fűz a párizsi Yves Bennefoy-hoz is, akivel gyakran beszélgettünk és vitatkoztunk a költészet nagy kérdéseiről.

Ugyancsak nagy öröm számomra, hogy ezt a díjat most egy amerikai költővel, Charles Bernsteinnel oszthatom meg. Éppen a költői szemléletünkben meglévő különbségek mutatják, hogy a költészet mindig és mindenképpen egyfajta testvéri közösséget hoz létre közöttünk, és én ezt csodálatos dolognak tartom.

Hiszek abban, hogy a költészet olyasmi, mintha egy kultúra, egy ország, egy nemzet gerincveleje lenne.

És ha a költészet ma válságban van, az azért történik, mert Európa – és ne beszéljünk most Olaszországról, amellyel kapcsolatban én ma sajnos csak kritikus hangon tudnék szólni – már híján van ennek a gerincvelőnek, a gerincnek, amelyre támaszkodni tudna.

Tehát úgy gondolom, hogy Európának ma nagy szüksége van a költészet vezérelveire, azokra az alapértékekre, amelyeket a költészet közvetít, és amelyek – mint a szépség, az újító, alkotó szellem, a jövőbe vetett hit, a testvériség – örök értékek.

Ez a mai nap ünnepi alkalom számomra, nem akarom, nem is tudnám most ostromozni azt az anyagiassá szemléletmódot, gazdasági racionalitást, amelynek abszolút hatalma népeket pusztít el, és amely olykor az európai értékeket a jelentésüktől fosztja meg.

Ezzel szemben megjelenik egyfajta küzdőszellemű, harcra kész gyanakvás, amiben én a civil társadalom valamiféle, nagyon fontos perspektíváját látom.

Ma azonban ünnepelünk. Janus Pannonius, a nagy

irodalmár emléke előtt tisztelgünk, ennek jegyében vettük át ezt az értékes díjat, és úgy vélem, hogy ezzel az eseménnyel és ezzel a díjjal Magyarország e pillanatban Európa költői lelkületét testesíti meg.

GIUSEPPE CONTE

Zsoltár

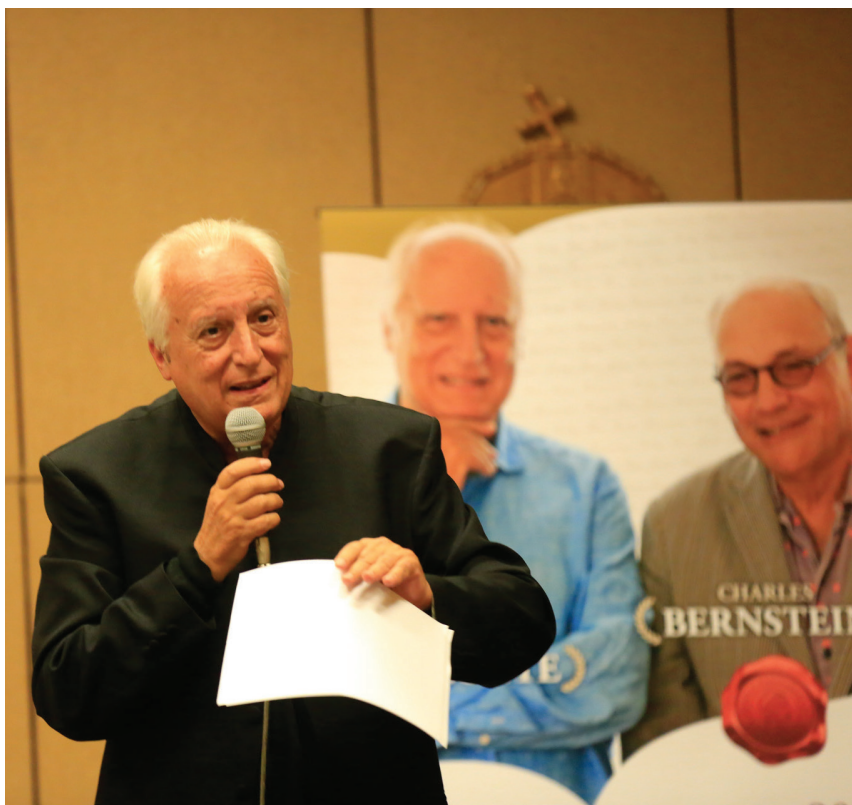
Salmo

Yves Bonnefoy-nak

E vak, hőség és aszály gyötörte,
áradások és omlások dúlta
Európában merlek kérlelni-hívni,
hamu és iszap földrészén
melyet két legfőbb úr vigyáz:
Semmi és Nagyáruházz.
Szólongatlak s remélek, ó Költészet.
Nem vagyok Dávid, sem Salamon
és Betsabé vagy Sunemita sem enyém
nem ismerem nyelvét a karvalyoknak
és a hangyákén sem értek
mégis szólítlak: jöjj vissza
légy a fényeit ontó vad
május hónap
légy a hajnaloknak
leheletfehér
első sugára.
Jöjj el, jöjj vissza.
Jöjj el mint erdő, lélek, katedrális.
Hozd el a keleti kertek azúrját is.
Jöjj vissza, jöjj el mint
Szűz Mária, Vénusz, Afrika.
Más leszel már, időnként
messze indulsz, megváltozol
s mi nem is látunk ahogy Mózes
sem látta az Ígéret Földjét.
Csak jöjj vissza, jöjj, ó Költészet.
Szólongatlak s remélek.

Kiszáradó pataknál várok,
a parton üldögélek.
S még dalolok: romok közt szól az ének.

(Szénási Ferenc fordítása)

A lengyel–magyar kapcsolatok egyik legnagyobb ápolójára, a kilencven éve született **KERÉNYI GRÁCIÁ**ra emlékeztek a Petőfi Irodalmi Múzeumban. A polonista nemcsak az irodalomba, de a 20. századi történelembe is beírta nevét.

A lehetetlen ostromlója

Kerényi Grácia hagyatékának egy része a Petőfi Irodalmi Múzeumban található, ezért is adtak örömmel helyet a megemlékező estnek – tudtuk meg a PIM munkatársának köszöntőjéből. A dokumentumokból, fotókból egyébként „minikiállítás” is rendeztek a díszterem előtt álló két tárlóban, amelyet az est után megcsodálhattunk.

Csisztay Gizella jeles polonista, Kerényi Grácia egykori tanítványa sok ismerőst, kollégát köszöntött a közönség soraiban, és ahogy körülnéztünk, csakugyan láttunk régi, kedves arcokat akár a Lengyel Intézet rendezvényeiről, akár műfordítói estekről, vagy egyszerűen azokat az alkotókat, akik elköteleződtek a lengyel–magyar kulturális kapcsolatok ápolása mellett. Egy közös vonás bizonyosan van mindegyikükben: példaképüknek és legnagyobb elődjüknek tekintik Kerényi Gráciát.

Kerényinek ettől függetlenül igen mostoha az utóélete, tudtuk meg Csisztay Gizellától – egyetlen elismerést kapott, azt sem életében: Bús Balázs óbudai polgármester néhány éve posztumusz díjat adományozott a költőnőnek, és emléktáblát leplezett le egykori lakása falán. Öt-hat éve forgattak egy filmet az ismert lengyel művésről, Miron Jaroszewskiről – ebben a dokumentumfilmben nagy hangsúlyt kapott a jóbarát Kerényi Grácia alakja.

S hogy a hiányos magyar emlékezés mulasztásait pótolja, Csisztay Gizella felelevenítette egykori mestere életútjának legfőbb állomásait. „Élete három nagy toposza: Hellász, Auschwitz és a lengyelség” – mutatta be Csisztay a Kerényi-életmű három sarokkövét. A görögség iránti érdeklődését apja, a legnagyobb

ókortudós, Kerényi Károly, valamint görög–latin szakos tanár édesanyja táplálta benne. Auschwitz hozta el élete legnagyobb fordulatát, de következményei épphogy nem tragikusak voltak számára: itt tanulta – egy Bibliából – és szerette meg a lengyel nyelvet egy életre. A lengyel–magyar kapcsolatok olyannyira szívügyévé lettek, hogy míg nálunk elfelejtették emlékét, a lengyeleknél nemzeti „bálvánnyá” avatták.

A Pázmány Péter Tudományegyetemen, ahol magyar–latin–görög szakon tanult, egy németellenes ifjúsági mozgalomhoz csatlakozott, ám egy besúgó lebuktatta, és a Gestapo 1944-ben letartóztatta. A náci börtönök után Auschwitz poklába került, amelyet a csodával határos módon túlélte. A háború után Budapesten lediplomázott, és később, 1970-ben Varsóban ledoktorált. 1954-től járt rendszeresen Lengyelországba, a 60-as, 70-es években folyamatosan úton volt Varsó és Budapest között – elevenítette fel Csisztay Gizella Kerényi életének legszebb időszakát. Az akkor újonnan jelentkező, fiatal polonista nemzedék egy mára igen neves tagja, Szenyán Erzsébet így jellemezte mesterét: „*Gráciát csodáltuk, mert ő azt fordított, akit akart.*”

Kerényi e szabadságigénye nemcsak az irodalomban, de a politikában is helyet követelt magának: a hazai demokratikus ellenzék egyik meghatározó alakja lett. Egyfajta összekötő volt lengyel és magyar ellenzéki körökben – magyarázta Csisztay. Műfordításai, írásai alig jelenhettek meg a cenzúra miatt. Egy állandó megfigyelője is volt, aki folyamatosan jelentett róla: a Viktória álnévre hallgató magyar író.

Kerényi Grácia nevéhez fűződik az ELTE Bölcsészkarán a lengyel tanszék megalapítása – Csisztay Gizella is itt ismerte meg tanítványaként, és jóval többet köszönhet neki, mint a lengyel nyelv szeretetét: tanára rendkívül önzetlenül segítette hozzá egy lengyelországi munkához, majd ösztöndíjhoz. „*Érdemes nagylelkűnek lenni*” – idézte többször is az esten Csisztay Gizella mestere egyik örökérvényű tanítását, vagy épp a másik fontos mondatát: „*Sosem szabad félni*”. Mindkettő messzemenően igaz volt rá, nem véletlenül lett a lengyelek hőse, és kapta meg tőlük a legnagyobb nemzeti kitüntéseket.

Nemcsak Csisztay Gizella emlékezett a kilencven éve született költő-műfordítóra, de Konrad Sutarski, a Magyarországon élő neves lengyel író-fordító is. „*1965-től élek itt – idézte fel Sutarski*

–, és Grácia fedezett fel.” Mint az író elmesélte, akkoriban lengyel folyóiratoknak küldött Magyarországról tudósításokat, híreket, így figyelt fel rá Grácia, és biztatta, hogy kezdjen fordítani. Sutarski Radnótival kezdte, majd sorra jöttek a magyar költők. Kerényi Grácia oda-vissza fordított a két nyelv között – mesélte Konrad –, egyfajta irányító szerepet is vállalt a hazai és a lengyel műfordítók között. Szerzőket ajánlott lengyel kollégáinak, megismertette velük a magyar versek dallamát, lüktetését, rendszeresen készített magnófelvételeket, hogy magukénak érezhessék a ritmikát. Kerényi fordításában jelentek meg lengyelül többek között Illyés, Kassák és Weöres Sándor művei.

Az est második részében bepillantást is nyerhettük e páratlanul gazdag költői-írói-műfordítói hagyatékba. Troján Tünde előadóművész Kerényi Grácia műveiből szerkesztett zenés műsora, túlzás nélkül mondhatjuk, színházi élménnyel ajándékozta meg a hallgatóságot. Az alkotó saját versei, valamint a két nagy lengyel lírikus, Szymborska és Białoszewski művei mellett hallhattunk részleteket a Kerényi Grácia életének legfontosabb epizódjait fellelevenítő Életrajzból, az Utazások könyvéből, vagy a Felhívás a gdanski megállapodás második évfordulójára című kiáltványból, melyet ő maga fordított.

„A műfordítás lett kenyerem és hivatásom – vallotta Kerényi szívügyéről, majd így folytatta: – Mindig komolyan vettem, de nem olyan könnyen tettem közzé.” A költészetről pedig ezt tartotta: „Nem életpályám, hanem gyönyörűségem”. Megdöbbentően emlékezetes sorok, amikor a ravensbrücki koncentrációs táborból átalakított orosz kórházból ír segélykérő levelet apjának 1945-ben, hogy sürgessék meg a Vöröskereszt buszait, amelyekkel hazaszállíthatják a halálos beteg és elgyengült száz magyar társát és őt magát. „Öt börtönt, négy lágert szenvedtem végig” – összegzi lakonikusan apjához írt levélben háborús sorsát. Hasonlóképp feledhetetlen, amikor az Utazások könyvében felidézi két visszalátogatását Auschwitzba – abba az Oswiecimbe, amely élete legnagyobb szerelmét, a lengyel nyelvet adta neki. De Varsóról szóló vallomásából is a legszemélyesebb őszinteség bontakozik ki, költői lényeglátással fogalmazza meg a különbséget a két város lelke között. Több írásában is összehasonlította a lengyel és magyar költészet és műfordítói iskola fejlődését – ezekből az irodalomtörténeti értékű tanulmányokból is hallhattunk részleteket.

A legmegdöbbenőbb azonban maga sors, amely Kerényi Gráciának jutott. Egész életében félt a járművektől – mesélte az est végén Csisztay Gizella –, metróra, repülőre nem szállt, autóba, ha lehetett, nem ült – mígnem egyszer nyert a lottón egy Trabantot. Ő maga nem vezette, nem volt jogosítványa, ám hatvanévesen mégis ez az autó okozta a vesztét: autóbaleset érte. A börtönöket, lágereket, náci és kommunista meghurcoltatásokat túlélő művész a vakvéletlen áldozataként halt meg. A műsor végi hozzászólásokban hallhattuk néhány mondat erejéig egykori sofőrjét, akinek szolgálatait épp a végzetes napon nem vette igénybe.

„A lehetetlent ostromoljuk, amikor műfordítunk” – hangzott el egyik írása emlékeztető mondata. Kerényi Grácia azon kevesek közé tartozik, akik közel jutottak a lehetetlen meghódításához.

CSISZTAY GIZELLA

Emlékidzés

Kerényi Grácia szeptember 9-én lett volna kilencvenéves, de már harminc éve nincs közöttünk. Az író, költő és műfordító a huszadik századi lengyel–magyar kapcsolatok legnagyobb alakja volt, de hazájában mind életében, mind halála után megfigyeltek róla. Kivétel Óbuda, mely tavaly díszpolgári címet adományozott Kerényi Gráciának. A lengyelek viszont a mai napig őrzik emlékét, könyv jelent meg róla Varsóban, és a Miron Białoszewskiről szóló filmben is megemlékeznek róla.

Ki is volt Kerényi Grácia, a lengyelek és magyarok között aranyhidat építő író? Milyen sok barátja és milyen sok ellensége volt! És két hazája, az „édes kis Magyarország”, ahogyan sokszor leírta, és Lengyelország. Lengyelország nem utazás volt számára, hanem az élet, amióta az auschwitzi koncentrációs táborban – jó katolikusként, Bibliát forgatva – fogolytársnőitől megtanult lengyelül. Tizenkilenc évesen tartóztatja le a Gestapo azért, mert részt vett az antifasiszta diákmozgalomban, s csak 1945 nyarán tér haza, nem csupán történelmi tapasztalatok-

kal gazdagodva, hanem lengyel nyelvismerettel. 1949-ben sikerrel kezdeményezi Budapesten a lengyel tanszék létrehozását, miközben befejezi magyar–latin–görög szakos tanulmányait.

Apja, Kerényi Károly a huszadik század egyik legnagyobb ókortudósa a fasizmus és a kommunizmus elől Svájcba emigrált, nővére később a kommunizmus elől Amerikába, ezek után Grácia itthon sok jóra, állásra, biztos egzisztenciára nemigen számíthatott. Műfordításainak – görögből, latinból, szanszkritből, lengyelből, németből stb. – se szeri, se száma, de Kerényi Grácia legnagyobb érdeme a lengyel irodalom magyarországi bemutatása, szolgálata. A lengyel kultúra nagykövete volt Magyarországon, és a magyaré Lengyelországban. Neve ma is – halála után harminc évvel – fogalom a lengyel értelmiség azon köreiben, amelyben érdeklődnek a magyar kultúra vagy a magyarság sorskérdései iránt.

Élete egyetlen nagy utazás volt Budapest és Varsó között. Volt otthona Varsóban, és volt otthona Budán is. Kortársait fordította, és persze a klasszikusokat, a hetvenes évek közepéig szinte egyedül, utána jöttek a fiatalok, az újabb polonista generáció. Lengyel barátai – Jacek Bochenski, Miron Białoszewski, Wiktor Woroszyński, Włodzimierz Odojewski – olyan ellenzéki írók, költők, akiket a hivatalos kultúrpolitika évekre kirekesztett a lengyel irodalomból, írásaik földalatti vagy nyugati emigráns kiadóknál jelentek meg. Grácia fordította magyarra Wiktor Woroszyński szamizdatkiadásban megjelent Magyar naplóját 56-ról.

Kerényi Grácia Varsóban szerez doktorátust, s Krakkóban adják ki könyvként Miron Białoszewskiről írott doktori munkáját. Az itthoni illetékesek a lengyelországi doktorátust majd tíz évig nem fogadják el, míg végül egy bátor tudós az Akadémiával szembeállva le nem írja, hogy Kerényi Grácia doktori munkája kiváló, de ha nem is lenne az, a szerző a lengyel irodalomnak tett hazai szolgálatáért minden bizonnyal érdemesült a doktori fokozatra... S nemcsak a lengyeleket közvetíti felénk, a magyarokat is a lengyelek felé. 1956-tól haláláig figyelte szakmai és politikai tevékenységét a III/III-as ügyosztály, Viktória ügynök elpanaszolja, hogy Kerényi Grácia katolikus propagandát terjeszt Varsóban, s katolikus írókat, költőket fordít a lengyeleknek, Rónay Györgyöt, Pilinszkyt. A szervek előbb tudják, mint Grácia, hogy lengyel ba-

rátai mikor érkeznek hozzá Dobogókőre...

Műfordításainak útja aránylag sima volt, saját írásaié kevésbé. Csak negyvenen túl jelenhettek meg kisprózai és verseskötetei. Az ELTE Lengyel Tanszékén is csak akkor kaphatott állást, amikor a lengyel Janusz Banczerowski professzor lett a tanszékvezető. Grácia órái

igen népszerűek voltak, ott ültünk a Piarista közben az utolsó emeleten, és az elmaradhatatlan moszkauer sütemények mellett mindent megtudhattunk tőle a lengyel irodalomról és kultúráról, és nemcsak ezekről.

Azt is tőle tanultuk, hogy érdemes nagylelkűnek lenni, mert az mindig jó befektetés, és hogy a langyosakat kiköpi az Úr. Bátorságból tőle lehetett példát venni. Létrejötté óta összekötő volt a lengyel és a magyar ellenzék között. Egyik alapítója a SZETÁ-nak, s a lengyel szükségállapot bevezetésekor szolidaritási tüntetést szervez többedmagával a Bem szobornál. Gyűjt a lengyelek javára, segít megszervezni száz lengyel rászoruló kisgyermek balatoni nyaralását. Halálos ágyán még volt ereje tiltakozni Popiełuszko atya meggyilkolása ellen...

Temetése – autóbaleset érte – 1985 áprilisában egyben ellenzéki tüntetés volt több száz résztvevővel a Farkasréti temetőben. Számomra legemlékezetesebbek dr. Pákh Tibor szavai, melyekkel az idős ellenzéki búcsúzott tőle: „Elmenekülhetett volna, mint Lót, de nem tette, itt maradt velünk. De nem azért, hogy sóbálvánnyá meredjen, hanem azért, hogy velünk szenvedje át ezt a szodomaini csapást!”

Hihetetlenségek

BÁRDOS JÓZSEF rovata

Átrezgó húrok (Arany János és Mentovich Ferenc)

Ezernyolcszázötvenegy október végének egy napos, de hűvös szeleket hozó késő délutánján furcsa alkotmány tűnt fel Nagykőrös határán, a Szolnoki út végén. A tiszántúli ekhós szekeret meg-megrázta egy-egy erősebb szélroham, de a kocsis keményen tartotta a gyeplőt, a kocsi szép egyenletesen haladt a keményre taposott földúton. Arany János, mert hát ő és családja érkezett így, gyalogosan haladt a kocsi mellett, felesége meg a két gyerek a kevéske holmival a ponyva alatt üldögélt.

A Szeglet kocsmá táján találkoztak össze a türelmetlenül elébük siető Mentovich Ferencel. Átestek a bemutatkozás formságain, Mentovich nem győzte részletezni örömét, hogy megismerheti a legnagyobb magyar költőt, sőt, hogy együtt taníthat majd vele legalább „az idők jobbra fordulásáig”, ahogy óvatosan megfogalmazta.

– Nem hiszem én, öcsém, hogy jöhetnek még ránk jobb idők. De köszönöm, neked is, hogy itt lehetünk – mondta Arany.

Mentovich nem tiltakozott az „öcsém” megszólítás ellen, holott alig két évvel volt csak fiatalabb Aranynál, de az annyira fáradtnak, öregnek látszott, hogy a gimnáziumban a kollégák szinte az első naptól fogva csak így emlegették, az „öreg”.

Nem is igen beszéltek aztán többet, míg a főterre nem értek, ahol Mentovichék házában várták a jövevényt a leendő kollégák. Volt köszöntő beszéd, volt koccintás jóféle kőrösi vörösborral, ahogy illik. De valódi beszélgetésre csak másnap került sor, amikor az Aranyék tiszteletére főzött csirkepaprikás elfogyasztás után a költő vendéglátójukkal egy pipafüstnyi időre kísértelt a veran-

dára. Előbb Szász Károly került szóba, aki átengedte Aranynek a magyart, s maga így át kényszerült menni a matézis tanszékre.

– Nagyon kedves fiú – mondta Arany, akinek volt alkalma jobban is megismerkedni Szásszal, tekintve, hogy első nagykőrösi éjszakáján nála aludt, csak a családja maradt a különben is szűkösen férő Mentovichéknál. – Jóformán még gyerek – tette hozzá. – De hallottam tőle, hogy mindketten költők is vagytok.

– Ugyan, ne túlozzunk – szerénykedett Mentovich. – Gyulai Pállal hármasban (mind erdélyiek vagyunk) kiadtunk egy kis kötetet. Már a címe, Nemzeti színek, is mutatja, inkább hazafias, mint költői teljesítmény volt.

– Adnál belőle egy példányt? Csak hogy csapnivaló volta minél jobban megvilágosodjék előttem – fordította tréfára Arany.

– Hogyne, rejtegetek még egy-két példányt belőle, bár ezért most akár börtönt is kaphat az ember, ha besúgja valaki.

– A kollégák közt nincsen tán besúgó? – kérdezte Arany.

– A kollégákért kezeskedem – mondta Mentovich. – Jobb is, ha nem érdeklődsz, mert mind megégette magát a szabadságharc idején. Azért is vannak itt, kicsit rejtőzködésre is jó ez a vidéki gimnázium.

– Az jó – bólintott Arany. – Jobb mostanában, ha az ember nincs annyira szem előtt.

– Úgyis mindent előlről kell kezdenünk – mondta Mentovich – Szász Karlinak könnyű, ő még most építi fel az életét. Alig múlt húsz. Most már, hogy van állása, talán elveheti végre a régen eljegyzett menyasszonyát is.

– Nem is tudom, én akarom-e újrakezdeni. Nekem ez már a harmadik katasztrófa az életemben. Amikor vándorszínésszel próbálkoztam, szétment a társulat, s mire hazaértem, elvesztettem az édesanyámat. Aztán a költészettel kezdtem szemezni. Huszonnyolc éves voltam, és elfogott a vágy, hogy alkossak valami igazit, valami maradandót. Pedig tudtam, nem illik egy kétgyermekes apához, hogy versekkel játsszon. De szegény feleségemet egészen lefoglalta a két gyerek. Úgyhogy kellett valami. Az eltompulás ellen. Azt mondtam magamnak, ha harminc éves koromig nem lesz belőlem költő, akkor tévedés az egész, akkor tehetségtelen vagyok.

– Ugyan, ugyan – szólt közbe Mentovich, kihasználva, hogy Arany egy pillanatig csak a pöfékelésre figyelt.

– Na, akkor kezdtem, titokban, éjszakánként írogatni. Még Juliskám se tudta, mit csinálok. Írtam az Elveszett alkotmányt.

Kiírtam magamból benne a düheimet, és jól el is szórakoztam. Élveztem a nyelv humorát. Vacak, tudom már magam is.

– De hát a Kisfaludy-társaság!

– Hidd meg – burkolózott ismét nagy füstfelhőbe Arany –, én voltam a legjobban meglepődve azon a díjon. De persze akkor már nem bírtam abbahagyni. Jött az új pályázati kiírás.

– És jött a Toldi! – kiáltotta Mentovich. – Azt az utat kellene folytatni most.

– Lehetetlen – mondta Arany. – Akkor minden olyan egyszerűnek látszott. Volt közönség. És ott volt mellettem Petőfi. Azóta újra semmivé lettem. Minden pénzem Kossuth-bankókban volt, égethettem el az egészet. Füst és hamu. Ennyi, akár az élet. Láttad azt a pár holmit a kocsin: az mindenünk. Se ház, se vagyon, se állás, ez a mostani is inkább csak afféle kegyelemkenyér. És belül ez a rémes kettős lelki furdalás. Mennyi hiába kiontott vér. Ha legalább őt meg tudtam volna menteni.

– Túlzol, barátom. Nem lehetsz felelős egy nemzet tragédiájáért.

– Vajon ki felelős a tűzvészért? Nem az, aki szikrákat csiholt a száraz avarban? Elvesztettem hazám szabadságát és a legjobb barátomat.

– Szegény Petőfi – sóhajtott Mentovich. – Elvitte őt is a vihar. Mint Shelleyt.

– Engem meg itt hagyott, de mondd, mit kezdjek magammal?

– A költészet nem halhat meg.

– Inter arma silent Musae.

– Már nincsen háború. Csend van. Halálos csend. Ilyenkor messzire hangzik a szó.

– Szép is volna – mondta Arany. – Csak hát most, amikor oly sokaknak kenyerük sincsen, kinek kell a költészet, ami játék, ami luxus. Elég volt az újrakezdésekből. Lenni közönséges embernek. Ez minden. A vágyaim nem érnek már túl egy fél pohár boron, egy elégedett pipaszippantáson.

– Fáradt vagy, barátom – mondta Mentovich. – Menjünk, tegyük el magunkat holnapra. Bízom benne, te is belátod hamar, hogy nem adhatod fel. Ahogy a nemzet sem adhatja fel a haladás, a szabadság iránti vágyát.

– Bizony, én már feladnám. De itt belül van valami, ami nem engedi. Újra és újra motoszkál bennem egy-egy kép, egy-egy gondolat. Például ez:

*Mennyi drága erő, és mennyi nemes vér!
hozzáfoghatót a történet nem ösmér
Óh, mikor ez a seb idebent megsajdul,
Lelkem minden húrja átrezeg a jajtul;
„Húzd rá cigány, mondom, egy keservest ingyen”
és a cigány húzza, áldja meg az Isten;*

– Ez nagyon szép. És igaz – tette hozzá Mentovich. – De most már tényleg menjünk. Az asszonyok is fáradtak lehetnek. Különben is, azt mondják, a reggel okosabb az esténél. És hidd el nekem, nem véletlen vezényelt a sors épp ide közénk. Neked még nagy és fontos dolgokat kell tenned ezen a világon.

A másik fél

SZABÓ JANKA versei

„Székelyudvarhelyen sírtam bele magam a világba, ott követtem el középiskolai tanulmányaimat is, és belemásztam mindenféle szervezésbe. Majd feljöttem Kolozsvárra színházat tanulni a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Színház és Televízió Karára, ahol azt a fajta aktivitást, amit középiskolában „lógásként” értelmeztek félre, itt szakmai gyakorlatnak hívják. Tehát minden a legnagyobb rendben.”

ÁRNYÉK

Összevarrtuk az árnyékainkat,
egymás gondolataiba kapaszkodtunk,
szálakra bontottuk a valóságot,
majd koszorút fontunk belőle.
Csendet próbáltunk parancsolni
a viharnek, de csak a magány
visszhangzott a dombok felől.
Úgy viseltük magunkon,
mint valami trófeát.
Ebben a másik térben
nem látszik sem az összefont
koszorú, sem az összevarrt árnyék,
csak az elviselhetetlen
hiábavalóság.

Debüt

CINEVA

A kalauz ordított.
„Este cineva fără bilet?”.
Én nem értettem,
nem tudok románul.
De te lefordítottad nekem.

Azóta tudom, hogy a
Cineva én vagyok.

Én vagyok Cineva,
akinek nincs jegye,
aki még románul sem tud,
és akinek nincs joga
itt lenni, veled.

Cineva, akivel utazol
pár megállót, de akinek aztán
le kell szállnia.
Akinek végül biztosan
le kell innen szállnia,
a földre.

Debüt

a másik fél

mostmár mindegy.
összehordtuk a szerelmünk,
buckát raktunk belőle.
majd máglyát.
fele-fele.
most meg fősvényen
marakodnánk felette, mint az őrültek,
akiknek csak a hamuvá égett
hús emléke maradt.
mindent elégettünk.
de mi lett a „nővel”?
és mi lett a „férfival”,
aki mellettem voltál?
talán nem tűnt el teljesen,
vagy nem is volt.
félőlények lettünk.
ölőlények. Akik már
csak tombolni tudnak
eszüket vesztetten
az eltékozolt suttogásokon.
De ajtót nyitok mindnek.
Ahogy tetszik, gyerünk,
csőstül beronthat hozzám
háztűznézőbe az összes
át nem adott virágod illata,
még az a girbegurbára hordott
tornacipőd is, amit utáltam.
az egyik pár még itt van.
itt maradt, mint a
félígazságaink és félhazugságaink.
azok még a fejem felett
lebegnek, csapódnak
a szoba egyik sarkától a másikig
félíg kimondatlanul,
ezeknek ilyen a természete.
félíg ittmaradtál, mint az a
pár nélküli cipő.
mostmár mindegy.
fele-fele.

Debüt

-
- 3 Böszőrményi Zoltán versei: És mindenütt a pénz; Erdő, mező; Holló;
Amit Phaidrosz nem kérdezt meg Szókratészről; Motus animi continuus
- 11 Gerőcs Péter: Sötétkamra (novella)
- 17 Vörös István versei: A friss félelem; Fároszok; Az ingyenes
szolgáltatásokról; Világmegőrző
- 23 Cselenyák Imre: Arany (regényrészlet)
- 31 Szócs Géza: Életem (vers)
- 32 Selyem Zsuzsa: Hamis frank (novella)
- 38 Ármos Lóránd: Mi elől futsz? (vers)
- 39 Filip Tamás versei: Idegenség; Kezdőbetű; Hiába; Bizonytalanság; Outlet
- 43 Szilágyi-Nagy Ildikó: Tizenkettő bizony – Boros Szofi néni (regényrészlet)
- 47 Yashiro Atiko haikui
- 48 Markó Béla versei: Költészet az Égei-tengeren; Példabeszéd
az Égei-tengeren; Búcsú a tengertől; Kabócák Nea Potideában
- 52 Márton László: Műfordítói levelek Schilling Árpádhoz (részlet)
- 63 Eszterő István évszakversei
- 65 Hudy Árpád: Betűszilánkok 4. – Így szeretett el ő (tárca)
- 71 Boldog Zoltán: Mint megannyi pusztasír (tárca)
- 73 Bachban a mestert, Schubertben a lúzert szerette – Kirilla Teréz
beszélgetése Kocsis Zoltán karmesterrel
- 82 Szarka Károly: Ilyen egy értelmiségi valóságshow?
(Gerőcs Péter: Győztesek köztársasága)
- 85 Boldog Zoltán: Botránynak is kevés (Dékány Dávid: Darwin Motel)
- 88 Boldogh Dezső: Ellenfényben alkotni (Birtalan Ferenc:
70 vers ellenfényben)
- 91 Pethő Anita: A kicsinyítő képző kegyetlensége (Papp-Zakor Ilka:
Angyalvacsora)
- 94 Benedek Leila: Lapis József a kortárs költészet Kolumbusza (Lapis József:
Líra 2.0: Közelítések a kortárs magyar költészethez)
- 99 Kirilla Teréz: A történetmesélésre hajlamos költő (Toroczky András:
a labirintusból haza)
- 102 Janus Pannonius Költészeti Nagydíj 2015
- 104 Mandics György: Beomlott mondatromok – tengerárban
- 107 Szócs Géza köszöntője
- 108 Charles Bernstein
- 109 Charles Bernstein laudációja
- 112 Charles Bernstein beszéde
- 113 Charles Bernstein: Vég nélküli úti cél / Endless Destination
- 115 Giuseppe Conte
- 116 Giuseppe Conte laudációja
- 118 Giuseppe Conte beszéde
- 120 Giuseppe Conte: Zsoltár / Salmo
- 122 Memento – Laik Eszter: A lehetetlen ostromlója
- 125 Csizstay Gizella: Emlékidzés
- 128 Bárdos József: Hihetelenségek – Átrezgő húrok
- 132 Debüt – Szabó Janka: A másik fél

GIUSEPPE
CONTE

CHARLES
BERNSTEIN

“the Nobel Prize for poetry”

The New York Times
Aug. 21, 2014

2015

JANUS PANNONIUS GRAND PRIZE FOR POETRY

